

Антологија

СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Милован Глишић

ПРИПОВЕТКЕ

„Антологија српске књижевности“ је пројекат дигитализације класичних дела српске књижевности Учитељског факултета Универзитета у Београду и компаније Microsoft®

Није дозвољено комерцијално копирање и дистрибуирање овог издања дела. Носиоци пројекта не преузимају одговорност за могуће грешке.

Ово дигитално издање дозвољава уписивање коментара, додавање или брисање делова текста. Носиоци пројекта не одговарају за преправке и дистрибуцију измењених дела. Оригиналнo издање дела налази се на Веб сајту www.ask.rs.

Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Милован Глишић

ПРИПОВЕТКЕ

Садржај

РОГА.....	2
ГЛАВА ШЕЋЕРА	22
СВИРАЧ.....	50
ШИЛО ЗА ОГЊИЛО.....	71
ЗЛОСЛУТНИ БРОЈ.....	85
НИ ОКО ШТА	97
РАСПИС.....	109
РЕДАК ЗВЕР	124
ПОСЛЕ ДЕВЕДЕСЕТ ГОДИНА	136
ПРВА БРАЗДА	171
ВУЈИНА ПРОСИДБА.....	177
СИГУРНА ВЕЋИНА	187
ТУМАЧЕЊА.....	190

ПРИПОВЕТКЕ

РОГА

Е

, људи, то је баш да бог сачува! Лепо не можеш живети од газда-Раке

Радишића! Досадио је већ свакоме у селу М. — Вала, ја не знам има ли кога, ко би се похвалио: да му газда Рака није што закинуо, опањао га, посмехнуо му се, или макар у чему натрунио. Већ оматорио и упола оседео, па опет неће да се окани чуда. Толико имање, стока, баштина — па му све мало; све граби туђе, све је рад да закачи другог. Као да ала из њега зија. Барем да има коме оставити — ни по јада, али сам као пањ; нигде никог до оног дугачког и сулудастог синовца, што све село тера спрдњу с њиме... Па хајде што граби — нека га ђаво носи — нек граби! Нико се није од арама спомогао. Ама што се надуо онако од тешка јордама? Где год дође, све ти се он размеће, све се хвали, у свачем се гради најпаметнији. Па хајде и ту нека га ђаво носи — кад је таки! Него што се онако матор помамио, те не да никаком чељадету с миром проћи? Јали ће се искашљати, јали рећи какву непристојну реч — тек ће, цркао, пукао, дарнути свако чељаде. Гдешто су га и одаламили за то, па опет неће да мирује.

Газда Рака нема никаког најамника, јер »брате, не може се: године омахнуле, свет се искварио, неће млађи да те слуша, а овамо извлачи и краде где што дочепа«. Његов синовац Паја слуша га у свему: и чува волове и свиње и иде у дрва и воденицу и где год што затреба. Само је мало тром и једнако чмава. Куд се год макне — лећи ће да спава, а овамо се Рака љути, псује, праска — чује се по свем селу. Шта се он пута успавао код свиња, а свиње право те у Ракину њиву па начине покор од кукуруза.

Једно јутро сео газда Рака крај ватре, па пури пурењаке и припија помало ракије... А душа му је била јести пурењаке и припијати уз њих ракију. Паја изашао пред кућу, запалио своју симсију, па се извалио колико је дуг. А пушио је некакав дуван тако љут да су газда-Раку више пута облиле сузе од кијања, па му је једном чак и запретио да ће му омлатити о уши и чибук и симсију, само ако још који пут задимани пред њим.

Таман Паја задимио већ увелике, док ти стаде дрека газда-Раке из куће:

— Павле! Павле!... Боље! Боље! Ено нечијих свиња у њиви!... Боље истерај!... Ах, терај у обор — стоку му погану!

Паја скочи незграпно, па поче климати — бајаги трчи, вичући лено:

— Уша! уша!

— Боље, море, боље!... Горе уврх њиве!... Ено их, потрчи, море! А чекајде, запамтићете ви ко је Радован, бели!... — развикао се газда Рака, па полете као смушен за Пајом.

Кад тамо, а оно — два назимета неког Симе Иванића провукла се кроз плот, па ришкају око увратина.

Сиромах Сима! Сад ће имати посла! А то је један поштен човек. Није богзна какав газда. Има нешто баштине и мала, петла и ради као мрав са својом Стојом, па има свега доста у кући. На пакост његову први је комшија газда-Раки, и досад се већ неколико пута свађао и судио с њим по општини, све око потре, па ето и сад му се некако измакла назимад те увукла у њиву Ракину.

— Ах, гони у обор!... — дере се газда Рака, трчи као бесан уз кукурузе, а сав се задувао.

Паја само клима преко бусења, па тек и он покоји пут викне:

— Уша! уша!

— Та макни се сад ћу те овим коцем! — цикну на њ Рака. — Што се гигах као да су ти јаја у недрима! — Па и он достиже и закупи назимад, бацивши се за њима коцем, те умало не преби једно.

Кад Паја виде да ту већ нема шале, растресе се мало и он, па закупи с једне, газда Рака с друге стране, те потераше назимад наниже, сеоском обороу.

Псује газда Рака, псује — ама не оставља, што кажу, ни миша у дувару. Разлеже му се псовка по свем селу. Људи, неки на раду, неки код своје куће, тек се само довикују: »Ено, ено нашег газда-Раке! Чујте како креше!... Јамачно ће у општину да се суди с ким!«

Газда Рака, псујући веселом Сими и где и шта има, сагна већ назимад у обор, па накричи Паји да иде кући и да гледа да опет не буде каке штете, а он окрете право у сеоску механу.

Кад Паја мало одмаче, обазре се два-три пута, па кад виде да је Рака већ далеко, искреса ватре, и опет задимани, па онда пође полагаано — све ногу пред ногу. Дуван га загрцне; застане да се искашље, па се, онако дугачак, превије као пругло чак до земље. Ударише му и сузе од муке, а он их растрља песницама, промрмља нешто, па опет најлак гига навише... Не кида се он толико. Дуго је до подне — стићи ће кући; а може где још и проспавати.

Механа је у селу М.... грађена сасвим по плану, као што су већ обично у нас механе по селима и друмовима. Столице сламне, обојене зеленом бојом; у неких се већ слама одрла па виси доле. Столови обојени црвеном бојом; а тако је обојен и келнерај. На келнерају: чаше, полићи, чокањи, оканице и полоканице, с вином и ракијом; шољице, шафољић са слатким од руже, у ком се врло често нађе по неколико мува, мрави свакад, а кашто и по неки ивер или читав шипурак. По зиду слике Максимилијанове: једна, како га ухватили; друга, како је у тамници и поп му нешто чита; трећа, како гледа слику своје жене; четврта, како су већ они ђенерали стрељани, а на њ тек нанишанили. Осим тих слика поређане су још и неке женске слике, што токорсе показују делове света и годишња времена; слика неког детета с наочарима а доле пише: *Kleiner Grosspara* и друга — опет дете, женско, с наочарима а доле пише: *Kleine Grossmama*... Еле, искићено баш како ваља, као оно кад је што по плану. Механџија и момци — Цинцари, као што је и то већ обично у нас по свим механама.

Осим сељака, ту су почесто свраћали на каву учитељ и два практиканта из среске куће. Истина, среска је кућа подалеко, за читаво по сата хода; али они пред вече, кад изиђу из канцеларије, пођу мало у шетњу, и неће обићи а да на сврате.

То јутро беше некакав свечаник, па се искупило у механи доста људи. Неки сели по клупама пред механом, неки у механи за столове, па тако у шали и разговору седе и пијуцкају помало.

Кмет Стеван сео с одабранијим људима, па срче каву, и уза сваки гутљај тек рекне:

— Их, баш сâм јечам!...

А они уз њега додаду:

— Погани Цинцари!...

За једним столом засела њих четворица; пред сваким по полић ракије, плуцкају и већ заводнили очима.

— Хајдемо, хоћемо ли? — упита један од њих испивши полић до дна.

— Нека још, док оде. кмет — одговори други, а испод стола склонио руку и у њој пакло улепљених карата.

— Ако је кмет! Што ти презаш од кмета?... Де, ко изгуби да дâ полоканик ракије — прихвати трећи.

— Ама хоће да зановета. Знам ја њега... — рече опет онај други, отпљуцну, па наже полић.

— Нека, нека... баш и ја волим, док оде — припоможе четврти.

Утом се отворише врата и уђе газда Рака. Онако осорљиво, као што му је већ обичај, назва бога, па хајд' онамо ка кметову столу. И не упита се с њим, него одмах поче:

— Ама, Стеване, јеси ли ти кмет овде? Јеси ти глава у овој општини?

— Јесам, газда-Рако... А што питаш? Зар ти дојако ниси знао да сам ја кмет? — одговори му Стеван мало зачуђено.

— Па шта чините ви, људи? Је ли ово арнаутлук, шта ли је? — поче викати газда Рака.

Људи се само згледаше; неки се осмехнуше и шануше један другоме: »Ето га опет! Е, цркао би да се не суди!«

— Шта је теби, Радоване? — рече Стеван озбиљно. — Какав арнаутлук, бог с тобом јутрос?

— Како шта ми је! — поче газда Рака још јаче, а све хода тамо и амо. — Ено онај лопов напустио онолике свиње те ми упропастише мал.

— Који лопов? Какве свиње?

— Ено онај твој поштени Сима, што га једнако хвалиш!... Затреше ми сав кукуруз.

— Е, е, затреше?...

— Затреше, јакако!... А ти бајаги кмет, па засео ту у механи, а није ти ни у уво што се овамо поштеним људма чини штета! — подвикну Рака још жешће.

Док ти и Стеван плану, па скочи:

— Ама, шта ти хоћеш, Радоване? Хоћеш да ти ја чувам кукуруз, а? Да ти ја терам свиње, шта ли?

Рака се трже мало, па поче лакше:

— Не велим ја то, Стеване, боже сачувај! Него, брате, упропастише ме. Није шала онолика штета!

— Ама шта хоћеш ти море! — подвикну Стеван и унесе се преда њ.

— Хоћу, брате, да ми се потра осече... Оно је пропаст!

— Па што љуцки не кажеш, него си се ту распомамио као бесан!? Потра, потра, — добро! Ето, осећи ћемо и ту потру. Не бој се, неће ти пропасти.

— Е, ти нареди људе, па хајдете горе у њиву. Ја ћу вас чекати — рече газда Рака сасвим мирно.

— Не могу ја то данас — одговори Стеван. — Имам ја још триста послова... Сутра ћемо!

— Ама потра је најпреча, Стеване... Реци људима нек изиђу сад.

— Е баш да ти не изиђу сад! Неће се до сутра свет преврнути.

— Добро, добро, Стеване! — рече газда Рака као претећи. — Има суда и осем тебе! — па љутито изиђе из механе.

Газда Рака удари преко сеоских ливада да обиђе узгред и свој забран, а једнако псује ђа Симу, ђа кмета.

Баш до његовог забрана кућа је Ђуре и Спасоје Павића. То су вам два отресна, ваљана и вредна момка. Имају сестру — да је није шале у свој капетанији. Марица Павићева једна је по једна девојка и по лепоти и по вредноћи.

Таман беше изнела хлеб да метне у пећ, а сва се запурила од посла и ватре те дошла још руменија док ето ти Раке оздо, гунђа нешто једнако. Кад би поред њихових вратница, а он враголасто намигну на њу и рече:

— Јеси ли сустала, Маро?

— О, кљусино матора! — промрмља љутито Марица, па оде у кућу да изнесе и остало тесто. Газда Рака осврте се још једном за њом, махну главом, учини: »хм, хм!« па замаче горе у свој забран.

Сутрадан, баш у сами мрак, стаде врева у Ракиној ниви, Газда Рака размлатао се и развикао као да их је десет. Кмет Стеван прислонио се уз плот, па само ћути и гледа што се чини. Срећко и Илија, потричари, обилазе по кукурузима, загледају оборене и

упола изедене клипове и сумњиво врте главом. Сима се опет разгоропадио, па виче на другу страну:

— Хајде, хајде, газда-Рако, спомогни се!

— Моје... моје ја хоћу! Нећу ја ником ни оволико зајести! — виче газда Рака и показује црно за ноктом.

— Нека, нека, газда-Рако!... Могу ја још толико платити. Немој мислити што сам ја сиромас, а ти — газда Радован Радишић!...

— Батали, море, свађу, па се намирите лепо као људи... То је срамота — комшије, па се кољете око неколико струкова кукуруза! — поче Стеван да их мири.

— Баш, газда-Радоване, биће много дваест врећа — по души реци! — прихвати Илија.

— Шта велиш?... Много? А видите ли ви, људи, колики је мени мал потрвен? — викну газда Рака, па поче трчати од оборена до оборена струка и дизати их вичући: — Нуто! Нуто!

— Вала, Рако, баш да не видиш у твом амбару дваест врећа, па макар ти био дваест пута газда Рака! — одупре се Сима у инат. — Два назимета само што се провукла кроз плот, па хоћеш дваест врећа?... Е нећеш, бели!

— Јест, два назимета! А има ваљда недељу дана како ми мал затиру, а теби ни у уво! — дере се Рака.

— Чујеш, Симо! Дај ти њему четири вреће па нек легне та кавга — рећи ће Стеван.

— Четири вреће! — дрекну Рака и плесну рукама. — Какве четири вреће, људи! Имате ли ви памети, имате ли душе?... Оволика грдна потра!...

— Ама стој ти, Радоване, знамо ми тебе! — дочека га Стеван. — Потру смо видели и наше је да осечемо...

— Много је четири, чича-Стеване, вере ми! — упаде му у реч Сима. — Ево у живот, ако су моја назимад и два струка оборила. То му је све стара потра.

— Ама видимо ми то, Симо, брате, али шта ћеш му кад је таки!... Молим те, дај му две вреће, па нека га носи ђаво! — рече Стеван мало тише да не чује газда Рака ко ће га носити. — Нек се зајази! Само нека то легне једанпут.

— Право кажеш, Стеване — прихвати потричар Срећко — нека му да две вреће, па збогом!

Газда Рака једнако виче, и не чује колика се потра осече.

— Добро, добро, газда-Радоване — Викну Сима одвојивши се мало од потричара — ево ћу ти дати двије вреће. Не могу само за атер ових поштених људи а не бих ти дао ни зрнца, па макар се терали по свима судовима!... Али нека! Вера и бог, гледају да и ја теби зајам вратим у чем било — заиста!

— Нећу да чујем! То је по атеру! То није право осечено! — удари у вику газда Рака.

— Ако ти није право, а ти апелирај! — подвикну му Стеван, па се окрете Сими: — Ето тако, Симо! Даћеш му две вреће кукуруза; а сад иди те гони ону назимад кући и гледај да не оду опет у штету.

И сви се разиђоше. Рака оде низ кукурузе псујући и Симу, и кмета, и потричаре, све изреда. А Стеван, опет са Срећком и Илијом на другу страну.

— Е јест поган човек! — рећи ће Срећко Илији и Стевану.

— Не може ти оно, брате, док не закине туђе муке — цркло би! — додаде Илија. — Ено, све стара потра — готово иструнули они струкови... Познаје се, брате, што је скоро потрвено.

— Вала ионако ми већ досади та потра сваки час — рећи ће на то Стеван, али оваке напасти још нисам видео! Има десет пута како је од јутрос слао оног његовог лудака: »Хајде«, вели, »рекао Рака да осечете потру...« Сад скидох и ту беду с врата! — Да бог сачува! Најгоре ми је осецати те потре! Али шта ћеш?... Једнако говорим људима: чувајте стоку, не дајте у штету, па ништа! Него одсад ћу и ја друкчије... Ти ћеш се, Илија, увратити код бирова, па му реци нека закаже по селу да људи ударе роге на стоку...

Сутрадан зором већ поче биров викасти по селу:

— Чујте, људи, заповест од кмета: ударите роге на стоку да не чини штете! Хоће кмет све у обор! Немојте рећи да вам није казано!...

А знате ли ви шта је то рога? Не знате, је ли? И не дао вам бог да знате!... Као што видите по самом имену то није ништа лепо, што би се, на пример, могло од кицошлука понети. Рога је страшна ствар!

Ова се овако гради: осече се рачвасто дрво, али се гледа да врат може таман стати између оних рачава; онај крај у дну рачава остави се подужи, колико већ затреба; рачве се пробуше напремасае, углави се између њих врат и удари се клин, који некад стоји за вратом а некад испод врата, и сад се живинче не извуче одатле лако. Ето, то вам је рога.

Рога је у разним употребама добила и разна имена. Тако, она се зове љуба, кад се дужи крај удари у земљу а рачве оставе горе, те планинка ту углављује телада да јој не сметају док краве музе. Кад се на волове или краве удари да не чине штету, онда им се то обеси о врат: дужи крај виси низ груди а рачве су за вратом, и тада се зове клечка.

А кад се удари на свиње, онда се дужи крај остави за вратом а рачва испод врата, и тек тада се зове оним страшним именом — рога...

Него да се ми оканимо те ђаволске роге! Боље ће бити да видимо шта ради наш газда Рака.

Прошло је већ два-три дана како је осећана она потра. Поранио газда Рака и обишао забран свој, па ударио поред Павића куће — хоће преко ливаде доле механи. Таман беше окренуо низ поток, кад ето ти Марице с Јаном Срећковом — иду с воде. Газда Рака узме већ да се смеши онако враголасто, па поче:

— Нуто, нуто, пораниле цуре!

Оне ћуте, скретоше с путање и прођоше.

Рака се осврте за њима, па, смешећи се, упита:

— А камо ти добро јутро, Марице?

— Остало у потоку!... — осече се она на њ, па пође даље.

Газда Рака махну главом, учини: »Хм, хм! ђаво дете!« па окрете наниже, преко Илијине њиве, доле сеоској механи.

Ту затече Симу, испсова се опет с њиме због оне потре и рече да ће га тужити капетану ако му данас не донесе две вреће.

Пошто се већ сит навикао и попио чокањ ракије и каву, пође опет преко ливаде, поред Павића куће.

Марица изишла у градину, па нешто копа. Док ето ти Раке, наднесе се на плот, па зашкиљи очима и поче, смешећи се:

— Баш ти, Маро, копаш, не шалиш се?

Она ћути.

— А где ти је Спасоје и Ђуро?

— Не знам... Иди па их тражи! — одговори она љутито.

— Е баш си ми јутрос нешто љута... Нису ти све козе код куће.

Она се чини и не чула, само копа. Он поћута мало, искашља се, па опет поче:

— Зар баш остаде у потоку, Маро?

— Шта велиш? — упита Марица, па стаде, наслонивши се на мотику, и погледа га попреко.

— Оно твоје »добро јутро«... Баш си ми ти неки ђаво! — рече Рака и опет зашкиљи очима и као насмехну се.

— Море, газда-Радоване, обиђиде ти мало подаље, док те није однео ђаво!

— што, чедо моје?

— Чедићеш се Ти никакав, док те одадерем овом мотиком! — осече се Марица.

— О, о, богами, она се не шали! — прогунђа газда Рака, па одмаче од плота.

— Е, збогом, Маро, збогом! — рече брзо и, климнувши главом, учини »хм! хм!« па замаче преко једног прелаза у воћњак.

— Ђаво те носио, кљусино матора! — рече она, па настави копати.

Утом дођоше Спасоје и Ђура да се мало прихвате. А Марица, те пред њих:

— Ама, Ђуро, богати, привикниде ти оном Радовандери — нек ме се окани једном!

— Шта, зар ти опет не да с миром? — упита Спасоје.

— Не могу никуд да се макнем од њега! Као да га сам ђаво нанесе — куд год пођем, јали ће ме срести, јали стићи... Сад, баш пред вама, хтела сам га мотиком међ оба ока... Ја копам, а он ти се однекуд привулао и наднео над плот, па тек стаде зановетати којешта.

— А, ваља то јавити кмету — рећи ће Ђура. — То је већ и сувише.

— Није вајде, Ђуро, ја ти кажем, прихвати Спасоје. — Него хајде да ми њега издеветамо... то ће бити боље. А да га тужиш, није вајде, нити он мари што, па ће после још горе...

— Није, вала, вајде ни деветати га — рече Ђура. — Већ неколико пута лемали су га људи као вола, па ништа... Ваљало би њега како друкчије заварчити.

— А чекај ти, знам шта ћемо — поче Спасоје — па прсну у смех.

— Шта? — упита Ђура.

Спасоје се смеје једнако и све више.

— Шта ти је, море? Кажи, шта ћемо...

— Нека стоји, казаћу ти после — рече Спасоје прекидајући смехом.

Повуче Ђуру за рукав, изиђоше оба на страну и почеше нешто шаптати. На то се Ђура поче смејати. — обојицу сузе облише од смеха.

— Одиде амо, Марице! — зовну Ђура своју сестру.

И оба брата шапташе јој нешто, шапташе па рекоше:

— Али тако му реци »биће у механи« — знаш!

— Баш сте ђаволи! — рече она и оде да послује нешто по кући.

Ђура и Спасоје узеше секиру, сврдао и макљу, па замакоше, смејући се, навише у осоје.

Било је већ око заранка. Сима претурио две празне вреће преко рамена, па се упутио од куће Ракине навише поред школе. Чује у авлији школској дреку и смех дечји, па се надвири да види шта је то. Кад има шта видети! Ђаци ударили учитељеву ћурану малу рогу на врат. Сиромас ћуран запурио се, мучио се да смакне, па све отреса вратом и брбља, а рога се окреће унаоколо... Ђурке се слетеле, па пућкају и кљују у рогу — хоће да му скину, али све промашују те мимо рогу ћурана у го врат. Кад му, ваљда, додија мука, а он ти закупи ћурке тући, оне опет њега... Деца ударила у алакање и у смех, да се поизврћу. И Сима се стаде смејати. Док наједанпут прснуше ђаци куд који — само остаде на чистини она гомила ћурака; ухватила се, па се претура. Обре се на један мах учитељ, здепана нека људескара с постриженим брковима и богињавим лицем; некакву сингаву капутину претурио преко рамена, а раздрљио се. Ухватио ћурана, и, псујући као кочијаш, скиде му рогу, па се размлата оном капутином и растера ћурке, те се тако смири та галама.

Мало после а стаде врисак деце у школи; прут само пуца, а учитељ се дере:

— Обешењаци! Магарци једни Зар да ми живину поморите! Штрангови једни!

— Море не удри ту децу — викну неколико пута Сима, и жао му беше ђака што их учитељ онако душмански млати, па опучи навише к осоју да обиђе крчевину.

Кад тамо, а Ђура и Спасоје дељају некакво дрво и граде нешто. Нешто мере један другоме врат ивером, па опет мере на ономе дрвету, а смеју се да попуцају од смеха. Сима хајде те к њима:

— Шта ви то дељате?

Они се згледаше, па се мало насмехнуше. Ђура одговори:

— Ево градимо рогу; хоћемо да ударимо на једнога брва. Чини нам зијан — па се опет осмехну и погледа испод ока у Спасоја.

— Богме, то није рога него читава руда! — рече Сима загледајући је. — Не може то ниједан во у нашем селу понети.

— Има један те ће моћи — прихватити Спасоје.

— Голем је зијанћар — рече Ђура — па му ваља подобру ударити. Ако буде голема, ласно је пократити... А откле ти с тим врећама?

— Та однесох оном угурсузу потру. (Ту се Ђура и Спасоје опет згледаше и осмехнуше.) — Хтеде ми очи ископати. Једнако чангриза... Вала да ми хоће пасти шака да му вратим зајам — волео бих него богзна шта!...

— А не брини се, може ти ласно и пасти — рећи ће Спасоје.

Сима спусти врећу на један камен, па седе и поче:

— Ударих на школу, па хтедох пући од смеха оној врашкој деци... Е баш су ђаволи! Ухватили учитељевог ћурана, набили му рогу, па ти се ту дигао читав урнебес!

— Ђаволи деца! — рече Ђура, осмехну се и махну руком.

— Кад ево ти учитеља, па удри! Стоји писка јадне деце!

— Гад! — рећи ће Спасоје. — Као да није био никад дете, никад се није играо!

— Ово дана, како оно заповеди кмет — рећи ће Ђура — куд се год макнеш, све људи граде роге...

— Ја збиља! И ја то хтедох рећи — потврди Сима.

— Зато су је ђаци и ударили учитељевоу ћурану... Виде где се удара на стоку, па хајд и ми, вели, на ћурке — рече Спасоје и прислони већ готову рогу уз један грм. — Е хоћемо ли кући? Сад ће и мрак. Хајде и ти, Симо, ако ћеш наниже.

И сва три пођоше низ осоје.

Сима се одвоји те оде својој кући, а Спасоје и Ђура, упутише се својим вратницама.

— Ама, да ли ће он одиста доћи? — упита Ђура.

— Неће ја! Зар ти не знаш њега?

— Ао, ја поганог гривоње, јади га знали!... Него шта велиш? Хоћемо ли га заварчити?

— Неће му, вала пасти на ум ни она врљава баба Петрија, а камоли ко други...

— Ама, шта велиш, док то пукне по селу, а?

— Море, гледај ти само посла...

У том разговору дођоше оба брата кући. Рогу оставише у Маричин вајат за врата; спремише и конопац. Опет нешто шапуташе с Марицом, па одоше полагано низа шљивар к механи.

У механи већ засела ова четворица па играју жандара, а пред сваким по полић ракије. Долази још селака — по један или по двојица. Механџија трчи тамо-амо, додаје каву, ракију, вино, ватру.

Помоли се и учитељ, назва: »добар вече!« Сељаци одговорише.

Зачудо, што ти беше тај учитељ »достојанствен« човек! Често је у разговору мешао по неку страну реч. И то кад хоће да је изговори, чисто зажмури да би по том околина видела колика је ту ученост! А околина обично тада шане међу собом: »Нуто, нуто! како се наш учо пући!...«

Неки ђаволани беху разгласили да је био негде шустер; али ко зна? Можда су само изнели. Истина, неки су виђали у његовом ћилерићу неке чекиће и шила, али кад

су га упитали: »А шта ти је ово, учитељу?« он им је одговорио сасвим достојанствено: »То су неке моје инструкторије!...«

Шета се учитељ полагао по механи, а ћути. Ето ти затим и Симе. Чим уђе, одмах се окрете учитељу:

— Што ти учитељу, поби ону децу?

— Коју? — упита учитељ испривши се.

— Знаш, хвала богу, коју! Што бијеш онако ђаке? Прођох данас онуда, а оно врисак, врисак — рекох, нико не оста жив!

— Треба ошинути обешаке. Хтедоше да ми поморе онолику живину... Начинили читаву епидемију!...

Шта је хтео казати овом »епидемијом« овде — бог би га знао!

— Не знам ја шта ти је то — рече Сима — само не дао теби бог да ти моје дете овако истучеш, потражио бих ја ту твоју власт да питам сме ли то бити!

— Ја не зовем никога да се меша у мој званични посао. То није комесијално... — поче учитељ уплећући опет по неку страну реч, и хоћаше забраздити далеко са Симом да не уђоше она два практиканта из среске куће.

Разговор се одмах прекиде.

Учитељ приђе к њима да се упита. Механџија притрча услужно те смахну рукавом прашину с једног стола украју, наређа три столице, метну запаљену лојану свећу у свећњак од тенећке, с репићем и мумаказама већ искривљеним да ниси могао никако усекнути њима, и — одмах понуди госте:

— Изволите, господине! Што заповедате?

— Дај вина!... Седи, учитељу, кад си и ти ту, да поседимо — рече један од њих некако важно и растегнуто.

Сви поседаше за један сто украју, што беше под око свима гостима.

Учитељ је веома уважавао та два практиканта, и често је говорио да није лако наћи њихове »декорације«. Један подугачак, бркова обешених наниже, те су му се често сељаци због тог и смејали. Говори свакад »важно« и растеже речи, ударајући на неким слоговима јаче гласом. Увек гледа читав корак изнад човека с којим се разговара. Други мало снижи. Бркови му наострешени напред, па изгледају као да је у ноздрве уденоу два прамена црне чекиње. Он говори мало обичније него онај с обешеним брковима. И кад говори, гледа обично по свима гостима, као да ишчекује да му се чуде како он то зна! Обојица воле, особито кад се нађу с учитељем у механи, да се

разговарају о научним стварима. Ономе што гледа преко човека било је име Максим, а ономе што гледа по свима гостима — Марко.

Чим су засели, одмах Марко поче о научним стварима:

— Ама што је капетаница добила данас мерџане... да си само видео, учитељу! — рече и погледа по свима гостима.

— Комесијално... Знам ја то! — рече учитељ обичним својим тоном.

— Зар су оно мерџани? — упита Максим и погледа изнад њега читав корак.

— Ја, мерџани... то су они корали? Је ли, учитељу?

— Јест, јест... корали — потврђује учитељ.

— А где ли то расте?

— Не расте то, болан, него се вади из мора! — рече Марко, па погледа опет по свима.

Сељаци гурнуше један другог лактом.

— Из мора? — упита Максим и погледа још мало више.

— Из мора, дабоме, ја шта ти мислиш? Је ли, учитељу? — рече опет Марко и опет погледа по свима.

— Натурално! — потврђује учитељ.

— Па како ли се то види? — упита Максим и погледа још за један корак више.

— Ево, господине, вино! — рече механџија и метву полоканицу на сто и три чаше. — Ама што сум го добио вино — цариградска форма! — похвали вино, па оде за други сто да нешто додаје.

— Имају ронци па они — је ли, учитељу? — рече Марко окренувши се учитељу и точећи вино у чаше.

— Јест, јест, ронци! — потврђује учитељ.

— Они то ваљда зароне, па ваде? — упита Максим.

— Дабоме, зароне до на дно мора, па секу корале, то јест мерџане. Је ли, учитељу?

Учитељ потврђује:

— Јест, јест!

Сељаци се опет гурнуше, неки се и насмехнуше.

— А кит? — узвикну наједанпут Максим, чисто смешећи се од задовољства што је тако ухватио у тесно свог колегу, па погледа готово у сами таван.

— Јест, ја — кит! — рече Марко и чисто се ошваћи што наиђе на такав чвор. — Хм, хм! Кит — ја!... То је, богме, страшна зверка!

— Знате ли ви — уплете се учитељ — да су у кита уста као ова механа, па само хукне у се — а човек улети!... Така је то конкуренција!... (Шта му је то »конкуренција«, то ваљда само он зна.)

— Е то ваља посолити! — шануше међу собом неки сељаци. Неки се искашљаше. А неки опет гурнуше један другог лактом и згледаше се.

— Како би то било да начини човек хаљине од ексера, па онда да зарони?... Баш би се набо! — рече Марко и опет погледа по свима.

— То би добро било! — потврди Максим погледавши мало ниже од тавана.

Утом ти уђе газда Рака и обазре се свуд по механи, па махну нешто главом.

— Е, је ли ти стало срце на меру, газда-Рако? — упита га Сима заједљиво.

— Ја, брате, ничије нећу, а своје. не дам... Што си пуштао стоку у штету?

— Нека, нека, газда-Рако!... Платићеш ти то мени! — рече Сима као претећи.

И опет би се свадиле, али уђе Ђура са Спасојем, па се мало поводе — токорсе пијани.

Газда Рака погледа их, нешто се узврпољи, па седе за један сто близу врата што никад није имао обичај.

Ђура и Спасоје заседоше на клупу поред оних што играју карата, па Спасоје, као једва преврћући језиком, викну и лупи руком О клупу:

— Механција!... Вина овамо!

Максим, Марко и учитељ згледаше се, а механција притрча.

— Молим, брат-Спасоје, не прави ларма! Саг ке донесем!

— Ама где се ви тако оквасисте? — упита Сима.

— Е, па... тамо ето... горе!... — рече Ђура и поче преливати преко чаше већ донесено вино.

Газда Рака погледа тамо и амо по гостима, па се тек извуче; нико га ваљда и не опази осим Ђуре и Спасоја.

Они бајаги попише још по једну чашу, нађоше некаку махну вину, проинатише се с механцијом око плаћања, па одоше.

Одмах ударише један с једне а други с друге стране пута, да их Рака не опази, па у стопу за њим Помрчина беше густа, а он није баш толико оштра вида да их смотри. Упутио се право њиховој кући, а говори сам. Он је имао обичај да се кашто и сам разговара.

»Хм! хм!« говори Рака да су Ђура и Спасоје рахат могли чути: »Рече да ће бити њих два у механи... Аја! Не верујем ја — ђаво је то! Хтеде ме јутрос мотиком. Али свеједно... Само опет се бојим да не буде кака подвала!...«

Ђура и Спасоје умало се ту не насмејаше. Кад већ да зађу у воћњак, они промакоше мимо Раку, па похиташе у вајат.

Шта је даље било, бог би га свети знао! Само да се ко прикрао, могао је чути у вајату загушен Ракин глас:

— Немојте, браћо, молим вас! Даћу вам дваест дуката... Кумим вас, пустите ме!... Куд ћу од бруке сутра?!...

Тек се дан и ноћ дели, а Сима обишао своју ливаду, па иде кући; гуњац претурио преко рамена и певуши полагаано. Погледа нешто у трње крај пута, кад има шта видети! Нов, отесан дирек, стрчи из трњака — па се миче, нагиње се ђа овамо, ђа онамо! Сима стаде и ућута. Гледа да му се није што учинило. Аја! Баш се лепо миче дирек! — Кака је то напаст јутрос? Хајде, што је ударен ту крај пута — ваљда је кмет наредио да се потес обележи, али што се миче? Били пришао да види изближе, не би ли? Готово га нека сумња хвата. Хајде па приђе. Кад тамо, а оно — газда Рака чучи у трњаку, па стење и ћути, а рога му стрчи за вратом! Дужи крај окренут иза врата навише, па још руке му упетљане конопцем изнад главе за њ.

— Јеси ли ти то, газда-Рако? — упита Сима, а чисто му расте капа што га нађе тако убрађена.

— Ја сам, брате слатки!... Ето видиш... беда! — одговори Рака, уморан од оног терета, тешко стењући.

— А шта то чиниш, болан? — упита опет Сима.

— Не питај, мој брате... Зло ти чиним! Снађе ме, видиш, беда!

Сима се обазре да не иде ко, па упита:

— Ако те то тако јутрос убради?

— Није, брате, јутрос, него још ноћас... Оне лоле Ђура и Спасоје... Никуд ти нисам пристао овако грдан!... Молим те, брате, ако бога знаш, скини ми ову беду!

— Е, е... богами, газда-Радоване — поче Сима као да се затеже — оно ја бих ти као и скинуо... ама шта ја знам ко ти је то натурао.

— Ама они, Симо, брате, богами!... Ето, лепо хоће да ме обрукају. Кумим те богом, скини ми!...

— Не знам, богами, газда-Рако — стаде опет Сима оклевати и слегати раменима.
— Шта ја знам, може бити да ти је то и власт натурала.

— Ама молим те као брата скини, платићу ти!

— Знам, знам... Није то да рекнеш због плате — поче опет Сима да га мучи — него може откуд. Дознати власт, па да ја будем крив...

— Даћу ти десет дуката, Симо брате, курталиши ме ове напасти! Ако бога знаш — ето ти у гуњцу шест дуката, узми... Немам све код себе, богами! Кусур ћу ти дати чим одем кући — само се наврати до мојих вратница...

— Е, хајде баш, газда-Рако — не могу где си ти а вере ми да је ко други, не бих ни по које новце.

И то рекавши, Сима приђе Раки, извади му из џепа у гуњцу четири дуката у злату и два у ситнини, па завеза у пешкир и стрпа у недра. Затим му одреша руке, па узе један камен и поче му избијати клин испод врата. Рака само сркне од муке а светлаци му сену пред очима; али трпи, шта ће.

Кад му скиде рогу с врата, рече:

— Болан, газда-Рако, није већа ни у мог сивоње — добро си је могао носити!

Рака то и не чује, него окупи молити Симу:

— Молим те као брата, немој да се чује ова брука! Ако се разгласи, не смем ти изићи на бео дан... Уврати се пред ручак на моју кућу да ти дам паре... Симо, тако ти свега на свету, немој да се чује!...

Иако је био газда Рака онакав као што га већ знамо, опет се чувао да се не тера посмех с њиме. Боље да га убијеш него да му се посмехнеш за што.

— Немај ти бриге, газда-Рако — уверава га Сима. — Како бих ја то казао?... Ти знаш да смо ми увек... Ето тако, богами, увек као комшије... Куд бих ја то казао?... Ако смо се и споречкали... људи смо! богами, газда-Рако, не брини се ти!

Рака удари навише, све уз поток кроз трње да га ко не угледа.

Сима не хте кући, него окрете наниже механи.

Пуна механа селака. Збијају шалу, задиркују један другог, причају где је који што награбукао, и смеју се. Док ће почети један између њих:

— Ама, људи, што сам се ја једном хтео осрамотити.

— А како? — упиташе га неки и окретоше се да чују.

— Одем ти ја у Шабац нешто послом. Увратим се код неког Николе, што је овде био ћата код нашег капетана. Уђем у кућу, а сама му госпођа његова ту. Погледам, а оно стоји поред дуvara један гвозден астал... Као постављен да се руча, као није... Пометани лонци на астал, па вру — ваљда скинути скоро с ватре. Ова госпођа узела па као меша — оно вру једнако... О, како то ври?! Подвирим се под астал да није оздо ватра наложена. Ај; нема нигде. Пипнем астал — врућ! О, анатема га било!... ђаволска посла! Напуним ти лулу, запалио бих. Шта ћу? Нема нигде ватре. Као упитао бих ону госпођу, ама опет не смем... Може замерити што. Док ти се она окрете, па мени: »Ти би, канда, ватре?« — »Ја, вала, бих мало да запалим.« А она ти извуче чекмеце из оног астала, извади жишку, те мени на лулу... Гледам ја — баш ватра! Гори лепо као год с огњишта.

Сељаци ударише у смех.

— Та то је био чпорет — повикаше неки уза смех.

— Знам ја — казаше ми после. — Крстио сам се ђаволској направи...

— Ама јесте ли ви који чули што оно рикаше ноћас говеда по ливадама? — упитаће један.

— Јест ја — одговори други. — Мора да их је нешто поплашило.

— Око неко доба ноћи — рећи ће један — стаде ти уктање мојих свиња, па беж кући као да их неко јури.

На то ће један између оних што су играли карата:

— Ама што су говеда рикала, што су свиње уктале — то је ништа, него што ти ја умало не страдах... Нисам оно чудо видео никад! Толике ноћи пролазио сам и преко раскршћа и преко гробља, па ништа...

— А шта је то било? — почеше га запиткивати и и скупише се око њега.

— Ето шта!... Пођем ти одавде у неко доба ноћи, па хајде, велим, прече је, те ударим преко ливада... Чујем криве се говеда — јест, богами, неки ђаво! Пође мени коса навише. Вратио бих се, али куд ћу обилазити. Хајде ја, хајде... Кад бих у Павићеву ливаду, док ти нешто пристаде за мном. Као човек доле... Иде лепо баш као човек... Али му наврх главе рог, као овај дирек пред механом — ни узми ни остави толики, па стоји право као усађен!... Богами, мене ти подиђоше мравци! Надам ти ја бежати, а оно све брже за мном. Потегнем те прескочим врлике и саплетем се те колико дуг — љос о ледину! Сенуше ми светлаци пред очима... Подигнем се, а оно дошло већ до врлике, замахује оним рогом, на ме, а виче: »Стани, стани — не бежи!« Ја ти се онда попужељке скотрљам за један трњак, па бежи колико игда могу кући!... Што сам се ноћас престравио, никад нисам!

Сељаци слеглоше раменима, па се згледаше зачуђено. Неки рекоше:

— Море, ти си се то опио, па ти се учинило!

— Ама шта је стоку плашило? — питаху се други.

Утом бахну Сима на врата:

— Добро јутро вам!

Сви му прихватише.

— Да није и тебе што јурило ноћас, Симо? — упита га један.

— Није, вала, ништа.

— А што ли су се говеда онолико кривица по ливадама?

Сима се узне смејати, па викну:

— Механџија! Дај овде оку ракије, нек пију људи; газда Рака части!

И одмах се обре ока шљивовице пред њима. Онда Сима исприча све: како је нашао газда-Раку јутрос, како му је скинуо рогу, како су му ту рогу набили Ђура и Спасоје да не задиркује више Марицу...

Кад људи то чуше, све удари у пљесак и у смех.

— А зато ли су међер говеда рикала! — викаху једни.

— Каки си ти то момак? Уплашио се од газда-Раке и роге! — под смеваху се други онеме...

Еле, за часак ти пуче тај глас по селу. Људи и жене и деца ваздан су говорили о роги и газда-Раки и смејали се. Сима је тај дан попио више части него ка некој слави. А тако исто и Ђура и Спасоје.

Газда Рака утекао у качару на таван, па није одатле три дана силазио. И од тада се увек клонио женскиња. Чим сретне, било жену било девојку, тек само прогунђа нешто, па заобиђе подаље а покломпи се као водом поливен.

ГЛАВА ШЕЋЕРА

Т

ек се сунце смирило, а Радан Радановић из Крњића измиче с празним

колима из Ш. Почесто ошине волове — хита кући, далеко му је... Док ето ти трчи за њим један омален господин у шубари па виче: »Стани, брале! Хеј, брале стани!« и маше на њ руком да стане. Окрене се Радан и устави волове. Приђе му господин омален, буљавих очију, с постриженом брадом и кратким чибучићем у зубима, па га упита кривећи уста на једну страну:

— А шта ти је то, брале?

— Које?

— Ово овде — рече господин и пружи прст на велики сврдо јармењак, што беше задевен у јастук предњи.

— Па ето видиш шта је... сврдо — одговори Радан нерад да дивани кад му се хита.

— А богати, брале, шта радиш с тим? — упита господин.

— Вртим главчине, јармове, јастуке и још којешта — рече Радан мерећи господина од пете до перчина.

— Ваљда кад хоћете да растресете вуну, онда бушите тим јастуке па повадите? — рече господин мислећи о јастуцима што се под главу међу.

— Та није то, него ове јастуке — рече Радан и показа му руком предњи и стражњи јастук у кола.

— А је ли то старо, брале? — упита господин.

Радан већ виде с ким има посла, па да би га се отресао рече:

— Од како је бога и вола, од онда је и сврдо.

— Зар тако старо? — зачуди се господин.

— Ја шта мислиш ти... — потврди Радан па викну на волове да иду, и сам пође.

— Стани, брале, молим те! — устави га господин.

— Шта ћеш?

— Би ли ти то мени продао?

— Не могу — треба ми, како ћу продати!

— Али молим те, брале, продај ми!

— Не могу ја — треба мени сврдо.

— Добро ћу ти платити.

— Аја, не могу никако — рече Радан и пође.

— Ама молим те, брале, стани!

Радан опет стаде, па као затежући се рече:

— Та оно, ја ти могу баш и продати; само бојим се да не буде за те скупо?

— А шта цените, брале? — упита господин, радостан што Радан пристаје да прода.

— Две рубље.

Извади господин одмах две рубље из шпага па Радану у руке, и прими сврдо. Завири у кола, па виде торбу са стварима, упита:

— А шта ти је брале ово?

— Ето торба? — рече Радан чисто спрдајући се, јер већ беше видео да је господин мало ударен обојком.

— Знам, знам... Него шта си то накуповао?

— Опанака, соли и још штошта.

— Па ви то мећете у парчадима со у јело? — упита господин разгледајући крушац соли. — Је л' те?

— Туцнемо је мало па онда.

— А опанке кад идете у цркву?

— Ја, кад идемо у цркву.

— Други пут идете боси?

— Јећ, други пут идемо боси. — Одговараше Радан тек онако — нека се говори којешта.

— А не бојите се змија кад идете боси?

— Јок, не бојимо се!

Господин утом разви један замотач у торби, па рече, као чудећи се:

— Гле, гле! Та то је глава шећера!

— Јећ, глава шећера!

— То за каву ваљда?

— Ја, за каву.

— И градите слатко, штрудлу, локумиће, гурабије... је л' те?

— Јећ, то ће капетан градити. У нас, хвала богу, то не граде.

— А имате капетана?

— Имамо — ја! — одговори Радан већ излазећи из стрпљења.

— А има ли деце?

— Има двоје-троје...

— Па то сте њему купили главу шећера?

— Јећ — њему.

— Е, е, виће, то је лепо — кад сељани воле тако своје старешине.

— Лепо је.

— А купили сте за ваше паре?

— Није. Он је дао.

— Да, да, за његове паре купили сте. Лепо, лепо... Виће он ће то да гради деци локумиће.

— Хоће, хоће да гради, ја! — рече Радан, па га онда упита: — А богати, не замери што ћу те запитати, шта си ти?

— Ја? Је л' те?

— Јећ, ти, шта си?

— Ја сам, знате, професор.

— Тако! Ти си провесор што учиш оне старије ђаке?

— Да, да — одговори професор.

— Е да си поштен, брате! — рече Радан, па га погледа тако сажалјиво што је онаки; чисто си му по очима могао познати, где би му рекао: боже, па и оно јадно учи некога!...

И ошинув волове, пође и рече:

— У здрављу, господину провесоре!

— Сервус! — рече професор.

— Да си користан дабогда! — удари Радан већ да се спрда.

— Слуга сам! — рече опет професор клањајући се и држећи оно сврдо.

— Хајд' тако право — на камен стао! — рече Радан и зацену се од смеха. Ошину волове и похита да барем стигне до механе у дубрави, а већ даље лако му је. Кад се мало поодмори... стићи ће понајлак.

Било је већ близу поноћи. У механи у Дубрави седи још неколико њих из оближњих села. Неко пије вино, неко ракију; неко погађа »попа«, а неко »у каиш«. Док стадоше кола пред механом. Врата се отворише и уђе Радан.

— Добар вече вам, браћо! — назва свима скупа.

— Бог ти помого, Радане! А одакле ти у ово доба? — упита га један, што већ беше забо прст у каиш, и погледа Радана.

— Ниси погодио! — викну онај што држи каиш. — Дај цванцик!

— Баш си баксуз, Радане! — рече онај што беше забо прст, тргнувши руку као опарен. — Ето, чим те погледах, изгубих цванцик.

— Е, хоћеш ти каиш!... Шта ћу ти ја! — рече Радан.

— Како си, Радане?... Поп! Поп! поп!... Одакле ти?... Поп! поп! поп!... У ово доба?... Где је поп? — упита готово певајући један, а држи у десној руци две и у левој једну карту, хитро их премеме, већ што треба у тој игри н виче, и пита узгред Радана.

— Ја вала, сад из вароши — одговори Радан.

— Ово је поп! — викну један од погађача и лупи по једној карти.

— Сутра! — узвикну онај што разбацује, изврну карту, кад оно дама.

— Их, ороспију му очину! — викну погађач. — Баш си баксуз, Радане!

— Баксузи сте, чини ми се ви сви... — одговори Радан. — Деде баталите ту спрдњу да седнемо као људи.

— Богами, право велиш — рекоше они што су изгубили, па се дигоше и седоше за један подугачак сто. Поустајаше сви, махнуше се игре, и сви заседоше заједно с Раданом. Наручи Радан себи вина и остали шта је који хтео...

— А шта си то ћарио у чаршији? — упита онај што је на каишу изгубио.

— Продао сам мало жита и вуне... Иде Ђурђевдан, па ти, богме, имам муке. Ваља ми дати порезу, а мораћу платити и оном поганцу интерес да ће ми очи ископати.

— Је ли то Узловићу? — упита онај што је бацао попа.

— А њему скоту — ја!

— Е како те Узловић закачио у своје канџе, не ишчупа га се ти шале!

— Вере ти, Радане — упита један од њих — право ми каже, колико си узајмио од њега?

— И не питај, брате, колико сам. Да бог сачува сваког таке позајмице!... Знаш кад се оно ономлане оделих од брата. Остадох једин, са женом и децом... Куд ћу и шта ћу? Не знаш шта ћеш пре: јали вратити стоку, јали притврдити ограду, јали оплести, јала окопати... Овамо, опет, седиш у кошари. Удари зло време, немаш се где склонити. Кућу да градиш, немаш откуд, а мораш. Већ и ружно је — све се спрда »Ено га каки је радин! Седи толико земана у кошари!...« Ниси никуд пристао...

— Богме никуд! — рекоше неки..

— Шта ћеш, куд ћеш?... Дај да се задужи, дасе начини макар мало крова над главом. Кад ал' хоћеш... Не мо'ш ишчупати паре да клечиш! Дају ти, али по дупло. Најпосле зажмурим, па хајд, оном нашем Чивутину, Узловићу поганом. »Дај забoga и побogu!...« Види, где ти је преша, па шиша како он хоће. И тако на једвите јаде ишчупам педесет дуката те начиним ону кућицу... А богами, да ми није оне деце, сутра бих угарак у њу!

— И даде ти педесет дуката? — упита онај што је погађао у каиш.

— Даде, не дао му бог весела дана!

— А привали добар интерес, привали — је ли? — упита онај што је бацао попа.

— О, мој брате, да је само интерес, било би цвеће и ковиље, али уписа у облигацију осамдесет дуката, па још интерес на све... Прође година, ваља исплатити, а нема се откуд. Молих га, кумих да ме почека још који месец дана, кад продам ракију и неко свињче, па да скрпим и да му исплатим. Аја! Неће ни главе да окрепе, него вели: »Паре на плац, јали ћу те суду!...« О, невоље и муке моје! Потеци на све стране. Не мој из земље ископати. Молих га опет, молих већ као самог господа бога — боже опрости! — Напослетку вели: »Хајде да променимо облигацију.« Нарачуни тамо — не знам дангубу, те интерес, те писање, изиђе равних сто дуката. »Сад«, вели, »да променимо, али да начинимо на сто педесет дуката.« Окрену, обрну — немаш куд! Дам му облигацију...

— Их, Радане, забога! Зар баш даде?! — узвикну један између њих упрепашћено.

— А ја шта ћу, мој брате!... Да ми дође добош пред кућу, куда ћу онда?... Сад, вере ми ни сам не знам шта ћу... Идем често као луд. Што год урадиш, подај њему. Ни ода шта ти вајде није... Ради, скапавај, гледај па подај другоме нека ти изеде, а ти опет живи као скот!...

— А зар је он мало њих упропастио, мој Радане! — рече један. — Дабогда да и ти читав останеш.

— Мучно, богами!... Ко се данас задужи — нема му бела дана више! — додаде други.

— Ама ко ли први измисли тај несрећни интерес да ми је знати? — упита онај што је погађао у каиш.

— Бог зна ко је!... — поче онај што је изгубио на попу. — Ја сам слушао од старих људи, кад интересији оде душа на онај свет, растопе сребра па га залију; а тело му никад не може иструнути у земљи; него поцрни и скамени се, па тако остане век и амин — као црн огорео пањ.

— Ко узимље интерес и ко криво мери — рећи ће на то онај што је погађао у каиш — и он се тако уабоноси у земљи. Не да му онај грех ни да иструне као остали луди...

— Јес, јес, и ко мери криво и њега стигне проклетиња — прихватиће онај што је увијао каиш — Знаш кад оно, има већ ваљда десет годена, беше некако око Илијинадне она велика хала и ветрина, тамо по Међеднику. Казују да је онда ветар извалио један грм крај пута — било му је ваљда више од триста година. Лепо га, кажу, понесе у облак као перце, а у жиљу му заплетен човек, црн као угарак, а закачене му на уста, па кроз образ и леви и десни, две куке кантарске, и око врата му уплетен кантар

читав онако са синциром и јајетом... То је, кажу био некаква што је криво мерио, па га је бог тако наказио...

— Ала је то била хала и ветар, мој брате! — зачуди се онај што је растурао попа.

— Ја шта мислиш — рећи ће Радан. — Ено, преклане кака сила беше духнула и овуда. Хоћаше све град потући у корен... Срећом обиђе на планину, те не учини много квара.

— Одбише ветрењаци! — додаде један. — Баш онда на Врх Превоја потукотше се... Ломи се, ломи, ломи... рекао бих, све ће у содом! Док се отиште она сила планином. Ишли су сутрадан људи те гледали... Све грмље поизваљивано...

— Ојађено се бију те хале пред тучом... да бог сачува!

— Јеси слушао нашег Станка? Ето он је ветрењак... Кад се, вели, побију, докопају грм за врх па га ишчупају као струк лука и туку се... Ја сам баш гледао кад се купао летос у реци — сав модар као чивит. Испребијали га, вели, ветрењаци; али им баш и није дао да учине штете...

— И сваке се године бију на Превоју... не може се обићи друкчије — рећи ће Радан.

— Вала и јеј ружно место. Усред подне сумња те онуде проћи, а камоли ноћу — потврди онај што је окретао попа.

— Свуда је вала незгодно — почеће Радан — а на оном броду код воденице и горе мало, поред вира Петрова, не знаш које је горе...

— Јеј ја, баш је страшно код Петрова вира — рећи ће на то онај што је погађао у каиш — Ја се и сад чудим како имаде куражи Петар да усред глувог доба онде зарони!... — А зар је заронио? — упита један

— Ја шта ти мислиш, мој брате! Дигао се, вели у рибу ноћу, па хајд Виру. Лепо, тишина а вода мирна; месечина — није баш највидније, али се тек види. Дође, баци једном пређу, ухвати нешто рибе; бации опет — ухвати; кад баци трећи пут, закачи се пређа. Повуци тамо, повуци амо, не мош маћи... Дај да се зарони. Свуче ти се он лепо, засуче ногавице, па зарони у вир...

— Зар глуво доба, па зарони у воду? — упиташе сви чудећи се толикој смелости.

— Јакако, мој брате!... Зарони ти он лепо. Кад доле, а пређа се натакла на неку грдну пањину; једва је распетља, повуче и пође навише... али хоћеш! Нешто ти њега стегло за обе ноге па тегли наниже, као олово... Бе деде, бе деде, отимљи се он; аја, хоће лепо да одвуче на дно!... Он ти онда држ рукама за жиле, те једва изгамбуља на обалу. Кад има шта видети!... На ногама му жуте букагије, као восак!...

— Аох! — повикаше сви, а очима узверише од страха.

— Погледа... баш букагије!... Шта ће сад? Скинути не може. Хајде, Вели, да се полако гамиже, па што бог да!... Узме пређу и оно мало рибе па хајд насипом Иде тако полако, иде... Док се обре пред њим црн поп! Асли црн као угљен, а лице и све му зарасло у саму браду. »Дај ми те букагије да ти скинем!«

— Баш лепо заиска? — упиташе неки од њих.

— Заиска, јакако! — прича он даље: »Дај ми«, вели, »те букагије!« »Не дам«, вели Петар. »Море дај, немој се мучити... скинућу ти их!« »Јок не дам!« рече Петар и пође. Попа нестале. Нити се знаде куд оде ни шта би од њега. Ама да рекнеш да је што шуснуло... ништа! Иде он опет најлак насипом, иде... Док ти њему спаде с леве ноге једна пранга. Он је узе у руку па пође мало брже. Кад на читав пушкет зацрни се нешто малено као клупко... Учини се Петру да из воде излете и паде на насип. Затрча се право њему, а све веће расте, расте, расте... и окреће се исто као радиш; дојури већ до њега, кад — а! опет онај црни поп па иште букагије. Петар не да никако... Облета поп и иска, па га опет нестане... Спаде Петру и друга пранга. Он узе букагије у руке па носи, а опучи сад брже... Иде тако иде, док ти њега нека рука дохвати остраг за раме. Окрене се Петар, кад — али опет онај поп. »Дај ми, море, те букагије!« — Не да он никако. Салета тако, салета... Док запева петао негде у селу... Нестале попа.

— Носи ли он букагије? — упита онај што је растурао карте.

— Не пушта он њих шале... Донесе их тако кући. Наложити, вели, ватру, као да ће вола пећи. Кад се добро разгори, он разгрте жар, па букагије усред ватре!... Ништа ти бог не даде, него стаде писка, цика, пуцњава, као да кокице кокаш... А он удри загрћи оним жаром; а оно пишти, пуца, истура жишке чак у пајанте... А он једнако загрће, док се већ не утаја. Још натрпа озго дрва, да добро сагори. Кад после разгрте супрет — а оно црне као угљен!...

— Виш огорела она нечастива сила! — рећи ће Радан.

— Па куд их део, богати? — упиташе остали.

— Бацио их на таван и ту су му стајале, богзна докле... Ишли су људи, као на чудо те гледали... После, вели, нестале их. Или их неко украде, или их онако нестале — ни сам није знао...

— А јеси ли их ти видео? — упита Радан.

— Нисам ја, али су ми казивали баш људи који су гледали...

Еле, тако се, уз пиће осуше приче све страшније и страшније. Било је већ право глуво доба кад се Радан кренуо из механе. Они још осташе. Мало се угрејао пићем, а мало се богме и узјазбио од оних прича, па му све пири некаки врућ ветар око ушију. Сад ће већ на брод под воденицом. Таман да нагази кад стаде плакати неко дете у страни више пута. »Откуд сад дете овде?« помисли Радан, а обузе га сумња. Дете плаче једнако. Погледа опет, а оно се спушта к њему: малено детенце, као ћупић... црни се; у мраку не може ни да га види добро. »А што плачеш, мали?« упита га Радан. »Изгубио

сам козе, па не смем кући.« — »А чији си ти?« Оно плаче, не хтеде казати. — »Оди на кола«, рече му Радан. Оно одмах, јечећи, скочи на кола. Радан седи на предњем јастуку и натера волове на воду. Кад беше насред воде, док дете поче да се церека; не смеје се као остала деца, него некако сасвим извртањено: »Наша глава! ха, ха! Наша глава! ха, ха, ха!« Осврте се Радан, а оно извадило из торбе главу шећера, па одломи озго један крајак и загризе. »Не дирај тај шећер!« издера се на њ, а помисли у себи: »Ово нису чиста посла!« Оно се трже и стрпа главу шећера у торбу. Он се опет окрене напред и ошину волове... Док ти се навали њему нешто ва леђа, па све теже, теже... хоће да га завали натраг. Матни се руком на раме, кад али — шапа! На друго, и ту — шапа! Једва се мало осврте, нема детета да седи у колима. Волови запели па сипљу, као да је камење натоварено; њему опет све теже и теже... Већ опажа како му нокти од оних шапа пробиле гуњац, па већ дохитају у кожу. Мрдне мало да се стресе, аја — још горе притеже! — Волови запели, једва помичу кола. Да му је барем на обалу изићи. Ошину их што игда може — те једва извукоше кола на обалу... Сиђе Радан полако с кола, да бар воловима олакша. Кад, али — хоће оно да га обори. Омане да стресе — не можеш маћи. Притеже, кости му пуцају. Попне се на кола, не могу волови готово да макну. Пуца онај јастук под њим, као да је натоварен воденични точак. Дође већ да се свисне од терета. Свога га мртви зној проби... Читав сахат борио се тако с том нечастивом силом. Док се чуше срећом и петли... Одскочи му дете с леђа, па наже уза страну. Обазре се и рече: »Моли се богу, Радане, што петао запева, а ти би заиста упамтио мене. Него свеједно ту је глава шећера!...« И несташе га. Радан се прекрсти, извади пешкир из недара и убриса се од зноја, па потера волове. Петли учесташе. У саму зору стигао је кући.

Богами, ја не знам шта су ти јадни капетани толико натрунили тим људима што пишу у новине и књиге!... Ама нека ко год замочи перо, одмах ти ту потегне капетана: те не знам — у црвеним јеменијама с репићима; те — тур му до земље; те прекрстио ноге на сицадету па пуши из чибука; те — узима мито; а већ нос, главу, врат, трбух, и ноге немој ни спомињати! То начине да те бог сачува и саклони... Начине од здрава и читава човека накараду! Да га у сну усниш, би се уплашио, а камоли да имаш с њима кака посла. Оно, додуше, ни ја их толико баш не браним; има их и накарада. Свет је овај ионако пун јада и накарада. Али што баш све накараде писати, те, ни за што ни кроз што плашити поштене људе? Што се не би написао какав леп капетан?! Ето, на пример, знам ја једног веома финог и лепог капетана... неког Максима Сармашевића.

Биће две године како је добио чин капетански. Ја мислим да сте га виђали ако сте били који пут о Васкрсу или о Госпођинудне на сабору код н-ске цркве. Среска је кућа близу; нема ни сахат хода одатле. Дакле, кад је год сабор код н-ске цркве, дођу и господа из Владимираца на сабор. Капетана ћете лако познати. На њему је најновија

униформа од све униформисане владимирачке госпoде. За њим на три корака увек иде један дугачак пандур с пиштољима и јатаганима за појасом, а о појасу му виси читав вашар од тоболаца, поласака, чакмака и осталих пандурских дрангулија. Тог пандура веома воле капетан; довео га чак из другог среза кад се преместио. — Осим униформе и пандура, познаћете капетана и по лепом стасу и облику његовом. Није вајде — баш кад га човек погледа, мора признати да га је сама природа створила да буде капетан. Па још оно његово званично понашање! Ево, смео бих се с вама опкладити у што год хоћете да нисте досад нашли таквог капетана да му се и у говору, и у смеху, и у погледу, и у сваком ма и најмањем покрету огледа строга званичност као што је у Максима Сармашевића, нашег лепог капетана. — Ето, на пример, какав беше капетан Јаков Јаковљевић, што је био над овом капетанијом пре Максима. Никад не дође у канцеларију изјутра пре док не попије у механи пет-шест полића препеченице, па онда заводни очима, а све плуцка, штуца, искрмачи сваки акт који до руке дође, а канцеларија му заудара као ракијска мешина. А овај капетан јок! Он дође изјутра трезан, чист, лепо очешљан, умивен; седне за свој сто, па заиште од пандура свога чашу хладне воде и парченце шећера, што му се одмах донесе на чистом служавнику. Он онда пијне мало, па чисти нокте, па опет пијне, па опет чисти нокте — док попије воду и очисти нокте лепо. Затим му се донесе кава. Он запали цигару, пуши мало и шета се по канцеларији, па сркне каве, па опет пуши и шета се, па опет каве. Затим примети пандуру ако је нашао што необрисано и ненаређено, узме акта и већ — почне свој рад... Ето, на пример, какав беше онај Сима Симеуновић пред Јаковом. Канцеларија му увек загојаћена, непроветрена, заудара на она акта; осим што се у лето изувао у канцеларији и држао на полици међу актима увек боцу сурутке, што је »пио од груди«... Еле, просто си једва чекао да час изиђеш на чист ваздух. А овај капетан јок! У њега су слепоподне, особито лети, прозори отворени, на столу мора бити цвећа; зими кади се измирном или шећером... милина ти ући. Чисто би се сваки дан судио, само да улазиш у тако чисту, тако проветрену и намирисану канцеларију и код тако лепог капетана!...

Па и капетаница и деда Максимова — све ти је то некако уљудно и у свом реду. Па и деца му се владају некако господски — истина су мало несташна. Један му је син већ поодавна у Београду; учи гимназију.

Еле, као што видите, ретко где има тако лепо и згодно капетанско племе... И тај лепо капетан опремио се једно јутро да иде по срезу.

— Јеси ли спремио, Ђуко? — упита свог пандура, свог љубимца.

— Јесам, господине! — одговори пандур смахнув левом руком фес с кићанком до рамена за врат.

— И ти ћеш са мном... Реци нек окрену кола. — Кола се окренуше и капетан уседе, па махну руком на Ђуку: — Хајд, пећи се! — Ђуко се посади у кола према капетану.

— Е сад ћемо, Ђуко, право у Вучевицу — рећи ће капетан кад већ кола измакоше из авлије и појурише друмом. — Најближе је и најзгодније да се доручкује штогод... Ти

већ знаш... Ја, збиља, да ли си ти понео и оно? — упита капетан Ђуку мало потише да не чује кочијаш.

— Је ли главу?... — упита опет тако исто Ђука.

Капетан климну главом да јесте.

— Понео сам... Ех, господине, зар ја то да заборавем!

— Само штета што је онај лола окрњи...

— Баш штета, господине. Онако велика глава... Нисам је веће видео... Па ми ту соли памет да га нешто плашило и откинуло парче... Као да ја не знам да је он то пијан одломио... Нагрдио онаку главу! — Не мари ништа... Моћи ће проћи. Шта

велиш, Ђуко?

— О те још како, господине! Ова луда светина... шта ти она зна? Права марва!

— Само, Ђуко, паметно!... Нећу ником да си словца проглавио. Ја нећу да ми се рекне да узимам мит... Видиш и сам, ако им узмеш јабуку из руке, дигну на те вику, као на белу врану... Овако ћу ја њих друкчије мало да шишам!... Само ти буди паметан. А већ трећа пара твоја и божија!

— Хвала, господине! — захвали Ђуко придигнув се мало и машив се за капу. — А већ за то не бери бригу. Умећу ја њима подићи како ваља... Ти само гледај сехира док дођемо у Вучевицу. Ту ћемо учинити севте, па елбет буду батли Вучевчани...

И тако наш лепи капетан пусти се у дуг разговор са својим верним Ђуком. Ту се развише големи планови; измерише се све прилике и средства; израчуна се капитал; позидаше се куће, једанпут рећи: поче се од малене тачке, од главе шћера што беше у торби Ђукиној, па се разви до најширих граница. У том разговору и планирању стигосе већ и у Вучевицу.

Капетан је одсео код кмета сеоског Степана Стенчића.

Одавно није било такве журбе око дочека, као тај дан у Вучевици. Кмет Степан, његови општинари и млађи трче на све стране и наређују да се што боље спреми част... Ту се кољу пилићи, прасци, јањци; ту се граде гибанице, уштипци и цицваре; ту се тражи млад кајмак, сир и млеко; ту се износи ракија препеченица од неколико година. Капетан сео у хладу на прострте шаренице; око њега се искупили постарији и одабранији људи, па се разговарају.

— Како је ове године летина? — пита капетан једнога од њих.

— Та свакојако, господине! Нема оних старих година.

— Нема, ја — нестало је оног берићета. Памтим ја, док сам био практикант, па са шездесет талира живио сам боље него данас, као капетан.

— Јећ, богме, господине! — потврђују остали.

— Нема ти данас ни берићета — ништа! Изопачио се и овај свет. Нико ти ту не поштује старијега, ни чиновника, ни попа, никога... Нити се ко ту богу моли, нити иде у цркву...

— Јећ, богме, господине, право кажеш! — гракну они око њега.

— Ено, знам ја пре... Дође ти на сабор код цркве сваког празника тушта света. Лепо се помоле богу, па онда заседну за совру, призову богме и своје старешине, па се ту гости и весели до неко доба ноћи.

— Јећ, богме, господине! — опет гракну Вучевчани.

— Био сам баш млађи писар код покојног Вула Ивића, капетана. Кад се вратимо тако са сабора — носе два пандура пуне вреће дарова. Ту су ти чарапе, пешкири, јабуке, тканице, па богме, и по неко руно и ћилими или јагње... А сад нико ни да се пошали. Нема, нема — браћо ништа; прошле су оне старе године кад је било берићета...

— Право велиш, господине, богами! — рећи ће један од сељака. Овај се данашњи појас некако обезочио и баталио да бог сачува!... Шта се чини, чудо те и ово мало бог још даје.

— А баталио се, брате, дакако! — наставља капетан. — Ено, пре неких година, знам — прође старешина. Ако га сретне почем сељак, макар и не био из његовог подручја, он ће му на читав пушкомет стати и скинути капу; чак сјаше с коња, па му ода чест. А данас јок! Прође мимо те, готово да се раменом очеше, па баш ни у уво!... Зовем га, брате, ето послом званичним у канцеларију — неће да дође; по десет пута шаљем пандура, док га једва дотерам... Ето каки је данашњи свет! Ето каки је данашњи нараштај! И ми се нечему надамо?! Мрка капа, зла прилика!... Сутра да се нешто отме Босна јали Херцеговина — ко би управљао оним народом, него опет ми чиновници и старешине. А како ћеш му, врага, управљати кад те се не боји!... И ти, опет правници и лицејисте, што уче тамо по Београду, мисле тако је то; мисле овамо печене шеве падају с неба. Деру се једнако »републику«, те »комуњу«, те »социјалну демократију«, те не знам шта још. А не знају они, јадни, шта би било од нас! Ево, дошао би лепо Немац или Инглиз те нас све овако купио и одвео на море да лађе вучемо... Хоће републику, комуњу?!... Виргаз њима треба — виргаз!

И тако док се част спреми, наш се лепо капетан сит наразговара отприлике оваквих разговора. Упути скромне Вучевчане да поштују своје старешине, да их слушају и буду им на руци у сваком послу њиховом. Даље опомену их да се добро чувају »републиканаца« и уопште бургијаша, немирних и подозривих људи, и чим кога опазе да им је дужност одмах га јавити свом остарешини, а он ће већ даље чинити што треба. Еле, насетова их много и много. А и ваљало је да их насетује. Сад је тек први пут изишао у Вучевицу, откако га поставише да је капетан над тим срезом. Он је често

походио села, али се увек дешавало да Вучевицу обиђе; није му било по згоди да сврати и у њу.

затим је настала добра част. Јело се и пило скоро до заранка. Вино вучевичко добро, па се мало капетан и разгрејао и тек сад раздрешио неисцрпљиву торбу званичнога разговора; торбу, из које су кадре извирити све могуће поуке у свима гранама живота сељачкога... Частило се дуго и за много.

Дође време да се полази. Капетан то наговести мало кмету, а, међутим, завара очи свима те намигну на свог верног Ђуку. Ђука је врло добро разумео тај намиг господина свога. Као чинећи се свему невешт, иступи мало на страну, па зађе за вајат. За њим присташе и два општинара.

— Ама ти ништа, Ђуко, не руча, вере ми — рећи ће један од њих.

— Ја, богме, не може боље бити... Алал вам вера и вашем дочеку! Ви осветласте образ данас, бели! — узе их хвалити Ђуко и потапка обојицу по рамену.

— Само не знамо, како капетан. Да ли је њему било по вољи? — рећи ће на то онај други.

— Како није! — поче даље Ђуко, хвалити. — знам да није ни у једној капетанији ниједан капетан тако дочекан као што сте ви дочекали вашег капетана. Ено, познајем га по разговору, како је весео и добре воље. Никад га нисам видео тако добровољна!... По другим селима, наљуте га, наједи се, па је поваздан туробан. А сад, видите ли само, како је разговоран и како се смеје... Сад као први пут код вас... Је ли, досад није долазио, а? — упита их Ђуко вребајући згуду да оствари свој план.

— Није до данас. Ово је тек први пут. Други су долазили чешће — одговори један.

— Баш би ваљало — рећи ће на то други — да му спремимо једно јагњенце, а? Шта ти кô велиш, Ђуко?

— Не шајте се главом! — искоси се Ђуко чисто љутито. — Јок. То нипошто да нисте радили! Одмах ћете му укварити ову добру вољу.

— Та оно ми кô хтедосмо — поче један од њих снебивајући се — да га не испратимо празне руке...

— А знате ли ви — поче пандур веома поверљиво и чисто шапћући да их уверава — да то изгледа као неки мит?... Ви може бити то и не помишљате, ама опет некако излази налик. И што је још најглавније — знате ли ви да овај капетан неће ни да чује за мит... Ништа га тако не ражљути као кад му поднесе човек нешто што би се могло рећи да је мит. Ето, вере ми, тако се ражљути да по два дана ништа не окуси од тешка дерта. Ја знам да ви немате ни зашто да га подмићујете. Него хоћете онако, руке ради, да дате своме старешини што вам је први пут дошао у село... Ама, он ће сам мислити да га митите, па не ваља.

— Јок! Не дај, боже, да га митимо — поче уверавати Ђуку један, од њих — него ко велимо где нам је први пут дошао — неће ваљати да оде онако без ишта.

— Ја, ја — поче опет Ђуко да навраћа воду на своју воденицу. — Оно, истина, тако је, али шта ћемо — кад то некако неће бити у реду? — И пошто се мало промисли додаде: — Тек, опет, ви можете да не изгледа ки као мит, нити да, опет, оде онако празне руке.

— Па дела, Ђуко, вере ти, како би се то могло? — упиташе га прибивши се уза њ да боље чују.

— Спремите ви њему нешто, нек понесе деци... — учи их Ђуко чисто шапћући... — То ће бити најбоље!

— Јес, богами, право велиш! Него као шта би?

— Хм, хм, шта би? — промишља, божем Ђуко... — Хе, шта би — то је мука сад! Да је нешто за децу онако лепо...

— Да спремимо једно прасенце мало?

— А јок! То неће бити у реду... А и да је — он прасаца сад има. Ту баш пре неки дан опрасила му се крмача.

— А би ли ваљало једно јаренце? Деца воле јариће...

— Та оно воле, него, опет, опет — и то некако није лепо... Али виш, ви овде немате близу дућана. Хеј, хеј, баш незгодно! А могли бисте им купити по лимун, или по малко шећера лепа...

— Их, болан, да сам знао — вајкаше се један — могао сам купити ономаде кад оно силазих у варош!

— А! Знате шта? — узвикну Ђуко као досетивши се. — Кад рече у варош — и ја сам баш јутрос из вароши, па уз пут сустигох капетана, те пођох амо с њим. Ја сам купио за моју чељад нешто шећера — могу вам дати, кад баш хоћете... Макар ја опет ишао кастиле за то у варош.

— А да ли ће ваљати?

— Како не би ваљало? Ја што купим — пред начелника да изнесем, не бих се застидио. Онолику главу шећера не можете наћи лако ни у Београду...

— Е баш, Ђуко, хвала ти!... Хајде да зовнемо и ону двојицу општинара.

— И кмета зовните — рече Ђуко — да му што не буде криво, где га не питате.

— Јећ, јећ и кмета да зовнемо — и сложише се њих два и одоше да их зовну, а Ђуко оста осмејкујући се задовољан што му тако славно иде посао за руком. Извири мало иза вајата и погледа капетана, па намигне — као вели: »Гости се ти, господине, још мало! Твој верни Ђуко зна шта ради. Не бери ти бриге!«

Утом сва четири општинара и кмет, те за вајат Ђуки.

— Е па дајде, Ђуко — рећи ће један од оних што су малочас с њим већ уредили посао. Ђуко приђе колима и извуче торбу, па као заклањајући је за се да не угледа капетан, донесе је међу њих. Али оштар поглед капетанов добро је пратио Ђуку шта ради, и да се откуд ту десио какав још оштрији поглед од погледа капетанова, могао би лепо опазити како се капетан задовољно осмехну кад виде где Ђука узе торбу из кола. Ђуко саопшти целу ствар и оној двојици општинара и кмету сасвим потанко и разговетно да они нису ништа друго у тај мах зажелели, него »само да не буде одвећ скупо«.

— Како бих ја вама прескупио! — одговараше Ђуко на ту жељу њихову. — Та сатрео би ме хлеб и со ваша. Јок, богами — равна три талира дао сам за њу. — Е баш скупо си платио, брат-Ђуко! — при

мети кмет. — Скупо, није вајде!

— Јећ, истина, поскупо, ама је и ваљано! Погледајте ви, колика је то глава шећера!

— Дајде, Ђуко, да видим! — заиска кмет; узе и преврте тамо-амо, па рече: — Није вајде, добра глава само штета што је окрњена...

— Ништа то не мари. А богами, дао сам равна три Талира. Није право да штетујем...

— Напослетку и вреди... — рече један од општинара. — Само да није окрњена.

— Баш, Ђуко, доста ти је дукат — рећи ће кмет. — Немој ни ти сад затезати... А заиста да није тако оштећена, дали бисмо ти три талира...

— Хајде, Ђуко, да се иде, Ђуко! — викну капетан и неки потрчаше вајату да га зовну.

— Ето ме, господине, ето сад! — одазва се Ђуко, па навали на општинаре. — Е нека је за дукат... Људи смо наши, а три цванцика није богзна шта... дајте паре, ето зове ме капетан; похитајте и ви. Сад је баш и у реду, као на поласку да му дате...

Кмет извади из кесе дукат у злату и даде Ђуку:

— На, брат-Ђуко, и алали!

— Нек ти је алал, брате! — рече Ђуко предајући главу кмету. Затим приђе капетану и упита: — Хоћемо ли, господине?

— Спреми и окрени кола! — рече капетан и Ђуко оде да барата нешто с кочијашем око кола.

Док се још капетан заговарао с људма, дотле кола већ беху спремна. Кочијаш држи у руди вођице и чека да пође. Ђуко спреман чека код кола.

Устаде и капетан, захвали им на дочеку, изговори неколико веома поучних речи, па пође. Док му приђе кмет и за њим два општинара с главом шећера.

— Господине — почеће кмет — није баш у реду да одеш од нас тако празне руке... — па му пружи главу шећера. Капетан као чинећи се да му то није по вољи, уозбиљи се и упита:

— А шта вам је то?

— Та, ето, мало шећера, велимо да понесеш твојој дечици, нек су ти жива и здрава!... — вели кмет.

— Та није то требало... Баш није требало — вајка се токорсе капетан. — Ја ни од кога не узимам ништа... Него већ...

— Понеси, понеси деци, господине! — гракнуше остали. — Деца су, нека им засладе каву...

— Па оно могу деци понети, али баш нисте требали то чинити; право да вам кажем, није ми по вољи. И не бих узео да нисте ви. Али сад што му драго... — изговара се капетан, а Ђуку се само смеши брк.

— А немој што замерити, господине — вели кмет. — Ми смо људи прости... Није да рекнеш какав мит — боже сачувај!...

— Нити бих вам узео ја мит — прекиде га капетан. — Да ми дате пун овај вајат дуката — не бих вам ни погледао, само ако је мит... Овако за љубав и добро познанство могу понети деци то мало шећера... — Ту се окрете Ђуку и рече: — Деде, Ђуко, метни и ову главу у кола!... — Ђуко одмах узе ивећ остави је, где је и стајала.

Опрости се капетан са свима, седе у кола и оде, а Вучевчани осташе врло задовољни што умедоше тако лело дочекати свога старешину...

Одатле се крену капетан обилазити остала села. У Кујавици је извидио спор око потеса, где обе парничне стране купише од Ђука наизменце главу шећера, коју је он »за своју кућу набавио кад је јутрос из вароши пошао«, и дадоше капетану тек, руке ради, да понесе деци. У Звезду је капетан извидио опет спор око неке сеоске воденице, поучио људе да слушају власт и да јој буду на руци; и ту су парничне стране дале капетану главу шећера да понесе деци тек руке ради. У Крнићу је опет извиђао неки

спор око потеса и узгред добро саслушао попа Перу Пеповића, који ,му се пожали на учитеља Сретена Павловића да је немиран, да псује закон, веру, да развраћа деду, даје им којекаке скаредне књиге да читају, каже им да горе нема неба ни раја — него да је то некаква празнина; каже им да не треба власт слушати, што је капетан већ к знању«, и добио, наравно, опет главу шећера да је, руке ради, »понесе деци«. Одатле је кренуо у Прхово, Драгојевац, Мрђеновац, Миокус, итд. по свих, на броју преко 54 села у својој капетанији. Свуда је имао по нешто званична посла: негде извиди какав спор, негде нареди нешто, негде испита да нема каквих бургијаша итд., шта већ иде у званичну дужност тако врсног капетана, који је само својим приљежним и ревносним радом и великим снисхођењем према претпостављеним својим дотерао до тога звања свога. Свуда је говорио лепе беседе, пуне поуке, какву може само исказати тако вредан и ревносан капетан. Свуда је био добро почашћен и дочекан. И, напоследку, свуда је добио ону исту главу шећера из торбе Ђукине, да је понесе својој деци »тек руке ради«... Читаву недељу дана зачамао је наш лепог капетан, путујући по срезу »по званичној дужности« својој.

Кад се већ вратио и био надомак Владимирцима, где је среска кућа — рећи ће задовољно своме верном Ђуку:

— Па, Ђуко, јесу ли батли Вучевчани, а?

— Добро је, господине, добро! — одговара

Ђуко смешећи се. — Само је могло још и боље бити. Штета је што је она рђа открњи, а свуд бих је могао дати по три талира.

— А пошто прође овако?

— Једва по дукат.

— А колико си их већ завезао?

— Онолико колико смо села обишли.

— Баш смо на штети што је окрњена — рече капетан, па прорачунавши у себи додаде: — Знаш, Ђуко, колико смо на штети?

— Колико, господине?

— Педесет и четири села — равних десет дуката и два талира!

— Их, забога, господине! Много... — задиви се Ђука толикој штети. — Ах, то је све крив Радан.

— Нека га вала, Ђуко!... Платиће он то мени лепо... — попрети капетан.

Утом већ и кола стигоше пред среску кућу, где се устави капетан са својим вредним Ђуком и богатом жетвом.

Све је опет пошло својим путем као и пре; дужност се вршила као и досад — само што је сад почела да стоји у соби Ђукиној пред канцеларијом и она торба са главом шећера, и што капетан сад, кад хода изјутра по канцеларији припијајући каву, шапуће неке бројеве и често се удуби у рачунање... Једном се био тако занео да је на неком акту уместо нумере, коју је требало записати, записао »№ 54 дук. са 12%...«

Боже мој, каква ли је то граја у Крнићу?! Бубњају бубњеви, лупају даирета, зурлају зурле, циче ћеманета... Баш одавно није било толико хуке и чуда ни у Владимирцима, где је капетанија, камоли у Крнићу. Не треба се чудити, велико је весеље!

Славу слави Давид Узловић, ћата општински Дошли су гости све по избору. Да већ и не помињем одабране људе из самог места — на прилику: новог учитеља Симу Стојнића, што је заменио Сретена Павловића, оног што га лане отераше чак тамо негде око Мироча у Влахе, за казну што је децу развраћао и говорио нешто ружно о власти. Нећу помињати ни самог домаћина што се, чим је изучио оно мало основне школе, одметнуо од ода и пустио се у пискарање по сеоским канцеларијама, те га и отац одрину од себе да не зна за њ и да нема удела у очевини с осталом браћом, а он после удари још горе у пискарање и адвокатисање, изучи у прсте све законе и положне и одречне, после се докопа општинског писарства и у тој својој дужности »штедећи и мучећи се« стече неку пару за својих десет година, па сад, хвала богу, има чиме дочекати своје знанце и пријатеље. Нећу помињати ни поп-Перу, оног што у највећем трку на коњу може да носи пуну оканицу вина на глави а да не упусти, и што увек води са собом једну црну керину, па једанпут закључа је после вечерње у цркву: сву ноћ је несрећна керина вијала по цркви ускакујући на све могуће столове; људи су далеко бежали, мислећи да се јавила нека чудна сила послана у казну за грехе њихове, а кад сутрадан са страхом приступише и отворише врата — за велико чудо клиси из цркве поп-Перин кер. По цркви беше све испретурано и узорвано; три дана и три ноћи читали су три попа бденије док се црква опет очистила. Дакле, да не спомињем те личности што су вазда друштво Узловићево, него да поменем само даљне госте који се потрудише да му на весеље дођу. Красни су то гости — у далеко их није. Ту вам је учитељ Иво из Скупљена; па онај други Иво, учитељ из Јаловика; па Станоје, учитељ из Муратовца; па поп Јеротије, онај врљоки из Миокуса, што рже за женскињем кад се мало ћевне и што пева заједно са Циганима некакве скаредне песме. Ту је чак и сам капетан Максим Сармашевић. Остало су општинске ћате и већ тако — опет гости одабрани, који доликују ћати и имају хвале и љубави у њега.

Капетану је већ прилично похабана униформа; истина, још је одвојила од осталих што се туда по дужности својој врзмају, али тек је похабана... А и време је већ

да се похаба, јер ово је сад трећи Ђурђевдан одонда кад му први пут учи нише Вучевчани оно знаменито »севте«. И доиста, десеше се веома батли људи, ти Вучевчани!... Шта је пута наш капетан обилаго срез по званичној дужности!... Шта ли је пута верни Ђуко његов чинио пазар с оном главом шећера и никад да је прода за три талира, него све као за пакост — дукат!...

Еле, као што видите, велико весеље чини Давид Узловић. Ту се једе, ту се смеје и пева, ту се пије, Ту се свира н игра, ту се напија редом у свачије здравље Напија се у здравље госпoде и онога ко измисли госпoду; напија се у здравље »добрих људи« који почитују госпoду, призивају је у свој дом те угосте и почасте, колико се може и колико је бог дао; напија се у здравље домаћина Давида, који је с Трудом стекао свој поштени дом и у дому махала и захире, те може данас уљудно дочекати одабране госте своје. Све су здравице китњасте од китњастих; учитељи, попе и ћате надмећу се — ко ће лепше и згодније окитити и наздравити. Чим се која наздрави — одмах Ђуко пали из пиштоља; учитељи и попови тек завију на стотине завијутака оно њихово дугачко: »многаја лета«, а вирауни почучну као орлушине око стрвине па тек дрекну из петних жила: »зооорт! зорт! зорт! зооорт!« и загребу онај већ сваком познати вираунски туш.

Здравице, певање и свирање прекидало се само кад се гости наклопе на разна масна пецива да омежете. Али тек уз то масно мезетисање осуо би се пријатан разговор. Сви су били знанци, па је и разговор њихов био поверљив...

— Служите се, господине! — нуди некаком суровом радошћу опијен Давид Узловић свог најмилијег госта — нашег лепог капетана. — Служите се, изволите — колико је бог дао и добра година донела.

— Хм, хм, Дашо! — поче чисто да се шали онако доста накићен капетан. — Теби је, чини ми се, свака година Добра, а?

— Не брини се ти за њ, господине — упада у реч поп Перо. — Жње он добро и без српа... Ха, ха, ха! Је ли, Дашо?

На ову досетку попову осу се међу гостима грохотом: Ха, ха, ха! па се чак и Цигани насмејаше.

— А ти ми јамачно жњеш српом, попе! — врати му доскочицу Давид и хтеде нешто још жешће да дотури, а капетан га прекиде:

— А хоће ли ове године, Дашо, бити добра жетва, а?

— Хвала богу и власти, господине! — одговори Узловић, улагујући се и метнувши понизно руку на прси. — Добро ће бити, ако бог да! Само имам мало муке с Раданом.

— Шта? Хоћемо ли му скоро да дрекнемо с јаретом? Ха, ха, ха! — пита и смеје се капетан преко масног залагаја пилетине. Поп Перо ухвати се за браду и учини као јарац: »Мехе-хеее!« И сви се гости грехотом насмејаше.

— Кеца, попе у — шевар! — викну учитељ Симо и опет се осу: »Ха, ха, ха!« а Цигани се већ изврћу од смеха и згађају један другог даиретима у главу.

— Е, хоћемо ли, Дашо, да му дрекнемо, а? — упита капетан Узловића пошто је већ прилично омезетио.

— Та оно, господине — поче мало тише Узловић, а унесе се ближе пред капетана — не би још требало — биће и томе земана. Ама, некако траљаво иде с интересом. Не плаћа на време. Прође иза рока по читава три месеца. Вели: »Не може се«, а овамо неће да ради, па се још и пропио...

Утом поп Перо с учитељима затури се да дивани, а Давид и капетан наставише своје.

— Дела ти, Дашо, да ми њему баш дрекнемо, најбоље ће бити. И тако мени је веома запело око за онај његов виноград у Прљинама...

— Та и мени је запело око, господине, за ону ливаду у луци... Нема је у целој капетанији онаке!

— Вала, Дашо, нема ни онаког винограда у три капетаније... Хоћеш ми га уступити, вере ти?

— Драге воље, господине, само да ми се докопати...

— Хм, и ти још — само да ти се докопати!? Стегни ти њега: »Паре, море, требају ми!« Он неће имати, а ми ћемо њему јарца пред кућу, па ето си се докопао!... Него, колико иштеш за онај виноград да се сад погодимо?

— Не могу ја, господине, сад сећи ражањ а зец још у шуми.

— Ама, окани се ти спрдње, Дашо! Ражањ је — ражањ, зец је — зец; а нама сад, код овако лепа печења и вина, није стало ни до зеца ни до ражња, него до добоша и до тога како ћемо добити — ти ону ливаду, а ја онај виноград!... Деде, море, реци — пошто?

— Лако ћемо, господине. Само да му ишчупамо из шака...

— Е није него још!... То је већ ишчупано. — Та ишчупао си му још онда чим си му позајмио оних педесет дуката!... Знам ја то!... Него, дела ти мени реци — пошто?

— Осамдесет, господине!

— Шта — осамдесет? — упита капетан, а мало се устури и набра обрве.

— Осамдесет дуката... — рече Узловић ласкаво се смешећи. Мислим, није скупо?

— Каких осамдесет? — затеже капетан да се ценка. — Ја не бих...

— Не, не господине! — брже-боље упаде му у реч Узловић. — Шалим се... Лако ћемо се погодити. Нека стоји, бога ви, други пут!

— Е добро, добро... — Знам ја тебе, Дашо — узе га тапшати капетан по рамену. — Нећеш ти бити тако тврд на погодби. А збиља, како ти они остали дужници? Како Стојан Павловић и Обрад Јешић? Како Иван, Вуксан, Ђурађ, Ненад, и они други?... Мо'ш ли с њима изићи накрај?...

— Та кубурим помало, господине — одговара скромно давид.

— Само ако где запне — мени ти њих, па ће мо ми њима добош пред кућу!... Добош ја! Што бре, узимаш паре кад не мош вратити!... У мене, Дашо, нема шале! — Ту се капетан маши руком за чашу у којој беше допола вина.

— А, молим, молим — убрза Узловић и докопа флашу да послужи. — Нећете ви на мојој слави по пола чаше!

— Ехе, Дашо, и овамо и овамо — гракнуше остали гости, опазивши да се вино дослужује. — И ми нисмо по пола људи... Гле ти њега! Упушкао се ваздан тамо око тих сјајних пулија, па нас и заборавио!... — узеше га корети што шушка с капетаном.

— Бог душмана заборавио, браћо! — Извињује се Давид дослужујући им.

Капетан диже чашу и куцну њом чашу пред поп-Пером.

— Деде, попе, бекријо стара!... Знам ја тебе — ти пуну оканицу на глави... А три дана држасте оно бденије, а? Него нека, деде још по једну! — и опет се куцну.

Сви дигоше чаше, куцнуше се и гракнуше:

— Хајд ову у здравље капетаново! Хајд у здравље капетаново... Наздравиде, поп-Перо! — понудише поп-Перу да прочита здравицу.

— Нека наздрави учитељ Иво — вели поп. — Де ти, Иво! Ти умеш боље.

— Јок, јок — нећка се Иво — ти, попе, боље умеш. На тебе је ред.

Сви гракнуше:

— Поп Пера!... Поп Пера!... Дела, попе!...

Диже се поп Перо и наздрави заиста лепу здравицу у здравље капетаново. Накити, бого мој, што може лепше бити! Како је Владимирцима и свуда по срезу томе настала срећа откако је тако добар капетан дошао. Како од онда жито добро рађа, овце се близне, ројеви не беже. Како је нестало гусеница, врана и чавака што затиру воће и усева. Како сад нема ни пламењаче, ни поплаве, ни града, ни суше. Како је на све стране »благодет и изобилије у вину, житу и овошчију...« И то све одонда откако је дошао тако »честит, вредан, ревносан и редак старешина у ово подручје, које нек бог

да да се дугољетно подржи под родољубивом управом његовом, а све на срећу верних синова земље ове, који знаду свачије заслуге оценити и уважити — на многаја лета!» И сад грмну опет једно опште »многаја лета«; Ђуко пали из пиштоља, а вирауни ударише тако горопадно »зорт« и туш да се чак у другом селу тргоше квочке са сметлишта, у коме се беху безбрижно разлепршале и закокоташе поплашено, а пилићи се само прибише уза њих па изврљивши своје још голуждраве главице само тек учинише: »ћрррр!...« И сама живеж већ види да се некака чудевенија збивају.

Еле, тако се то честило и пило на слави Давидовој чак до заранка. Неки гости почињу већ увиђати да је доста и зову друге да се иде. Давид нуди да се попије бар још по једна за срећна пута — онако с ногу. Поп Перо опет наздрави тако жестоко здравицу да вирауни већ промукоше вичући: »зоорт!« а међу гостима захори се граја, каква ваљда није била ни на циганској слави, а камоли на другој којој крштеној. Ваљало је сад да Ђуко пукне из својих пиштоља што игда може, и што ваљда, никад у свом веку нити је пукнуо нити ће пукнути, али — баш сада не чуше се његови пиштољи. Капетан из коже искочи од љутине што Ђуко не даде израза сад такоме весељу; набрао обрве, па јурну на прозор, а чисто цичи: »Та камо тај? Пали, море!« Но баш у тај мах растаде се Ђуко с једним сењаком; сељак оде уза шљивар, затурио на леђа торбу, а из не вири врх главе шећера... Капетана одмах мину љутина, а још се држи намргођен. »Шта чиниш ти тамо, море?!« привикну на Ђуку и као попрети главом. »Сад, сад, господине — ето ме!« одговори Ђуко махнувши главом на оног сељака, па онда трже оба пиштоља и викнувши што игда може: »зоорт!« опали их.

— Живио Ђуко! — гракнуше гости.

— Хајд ову у здравље Ђукино! — рече капетан пришав столу и узевши понајвећу чашу. Сви се латише чаше и напише у здравље Ђукино. Опет се јављају гласови да се иде. Опет нуди Давид »по једну с ногу за срећна пута«. И тако спремајући се да иду напише у здравље учитељ-Симе, па у здравље и једног и другог Иве, па у здравље поп-Пере, па поп-Јеротије; па опет с почетка, па у здравље капетаново, па терај редом, док стиже и вечера. После вечере колале су здравице од капетана до Ђуке и од Ђуке до капетана — докле већ гости нису били дошли у тако стање да нису више ни разумевали један другога.

По неком истинкту пођоше да се већ једанпут разилазе. Сваки је понешто мрмољио — некаким нечувеним језиком.

— Ама јес ти... — уноси се Узловић пред поп-Перу посрћући. — Ја, јес ти чуо, капетане!... Знаш — ливада...

— Вино... — мрмољи опет капетан држећи се за свог Ђуку да не падне — вино... Ти, Дашо... Јес — виноград... Не брини се... Добош сам ја, море!... Јест, ја — добош!

Напослетку и тај се џумбус утаја... Утаја се у кући Давидовој; умири се по Крнићу све. Месечина сири помало. Кад ето ти оног сељака с торбом преко рамена — наиђе на ћуприју ону стару, што је сад ваљда на крнићкој реци. Таман би насред ћуприје, а одовуд, мало поводећи се, преда њ Радан.

— Јес ти то, Радане?

— Кум-Мато!... Гле, ти си! — рече Радан као тргнув се мало. — Ето ја... видиш, тако! Мало, богами, куме, па... Шта му знам.

— Зар опет, куме? — упита га Мато прекорно.

— Тссс, куме, шта ћеш? — поче Радан, ако и пијан, да се правда. — Брига, брига, куме! — и ту махну руком као да је све пропало.

— Хеј, хеј, мој весели куме! — рече Мато чисто жалостиво. — Хајде кући, куме, хајде! Сутра вала поранити...

— Хе, кући! — прекиде га Радан, а јетко се насмехну. — Какој кући? Ти мислиш оно је моја?... Хеј, мој куме! Узловић — Узловић! Виш, ту ми се попео!... — и показује прстом у теме.

— А деца, куме?

— Те, деца — моја деца?... Није свет решето! — Ту Радан погледа снужено преда се, па смотривши крај Мате торбу с главом шећера, где је спустио, секну га нешто те прекиде што је почео и нагло упита: — Шта ти је то, куме?

— Ништа, неки шећер.

— Каки шећер? Дај да видим!... — и брзо извади из торбе главу шећера, загледа је, па климну главом: — Их, куме, зар и ти?!... Што ће ти то?... Јес баш она — ево окрњена!... Куме, шта ће ти ово?

— Та хоћу сутра капетану да ми потврди неку тапију, па узех...

— Од Ђуке, је ли?

— Ја, он има однекуд.

— Молим те, куме, баци то! Тапија!... Каква тапија?... Нек пропадне! Баци молим те, ако си ми кум!

— Платио сам. Како да бацим?

— Хе, мој куме — рече Радан сасвим јетко. — Ја сам је досад девет пута платио!

— Зар ову главу?

— Ту, баш ту исту главу — познајем је добро!... Ја сам је и набавио капетану. Ево, где је окрњи црно дете на броду више Петрова вира!... Виш, па девет пута, мој куме, и — ево докле сам доспео!... заврши Радан, па климну главом не весело, погледа нешто доле у воду, па тек повуче Мату за рукав шапћући: — Куме, куме! Нуто, нуто!

— Шта, куме? — упита Мато узјазбен.

— Нуто оно доле — ви'ш?... Ви'ш како седи!... Та ено га, ено — црни се!...

— Ама шта је?

— Дете — оно, куме! Зар не видиш?... Та станиде!... — викну Радан и опсова тако страшно да се Мато стресе од страха; сподби ову главу шећера, па што игда може измахну те њом у воду; разлеже се пљесак под ћупријом, а он се некако извращено насмеја: — Ха, хааа! Куме! Ви'ш, оооде!...

Мати пође коса навише.

— Хајдемо, куме, кући! Хајде — и ја ћу до твојих вратница!... — позва га Мато те пође.

Кад беше код вратница да се растану, Радан хукне и рече:

— Девет пута, мој куме, није шала!...

— Хеј, мој весели Радане! — прошапута Мато и окрете навише стазом кући својој...

Ако си који пут нешто туробан и зле воље, а ти само сврати — особито ако то буде зими и кад је кака жестока мећава — у кафану »Код петла«. То ти је најпречи и најсигурнији лек. У позориште слободно немој ићи, јер можеш после сву ноћ пљукати и постати зловољнији. Боље иди ти у кафану »Код петла«. Ту је тек позориште и комедија! Ко год се помоли на врата — изгледа као да се спремио да одигра улогу из какве комедије и то — сваки друкчију улогу... У кафану »Код петла« слегне се цео свет, па готово не само цео свет, него — чак и једно од она »три села више«. Сав је тај свет разнолик. Нигде нећеш наћи слична ни носа, ни ока, ни капе, ни хаљине, ни лица, ни одеће, ни обуће... Све је то у другога друкчије!

Вала само сести па гледати сехира.

Дође један, нуди те што може љубазније режњем роткве; други те нуди сланим бадемом; трећи ти се жали на музиканте што свирају чардаш, а он им наручио: »Сећаш ли се оног сата«, и то се тако жали да се већ и теби самом чисто сажали што не свирају »Сећаш ли се оног сата«; пети пришао па ти подноси под нос чварак или

Ћевапчић сав уваљан у со и моли те да само »кошташ« за његову љубав. Онамо се, опет, један Маџар помамио по музици, па дигао ногу и туче штиклем у сто. Тамо, опет, за једним округлим столом пометали један другом руке на раме, па поцупкују онако седећи на столицама, као да играју коло. Онамо за другим столом плачу и кмече деца, церека се некако женскиње и халачу солдати...

Еле на све стране жагор, вика, лупа, свирка, певанија — само бруји!... Тако је то готово свако у бога вече зими.

Једно вече тако беше жестока мећава. Звижди ветар, а прећавац магли у очи куд се год окренеш. У кафани »Код петла« пуно. За једним маленим столом украју седи један дугајлија у гуњцу и сукненим чакширама, накривио фес, затурио се, па млатарајући рукама прича нешто једном младићу што седи за истим столом с њим. Келнер донесе још две чаше пива пред њих. Дугајлија узме чашу, куцну се с оним младићем, па искренувши допола убриса дланом усне и рече:

— Ето, због тога је, мој Пајо, било и потегни и повуци!...

— Богати, кажи ми право, ко се први сети таког ђаволства? — упита Пајо.

— Ко? Он, ето ко! — одговори дугајлија. — Оно, додуше, могу се и ја доста којечему довити, па још и боље од њега — иако је он капетан, а ја човек прост, његов пандур: него куд бих се ја још око таквих потркушица заносио!... Њему је лако — седи беспослен по вас дан, па изволева... Тако је било и с том главом шећера! Уђем ја једно јутро у канцеларију а она му стоји на асталу. Ја се мало зачудим, богме. »Откуд сад то«, мислим сам, »кад наш капетан не узима ни од ког мита?« А он виде где се ја чудим, па ми каза како је он ту главу набавио, каза ми све: како је мислио и шта ће с њом. Мени обрече трећу пару... Та, знаш, хвала богу, да му није било мене, не би гроша добио!...

— Па је ли ти барем дао ту трећу пару? — упита Пајо.

— Дао је нешто, али закиде ми равних двадесет дуката!... Знаш, кад је бачена она прва глава у воду — онај сељак кад је бацио — одем ја у Београд, те набавим другу исту онаку. После је више нисмо носили по селима, него сам је чувао ја у мојој соби — пред канцеларијом.

— Сад вам јамачно није тако ишла трговина? — примети Пајо.

— Е, те још како!... Сад је баш ишла како ваља!... Само да ти кажем. Дође неки Милета из Миокуса да потврди процену. Нужда човеку, хоће да извади паре из фонда — стегли га неки дужници. Снуждио се, невесео: пустим га у канцеларију капетану, па се наслоним да слушам. »Одакле си ти?« пита га капетан онако мало оштро. »Из Миокуса, господине.« — »Шта ћеш?« — »Та потврдио бих неку процену.« — »Дођи сутра!« осече се капетан на њ. Изиђе сиромас, жали ми се, ја слежем раменима. Ето ти га сутрадан рано — моли опет. Опет капетан одлаже: »Сутра!...« Еле тако га одбија неколико пута. Човеку притужила нужда. Изиђе једном из канцеларије, па само што не плаче. Питам га шта је — а већ амо знам, капетан ми наручио. »Мука и зло«, вели,

»ја не знам кад ће доћи и на ме ред једном!« — »Море, донеси ти штогод деци капетановој на пешкеш«, велим му ја, »па да виш онда!« — »Ама, ако хоће само, донећу — ко не би, само нека буде вајде!« — Ја му онда понудим главу шећера и кажем да би то најприличније било дати. Купи он главу и однесе бајаги капетаници. Одмах капетан с њим друкчије; потврди му и процену и научи га још како ће час пре доћи до пара. Чим оде човек, ја главу те у моју собу... Дође други да моли за нешто — тако прође и он. Еле, сваки дан тек купи по неко главу шећера од мене.

— Ама зар то нису људи потпазили шта радите?

— Нису ја!... Намирисали су то они одмах, али су ћутали! А и шта би му?... Зар ти још не знаш ко су наши капетани. Просто, ако му није воља, неће да те чује док му што не тутнеш. Некад се давало наочиглед, а сад то иде згодно испод руке... Људи им знаду ћуд, па шта ће — плаћају. Виде да им без тога обићи не може. Да се, опет, жале — куд ће шут с рогатима изићи накрај!...

— Богме, ви сте ту много зарадили!

— Ја шта мислиш ти, болан!... Видиш ову кавану? Њу је сазидао капетан том главом шећера. Мој Пајо, падало је ту новаца као кише!...

— Ама, опет ти не каза мени како се завадисте.

— Стани да ти кажем... Знаш, кад смо почели трговати с новом главом, он је почео записивати колико се пута прода. Видим ја, па ми би за зло што записује; ваљда га ја нећу преварити. Кад је тако, станем и ја бележити на глави шећера; кад се год прода, повучем по једну белегу плајвазом. Кад би да се прорачунамо — а то смо радили сваког месеца — по његовом рачуну излази да је продато више једанпут, а по мом не излази. И баш могу се сад где хоћеш заклетити, није ми о главу да лажем, да сам право бележио. Око тога ти се, богме, ми здрпимо ваљано. Он мени: »Лопове!« Ја опет њему: »Варалицо! Лупежу над лупежима!« Умало што не би и за вратове. Ја духнем те изиђем од њега... И кад се прорачунасмо, закиде ми читавих двадесет дуката!...

Утом уђе у кафану један робијаш од оних којима је скинуто гвожђе, па слушају при полицији гдегод; пред вратима, види се кроз стакло на среди, стоји жандарм. Робијаш узне неку дугачку флашу пива, па пође. Смотри га наш дугајлија, па се загледа у њ као да га познаје; загледа се још боље, па га зовну:

— Јес' ти, Радане?!

Робијаш стаде, погледа га, па узвикну: — Аха, Ђуко! Нуто, богати — откуд ти овде?

— Донесе и мене ветар, Радане. Ви'ш, ја с мојим капетаном квит!

— Јеси давно из Владимираца?

— Прекјуче сам пошао.

— Вере ти, шта ли је од моје веселе деце? Где ли су сад?...

— Хајде ти, море! Шта чекаш ваздан? — обрецну се на њ жандарм, отворивши врата, и Радан оде не дочекавши ни одговор.

— Ви'ш, сиромах!... — рећи ће Ђуко гледајући за њим — То је, Пајо, онај сељак што је набавио капетану ону главу шећера.

— А што је на робији? — упита Пајо зачуђено.

— Што је?... Што га, сиромаша, снађе беда! Био је то честит човек, али се некако заплете у дуг. задужи се једном каишару — неком Узловићу, па му лепо дохака, и ето до шта је доспео... Кобељао се, јадан, кобељао и отимао, па све узалуд. Најпре му је дао нешто мало, па се наплело које интереса, које ово главно, које на промену облигације... никад отарасити. Кад човек виде у како је зло угазио, он поклизну и у раду. А ком ће се, опет, милити рад кад му други све односе? Поче и да се опија. Узеше говорити да је и памећу шенуо.

— Е, јадник! Како не нађе неког поштеног човека да га ишчупа из те беде?

— Налазио је и то, ама му све подлију воду. Капетан се беше нешто на њ испизмио, а запело му око за његов виноград. Узловић, опет, зинуо на ливаду, па све шушкају заједно и спремају му замке. Баш кад му хтеде бити продаја, нађе, сиромаш, неког поштеног човека овде да му да новаца. Хтеде се лепо искобељати. Али, не лези враже, то некако прокопкају капетан и Узловић па потеци том човеку. Као за несрећу Раданову, десио се тај човек — капетану брат од ујака. Навали капетал: »Немој бити«, тамо он, »луд! Зар овом пропаљици и бекрији да даш? Та он је презадужен и косом на глави... Све ће ти пропасти!« И лепо одвратише човека те му не даде... А како се, сиромаш, беше обрадовао! Чисто наново оживео, па ми се хвали како ће скинути зло с врата...

— Па дела казуј, што допаде робије.

— Стани, полако! Казаћу ти... Кад му већ подлише воду код тог трговца, онда Узловић тек притеже и навали да се учини продаја... Што је, опет, та продаја брзо извршена, ниси видео! Ја сам се зачудио кад се то пре огласи, кад ли пре изиђе у новинама. Тек једно јутро зове ме капетан, а осмехује се: »Хајде, Ђуко, спреми се да идемо на једну продају!« Спремим се ја и пођемо. Кад бесмо већ у Крнић — путем поред винограда, он ће тек пружити прстом на Раданов виноград: »Како ти се допада, Ђуко, онај виноград?« — »Добар«, велим ја, »бољег ретко где има.« »Што ли то сад пита?« мислим сам. Кад, а ми право окретосмо се кући Радановој. Толи је! Сад знам. Ту и Узловић, ту сељаци, неки трговчићи сеоски укрутили се, па ходају испред ккуће. Сиромаш Радан сав позеленио од муке. Жена му и деца као потучени... Поче се продавати — махом све купује Узловић, сељаци и лицитирају и не лицитирају; жао и њима човека. Дође ред на кућу. Стаде писка деде, жена му удари у запевку. Он, сиромаш као згранован, улете у кућу. Сви се загледасмо шта му би сад! Док, ништа ти бог не даде — груну пушка кроз једну бацу, а мој се Узловић преврте, баш ни ногом не маче!...

— Уби га! — зачуди се Пајо.

— Уби, дабоме. Догорчало човеку. Није то шала остати са ситном децом — под ведрим небом, као просјак!... Начини се ту галама, дотрчаше још људи из села. Он, сиромаш, сам изиђе и предаде се, те га одмах отпратише у хапс...

— А шта би од продаје?

— Продаја се извршила. Све му оде за дуг и трошкове, још се није могло ни исплатити... Њега на испит, па после суду, суд га осуди на робију, и ето, сиромаш, још није издржао. Капетан тера опет своје. Виноград је добио. Сад, ваљда, има опет неког те му помаже да тргује с главом шећера... Сирочад Раданова потуцају се по најму; а жена му некако убрзо пресвисла од тешка јада... Ето, мој Пајо, како може човек да страда!...

— Молим, фајерунт! — викну један келнер успремајући столице по кафани. Ђуко и Пајо одоше. Остали гости одавно се већ разишли. Газда дрема у једном крају за столом. Само шкиљи још једна лампа. Напољу звижди ветар, и сићани прећавац засипље у прозоре. Негде далеко чује се песма пијаних људи.

СВИРАЧ

Н

а други дан Васкрса слегао се силан свет на сабор код цркве рогачке.

Одмах по ручку ухвати се младеж у коло, а старији људи осташе још за софром, да припијају помало, да се разговарају, шале и да гледе како се млађи веселе.

На сабору не беше другог свирача до неког Сретена Стојића и још једног момчића што удараше у бубањ.

Сретен није Циганин, него један сиромашак из села Н.; вредан и отресан момак. Служи под најам, а уз то зна свирати у ћемане боље од многог свирача. Чак из даљих крајева траже га људи и погађају да им свира на свадби, слави или неком другом веселу. А кад је већ сабор он и сâм дође да заради коју пару. Осим тога, Сретен је у неку руку и мајстор. Зна доста добро качарски и столарски занат; гради ведрице, каце, бременице, вучије, чаброве, столице, столове, лотре — готово сваку дрвенарију што треба једној кући сеоској. Па и отуд му пада лепа парица.

Да је ко други на његовом месту тај би, маже бити, већ одавно начинио леп капитал и окућио се. Сиромас Среја то није умео. Све му је некако ишло боље од руке, само тециво ни је. Ако коме што узајми, а то је почесто чинио — пропадне му; ако уложи у каку радњицу — и ту му пропадне; ако почне да чува — и тад му се мало-помало измигољи пара... Ни сам не зна куд ни зашто. Често су људи говорили: »Баш штета што овај поштен момак нема среће, а ова ко вредан и поштен!« Он се, опет, навикао па тако живи, састављајући крај с крајем, и где може што зарадити — зарађује.

Еле, Среја свира, а коло се завило велико и заплетено. Приђоше и озго од сопре неки да гледе изближе. Међ њима је газда Милун, један богаташ из села Н.; с њим је поп Рашко, Видак, писар општине н-ске, и још њих пет-шест.

Баш кад се газда Милун прикучи ка колу, прекиде се игра и онај Срејин момак зађе купити бакшиш. Пада пара као киша. Сваки час приђе момче Среји, па му изручи у пешкир по пуну капу крајцара. Среја то стрпа у свој јанџик, па чека даље. Постаја мало, па ето ти оног момчића, поднесе капу и газда-Милуну да му да бакшиш.

— А не играм ти ја момче! — рече Милун смешећи се. — Иди тамо оној момчадији.

— Ево на! — се крупан глас општинског писара и бади момчету у капу десет пара.

— Немој да се претргнеш, ћато! — рече момче заједљиво.

— Ви'ш ти безобразника! Не кажеш хвала и на том! — обредну се писар.

— О, о, гле ти шта је овај накупио! — зачуди се газда Милун и махну главом. — Богами лепа пара!

— А зараде они добро — рећи ће писар немарно — само да умеду чувати.

Одмаче момче даље. Опет Среја засвира, удари бубањ и заметну се коло. Газда Милун, писар Видак, поп Рашко и остали код кола гледе како се то игра. Пусти се и то коло, и опет момче Срејино зађе да купи паре. Кад близу Милуна, он извади десет пара, па зовну:

— Оди, море, амо! Баш иако не играм, вреди дати таком свирачу! — па баци десетак момчету у капу и завири лакомо да види колико је накупио.

— Хвала, газда!

— О, богами, и ти си готово газда! Гледај ти шта је он накупио! — зачуди се газда Милун.

— Та нек није само мука узалуд! — рече момче.

— Море, ту баш није узалуд! А која ти је то капа данас?

— Ово је четврта, газда!

— Четврта! Па ви сте, богами онда добро пазарили!

— Теее! — учини момче и слегну раменима, насмехнувши се мало, па оде даље купити.

— Шта велиш, Виде, зарадили су данас два дуката, а? — упита Милун писара.

— Два јесу, ако не буде и више.

— Лепа пара!

— Ама и свирач је, нема га шале — прихвати поп. — Оно има још свирача овуда у нас, али од Среје бољега нема.

— Да је мајстор у том послу, то знам, али нисам знао да му се толико плаћа.

— Плаћа да видиш, газда Милуне, доста добро! — настави поп. — Њему је кашто падало по четири-пет дуката само од једне свадбе.

— По четири-пет дуката! — зачуди се Милун.

— Ја шта ти мислиш. Најмање од весеља мора му пасти барем сто гроша.

— Е то је доста, доста... богами! — рече Милун машући главом. Поћута мало, па тек упита попа:

— Ама, попо, он чини ми се служи сад код Станоја.

— Јест' код Станоја. Биће још ово до Ђурђевадне код њега!

— Тако су се погодили — примети Видак — ја сам им градио уговор.

— А како ми се чини, отресит је момак.

— Прави кремен! — рече поп. — Што уради оно ти је баш љуцки и свесрдно урађено.

— Тако се сви хвале њиме! — потврди и писар.

— Знам ја сâм — рече поп — био је и код мене једно лето, и ја нисам имао бољег момка од њега.

— Хм, хм! — учини Милун и мало се замисли. Видело се да га је нешто веома заинтересовао Среја. Звао је и он сам врло добро какав је Среја — је ли вредан и поштен или није; али тек опет је распиткивао. Уосталом, откако је газда Милун почео трговати уобичајио је да тако распитује за најмању ситницу; макар му богзна како позната била, он ће се тек градити да не зна и питати другога. Може бити тим је хтео да покаже како он, као велики госа, не води бригу о свачему; а може бити и зато што је као човек од рачуна навикао да добро пропита шта је што.

— И велите о Ђурђевадне ће изићи од Станоја? — упита Милун поћунавши мало.

— Тако ми барем он рече ономад — одговори поп. — Жали ми се да му је Станоје учинио нешто криво.

— Хм, па и јест Станоје мало ценабет! — рече Милун као уз реч. — А где ли ће се после најмити?

— Е, то не знам — одговори поп.

— Није ти ништа говорио?

— Није.

— А што ти, газда Миле, толико разбираш за њ? — упита Видак лукаво.

— А што не бих разбироа? Момак ваљан. Мило ми је видети ваљана човека — одговори Милун.

— Е, то је онда друго! — рече Видак и прикучи се мало дале другим људима, те се пусти с њима у разговор.

Игра и весеље трајало је до пред мрак. У сами мрак поче се народ разилазити, свак на своју страну.

Сутрадан поранио газда Милун, па седи на доксату пред својом кућом, а кућа му је од најугледнијих у свем селу. Пије кафу, пуши на дуг чибук и виче нешто на чељад. Откако је газда Милун почео трговати, одонда је и то уобичајио да изјутра седи на доксату, да пуши на дуг чибук, и да за што било виче на чељад или на кога му драго.

Већ сам вам напоменуо да је газда Милун један богаташ. Највише баштине, највише стоке у њега је, и сваког другог мала и иметка изобиља. Некад је и Милун радио пољски рад, и отуд текао пару по пару. После је почео трговати свињама, вуном, лојем, воском, кожама, житом и свачим — чим може један сеоски трговац да тргује. И за кратко време постао је један од најбогатијих људи не само у селу Н. него и у свој околини. Сад више и не ради тешке радове; то је оставио млађима, него само гледа трговину. Откако је почео трговати, одонда је постао врло велики интережција; неће ти он пропустити, ама пи најмању прилику где се може што ућарити. Што може сам да стигне — добро, а што не може, то опет стигну његови самсари, које он поносито зове »моји калаузи«. То је неки шантави Веса, неки врлоки Голуб и неки Бороје из доњег краја. Људи који не воле да запињу грбином око тешког пољског рада, него радије ошљаре око механе и кланцају чак у треће село за туђ рачун. Они често помажу газда-Милуну и на суду, кад тера какву парницу. А откако је почео трговати и интересирати — разуме се дасе одонда почео чешће и парничити. Ако му затребају сведоци, ту је одмах Веса; Голуб и Бора. Ма шта било, само ако треба да се на кога позове, они су ту, готови као запете пушке. Откако је газда Милун почео трговати, одонда су га омрзли многи људи; али он то слабо мари. Најпосле, што и да мари, кад му нико не може наудити. Човек богат, може му се; он је госа — његова се свакад и свуд боље меље.

Еле, таман се газда Милун тако развикао, Док ето ти му Видака, помоли се па вратнице.

Видак је, као што већ знате, општински писар. И он је човек у стању; барем је богатији од многог општинског писара. Обогаћено се онако исто као што су се обогатили многи и многи општински писари по селима, пискарајући сељацима за скупе паре, адвокатишући им такође за скупе паре, дајући им новце у зајам опет за скупе паре. Он је готово најбољи пријатељ Милунов, а Милун његов. Они питају један другог за савет, договарају се у сваком подухвату и помажу један другом у свакој прилици. Па и сад му је Видак дошао на неки договор, јер му је Милун још јуче на сабору напоменуо да се уврати код њега да се нешто разговоре.

— Еј, еј, Миле, полако море!... — поче Видак још с вратница, као токорсе у шали. — Што си се развикао толико?

— Како нећу, брате! — окрете се Милун њему. — Све ти то иде наопако; све се ради као од беде. Ово се не зна ни ко пије ни ко плаћа.

— Пијеш, ето ти! — рече му Видак испевши се горе на доклат и показавши руком на кафу пред Милуном.

Милун се мало осмехну, али још, као љутито, понуди Видака да седне, па рече:

— Пијем, истина, али не знам ко ће платити.

— Макар и ја, само ако буде ћара — одговори Видак, мислећи на синоћну напомену Милунову да ће се данас о нечем разговарати. А знао је да га Милун никад неће звати напразно.

Газда Милун наручи чељади да донесу и Видаку кафу, и ту приметнуше њих два обичан разговор, па онда пређоше на јучерашњи сабор. Ту ће Милун почети:

— Ама знаш шта, Виде?

— Да чујем, Миле.

— Виде ли ти јуче како онај купи паре?

— Ко то?

— Онај Среја.

— А, Среја свирач? — речи Видак и насмеја се. — Баш ти једнако о њему, па о њему.

— А знаш ли ти да он сад о Ђурђевудне излази од Станоја?

— Знаш; тако рече и поп јуче.

— Па шта велиш, како би било да ја њега узмем под најам?

— Можеш, није рђав човек — одговори Видак, па се лукаво осмехну и упита: — А што баш њега?

— Видиш ти, он зарађује лепу пару. Па како би било да га узмем, али да се некако угодимо да он мени даје што заради.

— Хм, не би било рђаво! — рече Видак промишљајући се — само не знам оће ли пристати он.

— Ваљда оће. Навалићемо ти, ја и још који од наших људи, па ће пристати; а ја ћу му платити добар ајлук.

— Колико мислиш да му даш?

— Даћу му четрнаест дуката до Митровадне. Станоје му плаћа, чини ми се, десет.

— Тако ће бити.

— А за четрнаест ће јамачно пристати. Оно, истина, нема до Митровадне много слава — славе су више зими, али опет биће сватова, па сабори толики лети су. Ја мислим, моћи ће истрерати двапут толико до Митровадне.

— Двапут може. Рачуни му сватове дукат, а сабор у најмању руку сто гроша. Преко лета биће зар двоји-троји сватова, а сабора има више од десет. Уз то још урачуни и неколико слава. Еле, тамо-амо — извадиће близу триестину дуката. А то је заувар.

— Заувар, јакако! — одговори Милун чисто радостан што му је пала на ум тако спекулативна мисао. — Па онда знаш ти — настави даље

— да он оправља каце, гради што год затреба од дрвенарије.

— Знаш, па и ту би могао привредити. Кад среди посла код куће, онда може отићи те оправљати коме што.

— Ви'ш то би све требало некако угодити с њим; али лепо да се не сети, па може одустати.

— Дабоме, вала начинити уговор. За то се ти не брини. Ја ћу већ наместити како ваља.

— Е видиш, зато сам те звао.

— Сетио сам се ја, чим ти онако јуче пропиткујеш за њ. Баш си драви шпекулант, у далеку те нема.

— Сад ти гледај: ово дана наћи ћеш се с њим где било. Најбоље би било како у механи. Он ваљда долази у механу?

— Долази кашто.

— Е ти се нађи тамо, па чим дође, ти ми поручи, ако се ја не десим, да дођем, а дотле задржавај га. А наћи ће се ваљда ко и од наших, те ће припомоћи да се нагодимо. А теби за твој труд биће напојница.

— Не бригај ти! Ја ћу се већ постарати... — рече Видак и разговор се затим окрене на друге спекулације. Дуго су још седели ова два спекуланта и скрајали планове како ће који где закачити ћара и како ће један другом бити у овом или у оном послу на руци. Напоследку, готово пред подне, устадоше. Видак оде својој кући да начини неке процене, а Милун некуд у село да прикупи неки лој и вуну.

Баш некако пред сами Ђурђевдан седе у механи сеоској: Видак, Веса, Голуб и Бора и још неки пријатељи. Док ето ти и Среје. Уђе у механу, назва бога, наручи полић ракије, па седе украј и узне пунити лулу.

Видак га погледа, накашља се мало, па ће тек онако упитати:

— Може ли се, Срејо?

— Помало, ћато петла се.

— А 'оћеш ли остати и од Ђурђевадне код Станоја?

— Вала, ћато, нећу. Доста сам га служио.

— А што нећеш? Станоје није баш тако рђав газда.

— Може бити; али ја не могу. Кад ми преседа сваки залогај у његовој кући, онда му цаба и та служба и све.

— Оно и јест Станоје мало инајет и осорљив човек — рече Видак.

— Слабо се може ко код њега скрасити — додаде Веса.

— Па куд мислиш сад? — упита Видак.

— Не знам ни сам — одговори Среја. — Ваљда ћу наћи где добра домаћина.

— 'Оћеш, 'оћеш Срејо! — куражи га Бороје. — Ти си човек вредан — познат овде код нас. Свак ће те драге воље узети у кућу

— Бога ми јес' — прихвати Голуб — ваљану човеку ласно је наћи и најма и рада.

— Тако се и ја надам — одговори Среја.

— А би ли ти, Срејо, код једног доброг домаћина да ја проговорим за те? — упита Видак и уз то намигну на Голуба те овај уста и несташе га некуд из механе.

— Што не бих? — одговори Среја. — Ако је добра кућа, најмио бих се још ово лето.

— А зар не би више?

— Вала и не бих више! Готово ми додијало потуцати се по туђим кућама. На зиму мислим, уиме бога, да радим занат. Узећу где мало зградице под кирију па радити. Ваљда ће се моћи животарити.

— Е лепо, лепо! А ти барем за ово лето да станеш код тог човека. Газда је први у овом крају. Јамачно се сећаше ко је.

— Да не буде то газда Милун?

— Јес', он. Код њега ће ти бити добро.

— Та оно добар је домаћин — одговори Среја мало премишљајући — али док видим... ласно ћемо.

— Шта да видиш? Ако 'оћеш, он ће те узети, само да му ја рекнем. Бићеш као у својој кући.

— Јес'! јес'! — повикаше и остали, и сад разгранаше хвалити газда-Милуна и салетати Среју да не учини друкчије него да стане код њега у службу.

Утом се помоли на врата газда Милун, а за њим се увуче полако и Голуб.

— Баш добро! Ево и газда Милуна! — повика Видак.

— А шта то? — упита Милун градећи се невешт.

— Та ево погађам ти Среју, ако ћеш га узети под најам ово од Ђурђевадне. Ионако си ми се жалио да те не слуша онај твој момак и 'оћеш да гапустиш — рече Видак и намигну на Милуна.

— Та оно јест, оног морам отпустити кад не ваља — одговори Милун и седе међу њих. Само ако ми Среја не прескупи, а ја већ знам да је добар и вредан.

— Неће ти прескупити, а најпосле госа си, богме, па плати му и више.

— Па би ли ти служио код мене, Срејо? — упита Милун окренув се онамо Сретену.

— Ама како сад да ти рекенем, газда-Милуне — одговори Среја чешући се иза врата... Ето, нисам још ли са Станојем раскрстио.

— Не мари то. Ето ти Ђурђевадне прекосутра, ласно ћемо раскрстити. Са мнош мо'ш и сад угодити.

— И боље раније да пребринеш бригу — примети Видак.

— Јес', јес' — повикаше остали. — Боље раније.

— Најпосле како рекнете — рече Среја.

— А шта би ти тражио од мене до Митровадне?

— Петнаест дуката — газда-Милуне.

— Е много је петнаест. Станоје ти плаћа десет.

— Оно јес'; али не могу ни ја све под један ајлук.

— Да дам ја теби дванаест дуката.

— Мало је, газда, богами. Ако 'оћеш за петнаест, ето...

— Много је, Срејо — уплете се Видак. — Видиш и сам, данас су оскудна времена; тешко се долази до паре.

— Све је тако. Ама газда-Милунова кућа је велика; ту ћу ја имати двапут више посла него у другога.

— Да ти дам тринаест — повиси мало Милун.

— Не могу, газда-Милуне, вере ми! Најпосле, ето за четрнаест; ниже ни паре.

— Дела, Срејо, дела! — навалише сад на њ. — Шта се ти опет толико затежеш?

— Ама људи, за име бога, мало је!

— А знаш шта, Миле? — рећи ће Видак — дај му четрнаест дуката, па нек је сретно!

— Четрнаест, четрнаест, повикаше остали! То је добро плаћено. Де, Срејо, нек је сретно!... Де, де, де!

И Среја слеже раменима па пристаде.

— Па добро би било да начинимо мало уговора — рећи ће Видак.

— Може, може... — одговори Милун.

— Та шта ће уговор — прихвати Среја — доста је код, поштених људи и реч.

— Оно тако је — додаде Видак — али опет боље је да има и написмено. Није да рекнеш из каке сумње — нити ће ту доћи до суда или парнице, него тек ворме ради. Данас се ето за најмању потркушицу гради написмено. А боме ваља да и ја нешто заслужим — заврши као шалећи се.

— Напоследку, не браним — рече Среја — како год рекнете да ваља.

— Тако лепо да начинимо мало писмена — настави опет Видак. — Сад си, Срејо, ето без бриге. Стао си у добру кућу, бићеш као бубрег у лоју. Газда Милун је добар домаћин, а ти — вредан момак. А кад заслужиш коју пару, а дао ти је бог те можеш — ти остави код газда-Милуна, он ће ти лепо чувати... Епа дајте дивит амо и мало 'артије! — окрете се механџији.

Механџија донесе дивит, један чокањ с мало мастила, перо и један табак прилично изгужване хартије. Видак узе и оде за други сто украју да пише.

Док је он писао, дотле је овамо већ Милун и част дао. Голуб, Веса и остали једнако хвале Милуна и говоре Среји како се намерио на газду што никад није нити ће; како ће му бити добро као у својој кући, и тако даље — већ забраздише далеко у хвалисању.

Утом приђе Видак од оног стола, држећи важно у руци онај табак хартије.

— Ево, Милуне и Срејо, да вам прочитиам.

— Дела читај! — рекоше сви и стадоше око неџа да слушају.

Видак се искашља мало, па поче:

»Уговор између нас потписаних, и то с једне стране мене Сретена Стојића, тежака из Н., а друге мене Милуна Вучевића, трговца из истог места, на следеће заључисмо:

1. Ја Сретен угодих се данас с Милуном да га од 23. априла па до 26. октобра ове 187... године, као слуга кућевни служим, и то с ценом за 14 дуката и словима за четрнаест дуката цесарских. Но пошто ја умем да свирам у ћеманету (виолину), то сам дужан иста кући Милуновој с бубњем донети и кад он захтева да сам дужан свирати и ићи у сватове и где ме он прати да сам дужан ићи и свирати, што ће он наплаћивати, као и бакшиш што будем кад приликом свирања добио, дужан сам њему новце давати — укратко, што ми год он буде заповедио да радим, дужан сам му радити; а пошто још

умем да градим каце итд., као и астале, столице и уопште столарски посао, и то сам дужан му радити, како њему, тако исто и онде где ме он коме прати да штогод и од тога заната урадим, које ће он наплаћивати.«.

— Ама, нисмо тако рекли, ћато! — прекиде му Среја читање. — Тако ја не могу.

— Па нећеш ти то њему давати, него само да чува; ово је само ворме ради, тек онако...

— Неће, неће — гракнуше они. — Ко? Зар газда Милун спао на његову пару! Боже сачувај! То је само онако написано.

— Не дао бог да бих му ја, брате, и пару узео. Ако ми да на оставу, његово је, очуваћу му; ако не да толико и чини.

— Е ја, богами, не знам... — поче Среја двоумити

— Ама слушај ти ово докраја! — рече Видак. — Ја сам овде обавезао и газда-Милуна. Оно мора бити по ворми кад се 'оће писмено.

— Јес', јес', ту му има нека ворма! — потврдише остали и опет се нагоше да чују.

Видак се опет искашља па настави даље:

»Што се тиче наплате ајлука, Милун ће ми паре два дуката свакога месеца давати, и то пошто цео месец ослужим, а не у напредак. У случају ако бих ја одустао Милуна и не бих га по овом уговору ослужити хтео, дужан сам му једну месечну плату накнадити, то јест да му не бих могао ајлук за онај месец наплатити, у коме сам га оставио, или ако будем наплатио да сам му дужан вратити натраг.«

— Е, е... баш то некако... — заусти опет Среја двоумити, али они навалише на њ:

— Та стани, брате Срејо, док видимо све. Неће теби Милун криво учинити. А и грехота би било.

Среја слеже раменима и ућута.

Видак настави даље:

2. »Ја Милун заиста угодих се са Сретеном да ме као слуга, од 23. априла па до 26. октобра 187... служи с ценом за четрнаест дуката цесарских. Обвезујем се Сретену уредио сваког месеца заслужени ајлук у два дуката плаћати, а тако дужан сам му м алат нужни за качарлук и столарлук ако усребадне набавити му, који ће по року овом мој остати. Обећавам му се да ћу му коња за јахање давати кад га год будем у сватове слао, као и жицу за ћемане куповати. Но пошто уз ћемане има и бубањ који ће донети, то ћу ја набавити човека који ће бубањ у сватове и где га пратим да свира носити. У случају ако бих ја Сретена без узрока од себе отерао, дужан сам му на основу постојећег

закона једномесечну плату унапред напразно дати. Уосталом, на уговор Сретенов пристајем.»

3. »Уговора овог обе стране држаће се.« И ту Видак прочита датум и потписе уговорача и сведока, међ којима се он овако потписао: »Написао и сведоке као и уговораче потписао Видак Пецкаловић, општински писар из Н.«

— Е видиш, Срејо, овде је и газда Милун обавезан. Пристајиш ли на ово, Милуне?

— Та пристајем, оно само нека му се испуни нормално, а ми већ као људи, нећемо ту један другом... Знам ја шта је служба и мука најамникова.

— Ама јес', газда, тако је! — прихвати Среја — само ја бих најволео да није то ни писано. Доста је погодба пред људима.

— Оно истина... али сад већ не можемо кварити — рече Милун.

И опет навалише сви на Среју да се не боји и да не сумња ништа. Милун узе уговор у џеп. Још мало се продиванише, па се разиђоше.

Уочи петровских поклада беше големо весеље код Срдана Мишића у Р. Срдан, доста имућан домаћин, жени свога јединца, дечака од својих 18 — 19 година. А и време је већ да га ожени. Срданова кућа није богзна како задружна; он у годинама и отежао, а његова Стана није више онако окретна као у млађе доба, кад је могла упоредо копати с најбољим копачем и кад се у сваком пољском раду није бојала многог мушкарца. Време је већ да се у кући Срдановој принови које чељаде, да Стана добије снаху, која ће је одменити у кући, а богме и у пољу што привредити.

Еле, големо је весеље код куће Срданове. Вођевину довели, па Срдан навалио част и свадбује се. Сватови се развеселили, па граде триста лакрдија; игра се, пева се, учинила се само једна граја.

Ту је и Среја с ћеманетом. Срдан га већ дав но звао, а Милун га послао, и најмио му по уговору некако сулудасто момче да бубња у бубањ. То несрећно момче беше се тако опило да већ не зна шта ради. Окупило бубњати као помамно, већ се не чује оно јадно ћемане Срејино. Као за пакост ни Среји не иде нешто свирање од руке: Милун му купио, по уговору, жице па се сваки час кидају: нит их може љуцки затегнути ни удесити како ваља. Ћемане му се једва чује, пре би рекао да струже, него да свира.

Среја већ позеленио од муке. Сватови се почели подсмевати његовој свирци; сваки час тек подвикне ко:

— 'Ајд, Срејо, стругниде мало у ту твоју дромбуљу!

На то се, наравно, оспе грохотом смех.

Среју већ пробио зној као грашке.

— Их! баш гребе као тестера! — подвикне други ко од сватова и стане звиждукати игру, коју токорсе Среја свира.

— Удри, бре! — дере се трећи на оно пијано момче; — кад му не ваља ћемане, опали барем ти!

А оно лудо једва дочека, па удри као помамно.

— Их! та полако, море!... — цичи Среја кроза зубе — проби бубањ, бог те убио!

Аја, неће момче ни да чује.

Утом излеће један пијан сват из куће и изнесе чаканац, што га нашао негде на полици, па тек ћушну оном момчету у шаке и викну:

— Овим, овим, бре! Баци ту маљицу!... Опали сад!

Докопа ти оно чаканац, па онако лудо и пијано — све поскочи и удри што може више у бубањ.

— Не, несрећо! — дичи Среја и туче га гудалом по леђима.

Оно још горе.

Сватови се деру: »Тако, море, тако! Удри, удриде!« и скачу око ње га као бесни.

Најпосле ти оно момче спусти бубањ на земљу па, токорсе да се и оно нашали, потеже и скочи на њ. Пуче кожа и обе ноге пропадоше му унутра. Оно само уокоти очима. Сватови дигосе грају око њега. Док ти ђаво нанесе једног с лонцем вина — па плус њему на главу! Оста и оно и бубањ као у уваљано.

Утом Среји пукоше обе жице. Он потеже оно ћемане те у коров! Неки отрчаше и нађоше га, па почеше стругати, звиждукати и играти онако сами.

Среја само што не плаче од муке.

Око неко доба ноћи разиђоше се сватови од куће Срданове. Среја и оно момче отишли раније, јер им ваља читав сат 'ода препешачити до села Н. Момче оно граби напред с пробијеним бубњем, а све се поводи ђа тамо ђа амо. Среја узео ћемане под

пазухо, па се покуњио и замислио, јер му се досад никад није десило да тако прође са својом свирком... А од бакшиша нема већ ни помена. Иде он и мисли шта га чека код куће; како ли ће изаћи накрај с Милуном кад му заиште паре и рачун.

Док га достиже неки Милосав, комшија Милунов, човек добричина и разговоран. Познаде га у мраку, па рече:

— О, Срејо! Ти ли си? Чекај, заједно ћемо!

— Можемо.

— О, брате, баш ово данас би џумбус!

— Тек мени ће тај џумбус сутра на нос искакати.

— А што море?

— Зар не знаш што? Онај ће ми очи извадити. Мислиће да сам богзна каке паре накупио.

— Е стало те! Кажи нема, па збогом!

— Кад би он то веровао.

— Ама, богати, зар ти њему све даш што ти год падне?

— Ја шта ћу?

— Па ти си болан, луд. Не дај!

— Како не дај кад смо начинили онај проклети уговор, па морам. Ком сам се год пожалио, свак ми вели: »Е, богами, кад је уговор — то ти је!«

— А шта теби би да му се тако подвезеш? — Куд ћу, брате, кад ме салетели сви: то је, вели, само ворме ради, теби неће Милун криво; боље нек ти он чува пару. А кад оно — он 'оће очи да ми ископа ако му све до крајцаре не дам.

— Па ти, чујем, и мајсторишеш за његов рачун?

— А јакако! И то је записано у оном несретном уговору.

— Е, баш боље би било да га ниси ни градио ни подвезивао се тако — рече Милисав и махну главом.

— Ја, богами, не знам шта ћу. Нити ми се мили служити га више, нити га могу оставити сад у невреме.

— Готово би боље за те било да га оставиш.

— Ама како ћу?...

— Нађи како му драго закачку, па изиђи, ето како! — Па поћутавши мало, упита га: — А влада ли се он како се подвезао?

— Аја! Ето уговорили смо да ми набавља жице за ћемане, набави ми најгоре — ничему не ваљају. Рекли смо да ми даје коња ако ме пошаље куд подаље, па ни коња не да — већ жипчим овако пешке. У уговору стоји да ми набави момка да носи бубањ и бубња — он ми набави каког лудака, као овог гулавера данас те ми проби ето и бубањ. Казали смо да ми набави алат што ми треба — па дојако још ништа. А овамо сваки час ме тера ћа овде, ћа онде да радим.

— Е па, ви'ш! Ту га можеш и на суду добити, ја ти кажем! Слободно га остави. Боље пре него после!

И ту Милисав настави учити Среју шта ће да ради и како да се брани ако баш и до суда дође.

Еле, тако у разговору стигоше већ до куће. Милисав окрете својој кући, а Среја са оним момчетом на Милунове вратнице. Оно момче једва се докотрља до једног амбара, па спусти бубањ и прући се поред њега на траву. Среја се попе горе на доксат, скиде гуњац и метну под главу, па леже и он да спава. Дуго није могао заспати, једнако му се врзло по глави шта ће сутра чинити и како ће се разрачунати с газдом. Једва је пред зору свео очи.

Таман свану, а већ стаде газда Милун, по обичају, викати по кући и око куће: тера чељад да устају, заповеда нешта, искашље се, виче. Често се попне горе на доксат, види. Среја још спава; њега не дира, само се тек искашља и често погледи у гуњац Среји под главом, онде где је џеп. У џепу нешто нагуђено — стрпао Среја пешкир, како се убрисавао јуче од зноја. Газда-Милуну смеши се брк. »Добро је, добро!« мисли у себи, па тумара даље по кући. Оде обилазити и остале зграде. Кад би код амбара, смотри оно момче и покрај њега пробијен бубањ. »О, о!« учини Милун полугласно, »та ови су покор починили! Боме је ту падала пара као киша!«

Већ се прилично одјутри. Газда Милун попио кафу доле у кући и попушио лулу, па тек зовну неко од чељади: »Идиде, дете, пробуди Сретена, лек дође амо!« и стаде задовољно усукивати бркове и искашљивати се.

Мало постоја, ето ти Среја сиђе озго с доксата. Милун одмах поче:

— Дајде, Срејо, да видимо рачун, и стаде се намештати да прими паре.

— Који рачун? — рећи ће Среја још бунован и зловољан.

— Па јуче, колико си пазарио?

— Ништа! — одговори Среја кратко.

— Шта велиш? — узвикну Милун и набра обрве.

— Ништа; то велим! — одговори Среја срдито

— Ама, одиста, богати?

— Одиста.

— Не може бити.

— Не може ја! Још ти мени опреми онаког лудака да ми смета и квари, па опет реци »не може бити«.

— Ја ти опет велим: не може бити! Онако весеље, онаки газда, онаки људи. Него батали ћорава посла, дај да видимо рачун.

Среји већ прекипе, па не знајући шта да му одговори, узвикну:

— Не дам!

— Шта, шта! Не даш?

— Не дам!

— Бре, даћеш, синко, голи, бели!

— Видећемо... — одговори Среја, па се окрете да пође.

— Море, љуцки ти кажем дај паре; богами ће бити од нас чуда.

— А ја теби љуцки кажем да немам — одговори Среја осечно и пође.

— Их! та станиде, само да те питам! — цикну Милун па полети напоље за Срејом. Среја се окрете и дочека га. Сподбише један другог и сташе се вући по авлији. Чељад истрча и удари у дреку. Њих два носе се као бесни — не да се Милун, не да се Среја. У том рвању догураше се до амбара. Оно момче скочи буновно, па нададе дреку и утече некуд у коров. Утом Среја некако одгурну Милуна, зграби бубањ, па њему на главу и беж на вратнице. Докле Милун скиде бубањ, који му се беше набио чак до рамена и закачио га некако ружно испод врата оним парчетом још запете коже, дотле Среја већ далеко одмаче и несташе га некуд низ поток.

— Та пушку ми дајте да убијем пса! — рикну Милун и улети у кућу, зграби с клина некакав зарђали крндељ без кремена, па стиште напоље као помаман. Кад би на вратницама, умало се не удари с Видаком писаром, који таман хоћаше да уђе.

— Ехе! шта је то! — викну Видак зачуђено и ухвати га за рукав. Куд си наго?

— Пусти ме да убијем пса!

— Кога?

— Ама оног... сретете ли га где?

— Није зар Среју?

— Баш њега... пусти ме!

— А што? Стани мало, смири се! — уздржава га Видак.

— Како што! Куд га год опремим да ми што уради, све наопако, све као од беде. Послао сам га, ето, Срдану у сватове, набавио му жице, најмио момка да му носи бубањ, а он јутрос ни паре. Каже — нема, не да.

— Не може бити.

— Боме може, Видаче — рече Милун стишавши се мало. — Ето какав ти је тај твој красни Среја!

— Откуд мој?

— Па ти си ми га и натентао на врат.

— Зар? А ко ли оно први помену да би добро било најмити га... ја или ти?

— Оно јес'... али, опет, и ти си мало крив.

— А што ја?

— Да си барем онај уговор боље притврдио него начинио онако као ни себи ни своме.

— Е, Миле, што се уговора тиче, ту ти не дам ни једне рећи. Уговор је на свом месту.

— Па што не ради пас по њему?

— А знам ли ја! Неће — ето што.

— Па шта ћу да чиним ја сад? — упита Милун и врати се полако, а за њим пође и Видак. — Нека га још, претрпи се; гледај како на

леп начин с њим.

— Ама ето не може се.

— Пробај још, па ако се баш никако не може, онда ћемо гледати!... — рече Видак кад се испеше већ горе на доклат. Мало-помало утиша он Милуна, те пристаде да Среју још држи за неко време, јер му Видак у четири ока каза да га може бити неће лако ни на суду добити, јер онај уговор није баш сасвим по пропису, барем он не зна да је коме градио сличан уговор.

Док је ту Видак утишао Милуна, дотле су Веса, Голуб и Бора дочекали у механи Среју, па кад су чули шта је било горе код Милунове куће, навалили су сетовати га: да се врати, да се претрпи, јер куд ће у невреме, сад би мучно где нашао да стане под најам; Милун је напрасит, али повратит човек, док се окрене, прође га љутина, па онда опет лепо с млађима... и шта му још нису наговорили, докле га нису обрлатили да иде опет Милуну.

Кад би увече, ето ти Среје. Милун дува и чини се токорсе невешт, и Среја дува и чини се такође невешт. Кад вечераше, Милун промрмља:

— Сутра зором, Сретене, отићи ћеш да начиниш Маринку лотре. Гледај до мрака да буде готово.

Откако се Среја и Милун свадише и почупаше око рачуна, одонда је сваки дан било помало речи и ината између њих. Милун учестао слати Среју по селима да мајсторише. Среја почео свакоме радити као од беде, знајући да од свог рада неће видети никакве вајде. Милуну већ досадише људи жалећи се к ако им Среја није ово или оно начинио као што треба. Еле, тако је трајало све до госпођинских поста.

Једно јутро уз госпођинске посте, таман беше Милун опремио Среју чак у Рогачу да порогози неком каце и бурад, а он се, опет, спремио да иде послом некуд на другу страну, док ето ти му дође пет-шест људи; неки носи вучију, неки чабар, а неки не носи ништа. Још с вратница поче тек један:

— Ама Милуне, шта ти ово учини од нас?

- Шта, море? — упита Милун зачуђено.
- Што ти нас закла?
- Како, море? — упита опет Милун у чуду.
- Шаљеш нам оног твог Сретена, те нам све суде исквари.
- Што сам вам ја крив? Ви сте га хвалили да је мајстор и да је вешт.
- Мајстор је био док се није код тебе најмио.
- Јес' — прихвати спустивши чабар — а сад га ти ваљда учиш да људма квари судове.
- 'Оћеш само да ти што више заради — додаде други и спусти бременицу.
- Бог с вама! Окан'те се ви мене!
- Нема то окани се, него, де ти мени плати оне каце! повика трећи.
- Каке каце?
- Онаке! Сав ми шљивик истекао, онолики ми мал пропаде.
- Нећу ја да знам за то!
- Знаћеш, вала, Милуне, већ ако не буде суда! — припрети један између њих.
- Ја се нећу макнути одавде док ми не платиш овај чабар — рече онај што је донео чабар — ево можеш прст провући између дуга! Зар је ово оправа?
- Вала ни ја, док ми не платиш ову бременицу! — рече онај други.

Газда Милун се нађе сад у великој прпи; узврда се што никад није. Људи осули на њ псовку, пуца она авлија. Та је врева трајала готово читав сат. Кад људи видеше да не могу сами ништа учинити, одоше право среској кући да туже Милуна.

Милун подува мало, про'ука и промаха главом, па се онда диже и он; рече неком од чељади да каже Сретену чим дође да одмах одлази из његове куће, да га није затекао, па оде наниже, кући Видаковој...

Сутрадан се већ по свем селу чуло како је газда Милун истерао Сретена, како га је тужио среској власти и тражио накнаду штете, и како су они људи тужили Милуна и тражили да им врати паре или да плати судове.

Еле, приметну се позамашна парница. Готово месец дана вукла се та ствар по среској канцеларији. Испитивани сведоци Милунови, испитан Милун, сведоци

Сретенови и они људи што су се жалили да им судови нису оправљени како треба. Донесене вучије, донесени чаброви, доваљане каце, донесене и некаке лотре, па чак и онај пробијени бубањ. Све је то скрхано у авлију код среске куће. Сви су мислили као сигурно да ће Сретен изгубити, и већ га беху неки почели жалити: »Еј, сиромах Среја! Како је налепио! Куд ће, брате, шут с рогатима!«

И може бити да би тако и било. Али на срећу Сретенову, мораде капетан Вучета, који је био пријатељ Милунов и свакад му држао страну, отићи неким важним послом у варош; а то се деси баш онда кад је требало суочити парничаре и ствар пресудити.

На поласку узе капетан читав дењак аката па пружи старијем писару, Страхињи, и рече му: »Дела, богати, ћато, суочи ове људе, па пресуди ствар да се више не потеже!«

Страхиња је био од млађих људи и врло поштен и правичан; страшно је мрзио каишаре и сеоске трговце, дућанције, и зеленаше. Милуна већ није могао да гледа очима. Капетан Вучета јако је волео Страхињу, мада се није умногоме с њим слагао. Страхиња му је био, штоно кажу, десна рука и кад се год деси кака заплетенија и потежа ствар, Страхиња је раскрсти. Истина, не свакад по вољи капетановој, тек капетан му неће покварити. Токорсе га мало прекори, па ћути.

И тако Страхиња узе у руке Милунов случај и Сретенову парницу, испита још неке сведоке, па нареди да дођу парничари и сведоци на суочење.

На суочењу хтело је доћи до кика. Милун се распомамио и претио да ће апелирати, да ће тужити чак и капетана самом министру. После дуге вике, која је трајала у среској канцеларији, заповеди Страхиња да и парничари и сведоци изиђу. И он узе перо и на акту написа овако решење:

»Да се Милун одбије од тражења; да Сретен није дужан давати никакве накнаде Милуну, а слободно му стати где хоће под најам или радити свој занат; да газда Милун мора оправити Сретену бубањ или му нов набавити; да је дужан платити Сретену да оним људима што су се жалили оправи судове или, ако то неће, да им мора у новцу дати накнаду. Да се Веса, Голуб и Бора, за које се доказало да су хтели сведочити у атар Милунов, казне с по два дана затвора; да газда Милун плати трошак и дангубу сведоцима, као и парничну таксу. И да уговор између Милуна и Сретена престаје важити.«

Кад је Милун саслушао ово решење, здимио је као опарен из среске куће. А за њим су одгегали његови калаузи покуњени. Сретен је богзна како благодарио Страхињи и обећао му да ће одјако добро отворити очи кад се с ким погађа под уговор.

Милун није накнадио штету по решењу ни Среји ни оним људима. Среја се није више погађао под најам, него је започео свој занат и којекако животарио. Људи се више нису жалили на његов рад. На саборима, славама и свадбама опет је свирао и зарађивао по неку пару. Милун му није оправио бубањ ни нов набавио. Продерани бубањ иструлио је за плотом у авлији код среске куће. Милунова и Срејина погодба и

парница ушла је већ у причу по околним селима. И сад, кад људи хоће да кажу какав крајњи каишарлук — рећи ће: »Најмио Милун свирача!«

ШИЛО ЗА ОГЊИЛО

Ћ

ир Трпко не продаје више ни бозу ни кокице. То је некад продавао по

улицама београдским, кад је био мали и кад се још није звао »ћир«. Сад је ћир Трпко, или као што он каже »сега« — велики госа; Држи механу у селу К., под Космајем, уз механу дућан, а уз то обоје има двеста оваца, велики чајир, а апарта што има још њива и других добара.

Механа му је на згодном месту, баш на друму сеоском. Ко год прође и потера или понесе што у Београд да прода, мора проћи поред ћир-Трпкове механе и дућана. Ћир Трпко, наравно, не пропусти никога дак с њим што не пазари. А умео је тако вешто салетити човека да га се не можеш отрести. Сваки дан купи он ма шта, наравно, врло јефтино, а кантар му је већ тако згодно ујдурисан да свакад одмери како хоће ћир Трпко; ако хоће оку — оку, две — две, литру — литру.

Једно јутро поранио ћир Трпко, па чека пред механу хоће ли наићи кака муштерија. Док ето ти неког Тиосава Негића, упртио пуну торбу воска, па се упутио путем. Кад би поред механе, зовну га ћир Трпко, заносећи се мало по цинцарски.

— Газда-Тиосаве, што ти је то?

— Мало воска, ћир-Трпко.

— 'А'де, море, да попијемо 'едну.

— Немам кад, ћир-Трпко.

— 'А'де, 'а'де, море! — салети га ћир Трпко, те сврати пред механу.

Изнесе ћир Трпко две чашице ракије на неком шареном служавнику, па пружи Тиосаву и рече:

— Ама што сега имам ракија! Пред пашина мајка ће се не стиди!

Тиосав искапи чашицу, намршти се мало и учини:

— Их! ала пали!

— Не ти каза', море! Ама ћир Трпко!... — рече и куцну се прстом у чело, токорсе да покаже како је он то промућуран, а испод ока погледа на ону торбу воска.

Попи и ћир Трпко ракију, па онда упита:

— У Београд ћеш носиш то? — и показа руком на восак.

— 'Оћу, ћир-Трпко; чујем добро пролази, па да се узме која пара.

— Те лажу, море не ти пројде, жив ми господ!

— Ама јуче је човек продао по двадесет и пет гроша.

— Човек? У Београд рече?

— Усред Београда на пијаци. Продао је Витомир восак по двадесет и пет гроша.

— За Витомира ти мени рече?

— Јес', јес', Витомир.

— Восак за двадесет и пет?

— Јес', за двадесет и пет.

— Те лажи, ценабет! Не продаш ни по петнаест.

— Ако не продам, лако је вратити кући — одговори Тиосав, па устаде и маши се за торбу да понесе.

— Знаш, Тиосаве, што?

— Шта, ћир-Трпко?

— А'де, дај мени тај восак.

— Море, батали! Нећеш ти да платиш.

— Што не платим, не платим; ће ти платим сос лепи пари. Што иштеш за ока?

— Па рекох ти, двадесет и пет гроша.

— Хм! двадесет и пет! Не се прави будала... Ти платим шеснаест.

— Каки шеснаес'? Ни за дваест ти не дам.

— А осамнаест?

— Аја! — учини Тиосав и подиже торбу да упрти.

— Стани, море, станиде! Ти дам дваест 'оћеш?

— Не могу, ћир-Трпко; није вајде!

— Што не могу, не могу! — салети ћир Трпко Тиосава. — Ће одеш у Београд, потрошиш пари, ћеш дангубиш. Ће ти кошта, море еј! Не ти се фати ни петнаест ока.

— Оно јес', дангуба, али баш не могу по то — рече Тиосав и пође.

Ћир Трпко ухвати га за торбу.

— Е ти дам дваест и еден! 'А'де, 'а'де! Овамо, дечиње бе, тај кантар!

— Ама мало је, ћир-Трпко, богами!

— Хм, мало! Што мало? Ни јесме своји људи. 'А'де, 'а'де! — закупи ћир Трпко, и Тиосав опет спусти торбу.

Дође једно Цинцарче с кантаром. Ћир Трпко одмах узео мерити.

— Осум ока! — рече потегнувши торбу на кантар.

— Осам! — узвикну Тиосав. — Не може бити! Каквих осам, бог с тобом?

— Ево на! Осум, здравла ми! — рече Трпко и поднесе кантар Тиосаву.

— Ама јутрос сам мерио на мој кантар, па ак дванаест ока.

— Што твој кантар? Не виде ли то, а? — рече Трпко и показа му неку крпицу поденуту кроз један ланчић на кантару, и на крају као запечаћену црвеним воском. — Овија кантар, море, капетан го потврди!

— Е ја не знам, богами — рече Тиосав сумњајући... — Ама, брате, осам ока... Да је барем по оке јали оку мање, 'ајде де, али — четири. — Камик да едем ако те преварим! Осум, жив ми господ! На! — рече ћир Трпко и опет потеже торбу на кантар, па је пружи заједно с кантаром Тиосаву: — На, видиго, види!

Измери и Тиосав, па махне главом и учини:

— Бог с нама! Осам одиста! Ама аја — не може бити! Не могу ја никако... — и опет се маши за торбу да је понесе.

Ћир Трпко га тако салети да му мораде дати восак како су измерили и по двадесет и један грош. Прими Тиосав паре па оде гунђајући сам: »Лепо мени вели Живана: ,Не свраћај, море, оном Цинцару!' Аја, не даде мени ђаво! Баш, ако ће... Пре

ми закиде три оке вуне, закиде ми једном две оке лоја, једном оку граха, сад четири воска!... Поган Цинцарин!»

Ћир Трпко је оставио восак у свој дућан, па је опет вребао другу муштерију. Што он пропусти, то дочека његов ортак Ставра у дућану. И ту се тек пазарује добро. Нема дана кад не дође каква снаша или девојка из села да купи што: шамију, иглу, ђинђува, мараму, па чак по нека и белила. Наравно, с дућанима дошла је у села и сва помодна роба, па с њом и белило. Еле, као што рекох, нема дана кад се не уврати која снаша код Ставре у дућан да пазари, и обично, немајући новаца, донесе по две-три оке граха, или оку вуне, или неколико повесма тежине, или кануру пређе, па за то купује што јој треба: за две-три оке граха, вуне или за кануру-две пређе купи какву шарену машлију, или низ ђинђува, или какву крпицу што не вреди ни грош-два!... А Ставра слаже у магазу и вуну, и грах, и све — па кад се накупи доста, онда крене у Београд и тамо прода, како већ уме најбоље. Тако ето теку та два Цинцарина.

Ћир Трпко вели да је све стекао »сос муку, сос зној и сос рачун«. Сваки »ћир«, макар се он звао Трпко, Трајко, Ставре, Дине, или како му драго, тече и уме да тече »сос рачун«, и сваки »ћир« под овом речи »сос рачун« разуме сваки могући начин којим до паре долази.

Иде Тиосав навише, и сам се једи што га је Цинцарин тако преварио. Кад већ зађе у село — сустиже га Витомир, његов први комшија.

— А зар се врати, Тиосаве? — упита га.

— Та вратих се — одговори Тиосав зловољно.

— Па камо ти восак?

— Дадох оном гаду доле.

— Зар опет?

— Ама куд ћеш, брате, кад салети као Циганин.

— Опет ти јамачно подвалио?

— Јакако; четири оке мање на његов кантар.

— Е јеси луд, није вајде!

— Вала, Витомире, не знам ко је од нас двојице луђи. И теби је већ неколико пута подваљивао, па опет му идеш.

— Оно јес'... ето није ми још платио ни она кола врљика што му ономад дотерах.

— Неће ти ни платити. И ја сам му дотерао, знаш, једна кола још пре тебе, па — ту!

— Поган човек! — рече Витомир; поћута мало и настави: — Баш не би требало да му то прође на лијо. Ваљало би њега мало заварчити.

— Ваљало би, али де, кметуј ти како?

Витомир сад исприча Тиосаву како је скројио план да подвале Цинцарину и да се узгред наплате барем за оно што их је овда-онда преварио које кривом мером, које на цени. Тиосаву би по вољи план и пристаде.

— Али сутра рано, знаш — рече Витомир кад хоћаху већ да се растану — ти кажи курјаци, а ја 'ајдуци. Ваља га најпре заплашити... Може откуд он, или ко од момака му, изићи и опазити...

Сутрадан опет уранио ћир Трпко, па погледа хоће ли наићи кака муштерија. Док ето ти Витомира, упутио се механи; о рамену му некака га рабиљчина, а за појасом две пећанке. Чим га виде, ћир Трпко стаде се смејати, па повика:

— Бе, Витомире! 'оћеш у 'ајдуке?

— Море, ово ти је дошло горе и од 'ајдука!

— А што, како горе?

— Ето како, не сме човек сербес ни у свој забран изићи.

— Хм! што не сме? — упита Трпко и намршти се.

— Ти знаш — поче Витомир сасвим полако и бајаги поплашено — почели се овуд виђати некаки лопови.

— Где, море, где?

— Та ноћас су тумарали горе по шуми и прелазили чак и у мој забран.

— Хм, не лажи, бре! — учини ћир Трпко као не верујући.

— Богами јес'! Један је кресао на мог чобанина и срећа те му није упалила пушка, а убио би га.

— Ух, ух! — повика ћир Трпко уплашено. — А колико ги има?

— Виђају се двојица, а јамачно их има још. Ваљда су где на великом Космају.

— Е, е! несрећа! — учини ћир Трпко. — А да ли то зна капетан?

— Може бити и да зна; али док он крене потеру, они могу овуд јаде поградити, само док се спусте у село.

— Ноћас ли, рече, видеше се?

— Ноћас! — потврди Витомир, па оде најлак навише, а нешто се сметни.

Газда Трпко уђе у механу, па викну своје момче:

— А бе, дете, донеси ми онај пусат!

— Шта, газда, пушки да доносим?

— Пушки, пушки, бре, донеси! — продера се ћир Трпко. Отрча момче и изнесе некаке две цеваре и једну арнаутку као притку. Одмах ћир Трпко узне некаке крпетине, па стаде чистити своје оружје.

Док ето ти помоли се на врата Тиосав; и у неџа за појасом мала пушка и некака дугачка ножина. Погледа Трпка, насмехну се једва приметно, па упита:

— Како, ћир-Трпко?

— Ето како! сега сам у Романија.

— А што се ти оружаш?

— Не ме питај, море! — па устаде, приђе Тиосаву и сасвим шапћући рече му: — Знајеш ли, море, да има 'ајдуци? — Где? — упита Тиосав, токорсе изненађен.

— Горе у Космај! Двојица ги има.

— Е јес'?

— Јес', богами ти кажем! 'Едан је хтео да убије момак Витомиров сос пушку, теке му не упали.

— Е ви'ш ти сад белаја! — учини Тиосав уздржавајући се да се не насмеје. — Богами, ето их ноћас у село.

— А зашто ја курдишем овија пусат? — рече ћир Трпко и ту учини »хм, хм!« и куцну прстом у чело да покаже — како је то паметна глава.

— Ама да ви'ш ти, ћир-Трпко, још неке беде! — поче сад Тиосав сасвим озбиљно.

— 'Оште беда! Како, море!

— Однекуд наишли курјаци.

— Курјаци!?

— Јес', богами! Мени ноћас две овце здрпили. Да није чобанин надао вику — зло!

— Е, е! — учини Трпко као не верујући.

— Ја ти кажем. Напаст нека — ето човек сад није пристао ни из куће крочити без пусата — рече Тиосав, па изиђе из мехаде, градећи се забринут, а у себи се напрегао од смеха. — Их, их! — завика ћир Трпко, па докопа

једну од оних својих цевара и запе журно чистити је. Навикну на момче да му донесе барут, па узе и пунити.

Утом уђе у механу неки Веља, па кад виде шта чини Трпко, зачуди се.

— О, о, шта је теби јутрос, ћир-Трпко?

— Не ме питај, море, несрећа!

— Кака несрећа?

— 'Ајдуци, курјаци, несрећа! Дошо земан да погинемо сос нашу стоку.

— А где то, Трпко? — упита Веља и грохотом се насмеја.

— Ето горе у Космају!

— Море, како 'ајдуци, како курјаци?

— Ама кад ја кажем, де!

— Ти си, богами, то уснио!

— 'А'де 'а'де, гледај свој посао! — рече му ћир Трпко готово љутито што му не верује. — Не разговарам више сос тебе.

Веља слеже раменима, узе једну жишку на лулу, па изиђе рекав:

— Ако, ако, ћир-Трпко!...

Ћир Трпко имао је једну навику, која се није баш тако слагала с оним његовим правилом »сос рачун«. Кад први пут чује нешто, па било то истина или не било, он прими сасвим за готово и више га нико не може обавестити да није тако како је чуо. Он само рекне: »Тако сам чуо од поштени људи«, и свадиће се ако му ко хтедне оспоравати да није тако.

И тај дан хтео је ћир Трпко из коже изићи што му нико неће да верује да у Космају има хајдука и курјака. Али он је остао тврд у свом првашњем уверењу, и кад би пред вече, рече свом момчету да оде до његовог чајира и да каже његовом чобанину да вечерас дотера овце к механи — »јер их могу курјаци напасти«. Чајир му је више села под Космајем; голема просторија, између сеоских њива, заграђена врљикама. Ту је тор за његове овце, ту му пасу, ту ноћивају, ту се музу.

Таман момче оде да уради што му је заповеђено, е ето ти Тиосава и Витомира, онако наоружани у механу. Случајно се није десио ту нико други од сељака. Ћир Трпко хода по механи, узврдао се; нит му се седи ни стоји.

— Ћир-Трпко! — зовну га Тиосав — одиде мало вамо.

— Што ћете, море? — одазва се он и приђе им нестрпљиво.

— Би ли ти узео још врљика да ти дотерамо?

— 'Оћу, 'оћу! Ми треба за ливада, она доле у реци. А колико имате врлики?

— Биће дваест кола.

— Е 'оћу, 'оћу! А пошто? — По две рубље кола — рече Витомир.

— Две рубље! Много, море, еј! Паре нема, паре, паре! — А шта би ти платио? — упита Тиосав.

— Шест цванцика кола. — Е не можемо за шест, аја! — рече Витомир.

— Море немам паре, брате, жив ми господ! Шест цванцика, па нек је сретње!

— Е знаш, ћир-Трпко, шта је! Ево по триест гроша кола, па да дотерамо.

— Не могу, богами, не могу. Ево радња не иде, дај ово, дај оно, дај на момке, плати порез, плати прирез... пара иде, иде, иде. А не пазари се, брате! Него по шест, па нека је сретње!

— Не можемо! За триест гроша, ако 'оћеш... — рече Витомир, па токорсе пође, а за њим и Тиосав.

— Стани, стани! — повика ћир Трпко. — 'Оћете за седум цванцика?

— Аја! ни паре ниже!

— Е 'а'де, нек је сретно. Моји сте људи и муштерије! — пристаде ћир Трпко, па одмах упита: — А кад да ми дотерате?

— Па могли би и ноћас; сувота је, волови су нам одморни, сутра и онако немамо кад, ваља нам радити на њиви.

— Хм! — учини Трпко — ноћас. А 'ајдуци, а курјаци?

— А рашта нам је овај пусат? — рече Витомир. — Не бери ти бригу за нас.

— Баш бих и волео да их нагазимо! — прихвати Тиосав. — Ако буду 'ајдуци, да их повежемо, ако курјаци, да их побијемо.

— Мени ионако треба курјачки зуб и зев.

— А што ти треба? — упита брзо Трпко.

— Та за лек.

— Е добро, добро! — рече Трпко. — Дотерајте ноћас.

— Само, ћир-Трпко — рећи ће Витомир — да нам одмах платиш чим ти теслимимо све.

— Мени ми не верујете?

— Није да ти не верујемо, него ниси ми још платио ни они врљике што сам ти ономад дотерао.

— Ни мени оне врљике, знаш? — додаде Тиосав.

— Е 'оћу, 'оћу; 'а'де само ви мени дотерајте.

Они пођоше, а ћир Трпко ИХ зовну:

— Тиосаве, Витомире! — Они се вратише, и Трпко им сасвим поверљиво рече:

— Кад дотерате која кола, чукните на мој пенџер, ми јавите да знамо рачун. Знаш кô луди, да не буде речи.

— Лепо, лепо, ћир-Трпко — одговорише они и одоше навише, смејући се.

Чим се ухвати сутон, а ћир Трпко поче истеривати госте из механе: »'А'де, 'а'де, море, кући!

Нема вино, нема ракије. 'Оћу затворим ме'ана.« Људи се чуде шта му је сад наспело, па одлазе један по један. Кад ћир Трпко отера све, заповеди момку и чобанину, који беше већ дотерао овце из чајира и затворио их у авлију иза механе, да добро затворе сва врата, да их подупру изнутра столицама и циглама, даде њима двојици по једну цевару, а он задржа себи арнаутку, рече им да буду на опрезу, па чим опазе хајдуке да пуца ју и вичу. Кад све то нареди, оде у своју собу, која беше с лица, закључа врата, и подупре их чим је год могао подупрети, па седе на кревет и метну пушку преко крила.

Таман се утиша све по селу, док се чуше озго тешко натоварена кола, шкрипе и прикучују се механи Витомир и Тиосав већ догоне врљике, узели четвора кола. Кад стадоше пред механу, приђе Тиосав и куцну Трпку на прозор.

— Ко је? — викну Трпко.

— Ја сам!

— Кој си ти?

— Та ја, ми.

— Ви, ко, море ви?

— Витомир и Тиосав!

— Е, е — рече Трпко тише и одшкрину мало прозор. — 'А'де, стоварите ту пред ме'ана, па одмах притвори.

Стоварише они, па се вратише по остале врљике. Таман зора малко зарудела, а Витомир и Тиосав дотераше и пети пут врљике. Стоварише на гомилу, па онда приђоше прозору и куцнуше.

Ћир Трпко одшкрину мало прозор, па упита плашљиво:

— Јесте све дотерали?

— Јесмо све, дваест кола равно — одговори Витомир и прихвати се руком за оно крило прозора што га већ ћир Трпко одшкринуо.

— Е добро, брате, добро!

— А паре, ћир-Трпко?

— Дођите ујутру, рано, попићемо по једну и даћу вам — одговори ћир Трпко и повуче да затвори прозор.

Витомир не пушта крило, него га отвори још више и рече:

— Не може друкчије, ћир-Трпко! Тако смо погодили!

— Ама де, кад ти кажем, море, сутра! — вели Трпко нестрпљиво.

— Аја, сад ти нама плати; сутра немамо кад доћи, а паре нам требају.

Утом неко случајно викну далеко горе у селу.

Ћир Трпко сав претрну, па држ' за прозор да притвори.

— Идите, молим вас! Ноћ је! Неко Виче!

— Ама оно јаукну неко! — рећи ће полако Тиосав токорсе и он уплашено.

— Да не погибе ко? — одговори Витомир и повуче себи крило прозора.

— 'А'де, 'а'де, брате, оћу да спавам.

— Дај ти нама паре па спавај! — одговори Тиосав.

Опет неко викну у селу и одазва се други глас неразговорно.

— Хм! — учини Тиосав полугласно — има неки ђаво.

— Не виче се 'нако узалуд! — додаде Витомир.

— Их, их! — учини ћир Трпко, па стаде шушкати по соби док нађе паре; одброји им према ведрини крај прозора, а све дршће. Даде им и, брже-боље притвори прозор.

Већ је близу подне. Чобанин Трпков давно отерао овце горе у чајир, и давно је требало да дође и да донесе помужено млеко механи. Сам момак дочекује и услужује госте.

Дођоше у механу Тиосав и Витомир, нешто врло разговорљиви и весели. Седоше за један сто, наручише полић ракије и запалише луле, а све се згледају и осмешкују један на другога.

Кад момак принесе ракију, упита га Тиосав.

— А камо ти, море, газда?

— Спава.

— Зар до ова доба?

— Није сву ноћ заспао.

— А што, да није слаб?

— Није, него је преседео тако на кревету сос пушка.

— С пушком?... Иди, море, пробуди га; може те псовати.

Момак оде у собу, а Тиосав и Витомир прснуше у смех.

Мало постоја, изиђе ћир Трпко у механу; очи му подбуле колико је још бунован.

— Зар ти до то доба, море? — упита га Витомир смешећи се.

— Брате, ми се разби сан, и сунце огреја, не заспах.

— А јеси уснио што? — упита Тиосав.

— Море, сум ти снио много; Све сос неки 'ајдуци, 'ајдуци, 'ајдуци, па се кољем, па се рвем, рвем, па а они мене а ја њих. Па ти се теке тргнем. Мало сведем очи, а оно курјаци, курјаци, читав чопор, да ме изеде... — рече Трпко и изиђе некуд у авлију.

Мало затим врати се па викну:

— Дете, бре!

— Чујем, газда!

— А камо млеко?

— Још није донео.

— Трчи бре, млеко да се донесе! Шта чини тамо!

Момче отрча навише к чајиру.

Ћир Трпко настави причати до краја свој сан. Мало-помало накупи се повише сељака у механу. Заметну се ту разговор о свачем. Неки узеше дирати ћир Трпка за његове хајдуке и курјаке; он се љути, никако неће да попусти ни да призна да није било ништа у ствари. Неки га запиткују за врлике стоварене пред механом; шта ће му, од кога их је купио, пошто? Он им каже како хоће да загради ливаду доле у реци, како их је купио доста скупо, али никако неће да каже од кога. Ћир Трпко је имао и тај обичај да никоме неће за живу главу казати од кога што купи. Питај га ваздан, он ће ти само одговорити: »хе, хе« и куцнути се прстом у чело, токорсе каже: »То само ова глава уме да нађе од кога ће што купити!...«

Таман разговор и шала у највећи јек, док ето ти момка трчи као без душе озго к механи. Смотри га ћир Трпко, па истрча на врата и још чак одовуд узвикну:

— Шта је, бре! а?

— Врлике!

— Шта кажеш?

— Ни'една врлика немат на чајир! — једва изговори момак колико се задувао.

— Ама шта рече ти, шта? — дрекну ћир Трпко, подбочи се руком и чисто сав се накостреша од изненађења.

— Однео неко све врлике с наш чајир...

— Не може бити! — опет узвикну ћир Трпко и сав уздрхта.

Витомир и Тиосав згледаше се крадом.

— Богами јес' — вели момче. — Јутрос чобанин изјавио овци, кад тамо чајир сав разграден. Не се могао маћи од овци ни помусту ги не могао.

— Ама баш све однесене?

— Све, ама ни врлика 'една немат!

Ћир Трпко само учини: »их!« па се докопа обема шакама за главу и шмурну у собу.

Утом ће један од гостију завикати испред механе:

— Море, људи, ево му врлике овде! Ово су, богами! И сви истрчаше пред механу да виде. Стадоше се смејати и запиткивати ко ли би мајстор да му тако подвали. Неко рече да је ноћас чуо некака кола, где често нешто превлаче, али чија су, није знао. И Витомир и Тиосав изиђоше да виде. Прочудише се као и они мало, па се учинише невешти и одоше.

Чак после почели су већ и они сами казивати: како су ћир-Трпку подвалили да му се освете што им је много пута штошта закинуо; како су се договорили да га најпре поплаше да не излази никуд оне ноћи, па му онда понудили врљике, како је он пристао; како су они за ноћ превукли све врљике од његовог чајира и продали му. Еле све су казали како је било. И сваки им је давао за право. Чак су то казивали људи и у механи пред Трпком. Али ћир Трпко никако није хтео признати да се тако грдно преварио.

ЗЛОСЛУТНИ БРОЈ

Б

аш уочи самих белих поклада, 25. фебруара хиљаду осам стотина

седамдесет неке године, био је у Смедереву у новој газда-Николиној кафани као неки бал — шта ли је... Ту вам се беху искупили сви одабранији гости и од мушког и од женског смедеревског света — и из трговачког и из чиновничког реда. Ту је сам газда од кафане Никола Јовић, понајбогатији у Смедереву, са својом фамилијом: женом и ћерком јединицом на гласу и у Смедереву и у околини. И доиста, откако се Савка Николина задевојчи, одонда узме цела бећарија смедеревска носити црне кицошке хаљине и fine рукавице. А практикантски свет из свију могућих смедеревских канцеларија тако се горопадно проаконтира, како већ дотле ниједан казначеј запамтио није. Миршљаве водице и помаде, крагнови и машлије, наруквице и фина дугмета трошила су се што никад нису откако је Смедерева... Једном речи, све се живо од бећарије дало на кицошење! — Осим Николе с фамилијом, ту је на балу и Бранко Небрановић, адвокат и први пријатељ и познаник газда-Николин. Никола га не раздваја готово од своје родбине. Он га заступа, он му даје савете, он му набавља за кућу што затреба, фино и одабрано. То вам је један окретан, разборит, досетљив и врло дружеван човек. Према поштенима поштен је, а, богме, непоштенима врло је вешт да удари добру подвалу. Остало су вам други гости. Сви су спремљени како ваља за бал, и како су неки виђали, а неки чули да се спрема по београдским баловима. Мушкарци, што су намерни да играју, сви у финим салонским хаљинама; а женскиње, опет, све — у бело! — Еле, бал, ни узми ни остави, као у каквом београдском хотелу! Па да би још наличнији био на београдски, штампане су чак у Београду улазнице. Истина, музиканти су »прости«. Кад их слушаш, мислиш да гњаве пуну врећу мачака, али тек опет могу поднети. — Одмах се ту поче свирка, игра, разговор. — Газда Никола, опет, одвојио се у побочну собу са својим људима па уз чашу лепа вина бистре политику, оглашујући да је сваки »бунтовник, издајница, изрод« итд... који би што заустео да примети на »status quo«.

Утом се ужурбаше нешто у сали за играње. Споља се чује потанак развучен глас:

— Ама, ево улазнице! — Пустите ме!

— Шта је тамо? — упита Никола адвоката, који у тај мах уђе код њега у собу. — Хоће један, веле, унутра, а није пристojно обучен.

— Је ли овдашњи?

— Чини ми се није, како момци кажу.

— Па нек уђе — рече Никола и настави свој политички разговор.

Адвокат изиђе у салу и махнув руком на једног момка на вратима, рече:

— Пустите га!

Врата се отворише и уђе један човек у турским хаљинама. Осредњег раста, мале главе, кости над очима изишле напред, чело мало, допола чупаво, обрве се саставиле над носом, очи мале и удубљене — нису најживље, бркови мали а ретки, нос му прилично заковрчен навише и шиљаст, уста велика — скоро до ушију. Ако му буде 29 година, више нема. — Него чекајте да вас нешто упитам!

Да ли ви познајете почем неког Мојсила Пупавца? Јамачно га не знате? Видите, била је у селу Јасиковцу, чак горе негде око Ивице или Букова, једна велика и јака задруга, која је од вајкада још носила име Пупавци. — Еле, из тог великог гњезда, те задруге јаке, излетали су многи и многи Пупавци, коју су се тако по имену звали, а, међутим, било их је и ваљаних и отреситих да су и у соколе пристати могли. — У току времена опадала је и та велика задруга те напоследку спала на једног Митра Пупавца, поштеног и доброг човека, који у своје време склопи мирно очи, а остави на овом свету последњи изданак од свог великог колена — синчића од својих дванаест година, Мојсила Пупавца, са нешто мало баштине. Оно нешто имања дође под масу. Тудори савијаше к себи малог сиротог Пупавца, али не могоше ништа од њега учинити. Напоследку, одведоше га у Београд и дадоше на занат код једног од оних »болтација« што су им болте обично на Теразијама па Стамбол-капијом пошав великој пијаци, у којима се држи и продаје само она роба и руво што га троши сеоски свет — болта, пред којима по вас дуги дан дрежде скоро произведене калфе па се деру за сваким селакком и сељанком што прође: »'Оди, снашо, 'оди! 'Оди да пазаримо: памука, вунице, марама лепих. Оди, пријатељу, рува лепа!...« А сиромаш сељак пролази као кроз шибу. — Еле, у таку једну болту стаде на занат тај мали Мојсило Пупавац. Имао је газду вешта око муштерије и умешна у свом послу. Газда му је био некако особит у понашању. Кад се први пут састане с човеком, особито са каквим чиновником, он вам онда све бира и намешта речи да му разговор буде финији и по књишки; обично се тад снебива, слеже раменима и упија уснама, градећи без трага скромну мину. Кад се већ упозна с човеком, онда говори одрешитије и не пази толико на финоћу и да буде по књишки, не снебива се нити гради скроман. А кад се наљути, онда је опет сувише луд, безобзиран и језичан; наврзе се на човека, па га се не можеш лако отрести. Имао је још и ту особину да верује у снове, враџбине, чини и предсказивање, рашта је увек кад се пробуди читао »Сановник«; да пости, иде сваког празника у цркву и прилаже, да се умиљава око власти и да јој у свакој прилици виче: »Хвала!« да мрзи на све што је ново; да изгони од једне паре три и да таке само граби, а ништа од себе... Мојсило се тако угледао на свог газду и примио све и сва од њега да је чак и само понашање, и нарав, и говор дотерао сасвим па калуп газде његова. За годину-две дана изучио је занат »болтацијски« и постао калфа и већ је умео боље од свију његових комшија довикивати: »'Оди да пазаримо! 'Оди лепа рува, снашо, пријатељу, стрина, брале, ујна, сејо, тето!...« и већ што год има могућих термина у својти човековој — знао је све напамет!

Мало-помало, па и Мојсило завеза неку крај цару, оде у једну малу паланку, отвори дућан за се. Утом је већ био и пунолетан те примио у своје шаке оно мало баштине, што му од оца остало и уситнио у новац. Почео је давати новце под интерес, и та му се шпекулација тако ослатила да је наумио само њу терати — само интересирати и од интереса живети, Једнако му се врзло по глави и измишљао је свакојаке планове како би дошао до великог капитала, па да га растури под интерес. Многе је планове казивао својим познаницима и пријатељима и питао их за савет. Али између многих скројио је један, који му се чинио најлепши и најудеснији, а није га казивао свакоме осим најприснијим својим. Тако је Мојсило радио неколико година у тој паланци, неколико је оближњих сеоских кућа што му беху дужници упропастио, па тек о једном Ђурђевудне продаде испод руке робу и уступи дућан другоме, покупи новце што их беше раздао под интерес и — оде некуда! Околина само рече: »Хвала богу, кад га однесе ђаво!« Нико није знао ни куд ће ни како ће... Чак после виђали су га људи час у једној, час чак у деветој паланци. Све нешто путује... Ето, тако вам је тај Мојсило Пупавац! И то је он што га мало час пустише на бал у газда-Николину кафану.

Кад се Пупавац виде у тако фином друштву, у каком није готово никад био, он ти се онда сплете. Онако сплетен, пружи улазницу једном од гостију, нашто се неки насмејаше и згледаше, а то га још више збуни, те обори очи и смотри на улазници »број 25«. И нехотице оте му се нека злослутна мисао: »Ето опет 25!« па пође мало напред међу госте, а све се снебива.

— А гле, Пупавца! — извикну један младић одвојивши се од гостију и ступивши преда њ. На тај узвик многи се гласно насмејаше. — Где си, Пупавче, болан? Охо, ко би се теби надао?!... — Сирмах Мојсило оде питати се за здравље са својим старим познаником, који је још у Београду на занату с њим друговао.

— Па како, како?... — поче познаник даље распитивати. — Хеј, хеј, ала лепо беше живети у Београду!... А знаш да се удала шћер оног твог комшије? — Ту Мојсило хоћаше да нешто проговори не би ли разговор окренуо на нешто друго, јер му не беше толико по вољи што познаник поче то да подире. Али познаник запуцао казивати, а све виче: Знаш, како си сву ноћ кувао ону папучу њезину у лонцу да ти дође?... Хе, мој Пупавче!... Велим ја: »Немој, море, то су бапске гатке!« Ајак! Мој Пупавац сву ноћ седи крај огњишта и стиче ватру око лонца, а папуча се само преврће на кључалој води... — Гости се опет узели смејати. Сирмах Мојсило да у земљу потоне од бруке.

Док приђе адвокат:

— Аха, газда Мојо, откуда ви? — Мојсилу чисто свану кад виде адвоката. — А кад сте ви из Пожеге?

— Одавно, господине Бранко — окуражи се сад мало Пупавац и проговори, али још се види на њему забуна. Познаник његов оде у други крај да хвата »даму за игру«.

— Извол'те овамо! — понуди адвокат Мојсила, показав му руком у побочну собу.

— Хвала, господин-Бранко. Ја волим овде — одговори он као опржен кад угледа тамо одабране старије људе.

И тако остаде с адвокатом у сали. Стали су украј и разговарају се. Баш се тада играо неки кадрил, један дугајлија дере се командујући: »дурдеме! шунегле!« У леси према њима играла је и Савка Николина. Баш зачиница лепотом све друштво. Адвокат гурну Мојсила прстом и шапну му преко рамена:

— Видите ону девојку! Како вам се допада?

— Лепа! — одговори Пупавац снебивајући се и упијајући уснама на то.

— То је она девојка што сам вам у Пожези напомињао, ако се сећате... Па сад, кад сте ту гледаћемо... — И опет наставише разговор. Пупавац се никако и не одваја од адвоката, него све за њ. Тако је весеље трајало до неко доба ноћи па се разиђоше.

Сутрадан седели су око подне у гостионици »Код јаблана« адвокат и Мојсило Пупавац.

Мојсило му нешто веома поверљиво казује, а он слуша, слуша, па само рече:

— Ви се само ослоните на мене, а ја ћу то већ изградити.

— Ама молимо, да ли ће штети родитељи?

— То је већ моја брига. Хтеће, а да шта ће?... Само да гледамо да вас девојка замилује ида њезину наклоност задобијете...

— Јес', јес', право имате — потврђује Пупавац. — Ви ћете ме већ и у томе поучити како да се владам.

— С драге воље... Добро би било да јој најпре понудите .какав поклон, тако, какав добар прстен или иглу дијамантску...

— Хоћу... Него како би се то набавило по густу њезином? — упита Пупавац.

— Оставите ви то мени. Ја имам једног познатог златара у Пешти, па ћу вам ја то набавити и изабрати, ем јевтино, ем лепо, што баш вреди да се не постидите.

— Баш ја бих вас молио да учините то... а ја ћу вам већ... ех! Ту Пупавац само махну раширеним рукама и слеже раменима, не могући да искаже већ шта беше заустио. — У оном »ех!« исказао је сву своју благодарност и колико је обавезан адвокату.

— Тако, тако... — поче опет адвокат. — Ја ћу сутра већ писати, па кад ми јави за цену... казаћу вам. Па кад набавимо, онда ћемо заједно отићи да се познате и да је дарујете...

Мојсило поче и ту опет да се снбива, па чешкајући се иза врата рече:

— Нека, боље да ви сами то израдите, а ја да идем тамо — неће бити .можда у реду...

— Како хоћете — вели адвокат. — А ја ћу вам већ то набавити.

— Ја ћу, већ колико буде, дати вам пара...

— Да, да. По томе видећете да ли вас девојка доиста воле и да ли ће понети ваш поклон... А ја ћу јој казати већ од кога је. Оно би ваљало да јој ви сами то предате. Али кад и ви велите, онда је боље да ја ту посредујем, као познаник.

— Јес' јес'... — прекиде га Пупавац, — Право велите — боље ви тамо, као што сте већ познати... А колико рекосте, јуче, има мираза?

— Мислим хиљаду дуката у готовом новцу, осим намештаја и остале спреме...

Пупавац само ујагри очима кад адвокат помену толики мираз. И на том се разговор прекиде.

Није, вала, прошао ни добар сахат, а већ је адвокат седео у кући Николиној и увелико се разговарао о балу, о женскињама, о накиту, па тек рече:

— Баш би добро било да и нашој Савци купимо једну иглу дијамантску. Девојка је од овакве куће — нека има накита.

— Па не браним — рећи ће Никола. — Ти већ умеш да бираш наките. То нек буде твој посао да набавиш.

И тако није прошло ни десетак дана, а адвокат је већ набавио иглу из Београда. Однео Пупавцу и показао му да види како се »у Пешти фино израђује« накит. Пупавац само рече: »Врло фино!« и упита адвоката шта кошта? — »25 дуката« одговори му он. »А што баш 25?« рече Мојсило, почеше се иза врата и опет га спопаде нека слутња од тог броја. Изброји адвокату паре и замоли га да јој с поздравом преда. Адвокат метну паре у шпаг, па однесе Николи иглу, узе и од њега наравно као за набавку, 25 дуката. Девојка придену иглу у косу и носи је — као свој накит купљен за своје рођене паре. Адвокат у згодној прилици показа Мојсилу да је девојка доиста примила и носи његов поклон. Пупавац види и топи се у радости.

Време је пролазило. Осим оне дијамантске игле, Мојсило је Савци поклонио за Цвети некаки златан брош и златне минђуше; за Васкрс хаљину од тешке свиле, осим других ситнијих поклона. И све је то адвокат набављао онако исто као и ону дијамантску иглу. Једне исте ствари набављао је отац Савкин и у исти мах Пупавац је, опет, мислио да је то његов поклон. Адвокат је кашто доносио по неке чарапе или пешкир однекуд, те давао Пупавцу као уздарје од девојке. Поче већ Мојсило наваљивати на адвоката да једанпут помене родитељима, јер се зуцка да се истичу и неки просци и ишту је. Адвокат га стишава.

Тако је Пупавац дочекао у Смедереву и 25. мај. Нико не зна шта ће ту и шта чека. Знаду само да му је име Пупавац и виђају га кашто с адвокатом. Питају адвоката, а он вели:

— То је неки трговчић, мало ударен обојком. Упознао се са мном лане још у Пожези, па се једнако лепи уза ме кад ме види.

Дошло је већ крајње време. Пупавцу остало врло мало пара у кеси. Све оде на поклоне и потроши се седећи толико бадава. Баш није најпријатније. Напала га опет некаква слутња. Што год исплати — све се као за пакост подеси или 25 гроша, или 25 дуката, или 25 чаша пива... Тек увек тај злослутни број, то 25!

Тако један дан седи Пупавац замишљен у кавани »Код јаблана« и мисли о свом плану, о капиталу, о својој шпекулацији. Док уђе у кафану један странац. Приђе те седе за Мојсилов сто. Мојсило се већ стаде снебивати и удешавати, ако што рече, да испадне fino. Странац, пошто седе, упита Пупавца ко је и шта је.

— Ја сам молим... — поче Пупавац удешавајући fino и по чаршијски — ако смемо служити, Мојсило, знате, Пупавац, трговац...

— Мило ми је особито! — рече странац гледајући га некако важно, па му и он каза своје име и презиме и да је путник.

— Зафаљујем на вашем часном имену — вели Пупавац fino, па пита: — А одакле путујете? Ако смемо питати, љубопитни смо знати...

— Са суве границе сад, а био сам свуд по народу. Ја списујем народни живот... — и ту већ развезе путник причати: како је путовао, како је он томе послу вешт, како је то један веома важан, ал' тежак посао. Сиромаш Пупавац чисто се разгали мало од оне

бриге своје, па слуша путника с највећом скромношћу. Утом се постави и ручак. Ручају њих два заједно, а путник само прича.

— О, да знате само како је то красота исписивати обичаје народне! — прича он. — Шта вам човек неће видети купећи обичаје. На пример, какав Урош Мрчикур појури на свом алату; али он уместо напред, он у плот, или на овај; па ти се измакне, а чича Мрчикур остане или гдегод на трњу или на плоту, или ако ни једно ни друго, а он под овим...

— О, ви'те, молим вас! — скромно се чуди Пупавац, а путник још одушевљеније наставља:

— Или на пример, какав чича Никола Попрда уместо да притегне самарицу на коња, он ти је одреши сасвим. Па чим метне ноге у ужа, а он ти се отисне те на земљу — ђуп! а самар по њему — клоп; коњ надигне реп, па кад виде тај скандал, отисне низа страну те се у какав трнић сакрије...

— О, ви'те, молим вас! — скромно се чуди Пупавац опет.

А путник.

— Тако потрчао један на чилашу уз брежуљак. Остају му глогови и дивље крушке тако брзо, као да каквим чудом све промиче покрај њега! Е то је бесан коњ, а беснија је још сила на њему. Ето ти покора, пуче колан, седло се само сроза низа чилаша и на седлу јездач. А то беше нам Мркша Испијало! Ено га де му се седло уставило на трњу, а он ти поврх трња.

— О, ви'те, молим вас! — још се чуди Пупавац.

— Па да видите, кад гађају у нишан — наставља путник. — Смешна је то ствар кад чича Ташан истегне свој велики, негда алеви и са плавом кићанком а сад угасито мрк, од многе машчуре и прошлих година, фес, па га метне на колац да га другови гађају. Севну ватре, покажу се димови и покрај њега цијукну куршуми, као змије кад са стене скачу на пролазеће, а фес се држи гордо. Догоди ли се несрећа да лупи који куршум чудо у облику феса, тада му и газда покуњи нос као ђуран кљун, а фес се запуши но не плане, јер то не допуштају милиони знојева, који су заједно са машћу од чварка или сланине, којом су чича-Ташану ћери и снаје мазале перчин проседи, те кроз овај пролазили милионима пута и то тако да се не зна управо које ће се име том облику феса дати, фес или смесе милиона знојева са машћу итд. Он не плане, јер то те смесе не допуштају. Он само цвркне, па остави на себи рупу, која наличи више на ону кулу од српских глава у нишкој нахији у старој Србији и на она у Африци, на острву Срби од шпанских глава, него на обичну рупу.

— О, ви'те, молимо вас! — чуди се још помало Пупавац, а већ му отишла памет за Савком, поклонима, капиталом и оним злослутним бројем што га се везао па да би и он што рекао упита: — Који ли је данас, господине, молимо?

— Двадесет пети! — одговори путник.

Мојсило ућута, а опет га обузе нека сумња. Утом уђе адвокат. Упита се с путником и Пупавцем. Одмах путник поче н адвокату причати како он путује и рашта путује. Како је већ обишао по вароши и нашао у гробљу ту један гроб, има му, веле, више од две хиљаде година, како хоће да га носи... итд. Адвокат се гдешто једва уздржавао од смеха, а Пупавац се само чудио. Путник руча и оде да истражује старине по вароши.

Мојсило се још поразговара са адвокатом о свом послу, наваљивао на њ да већ помене једанпут, јер просе девојку други. Адвокат га увери да ће он то као пријатељ све покварити ако се и учини прошевина, па оде.

Пупавац изиђе да се прошета, прође поред Николине куће. Савка беше на прозору. Он дубоко уздахну, она се подругљиво насмеја.

Тако је још прошло доста времена. Било је некако по Илијинудне. Адвокат отпутовао својим послом чак у Чачак. Пупавац изишао да се шета мало по вароши и да прође који пут — оном улицом. Забринут онако удари наоколо преком улицом па поред гробља. Кад тамо, а око једног гроба њих два-три нешто завирују. Једне празне таљиге притеране плоту. Двојица држе будак у ћускију, као хоће да копају. Мојсило загледа боље, кад ал' однекуд онај путник што му је причао 25. маја онако много како се јашу коњи и гађа у нишан. Док ето ти трче три-четири човека оздо из чаршије, хитају право гробљу. Један измаче и стиже пре осталих, па оном путнику:

— Ама шта ћете ви од тога гроба?

— Да носим ову плочу.

— Каку плочу господине? Окан'те се ви ћорава посла!... Не дирајте тај гроб!

— О ја ћу то да носим — то је старина.

— Ама баталите ви ту вашу старину! — повикаше они остали, пристигнувши и они. — Нећете ви то помаћи одатле!

— А шта ви знате?... То је ретка старина... Ја знам најбоље од свију те ствари. Има тој плочи две хиљаде година! — Они људи избечише се само од чуда на њ.

— Каких две хиљаде година! Јесте ли ви при себи, господине? То је гроб мога оца... — рече један између њих. — Не знате ви то, то је моја ствар... Ја ћу да носим.

— Ама то је гроб покојног Марјана Ђукића, ћурчије — рећи ће један од оних опет. — Ја сам га баш сахранио пре десет година ту са овим мојим пријатељима — бог да га прости!

— Ама то је старица, ја ћу да носим! — упео се путник.

— Нећете ви то ни дирнути — подвикну на њ син покојног Марјана — док сам ја жив! Ви мислите што је год од сиге да је старо.

Путник се окуњи па пође, а прети:

— Нека, нека, даћете ви то. О, како лепо! Само док ја наредим озго.

— Хајде, хајде, путуј ти само! — повикаше они за њим. Утом се беше почело да облачи — спрема се киша. Пупавац окрете оном улицом те неколико пута — много пута прошета испред Савкине куће и тамо и амо и сваки пут погледа на прозор и пусти по један уздах. »Шта ли тај лудак шврља једнако туда?« упита Савка своје другарице које беху дошле код ње на честитање и посело, па с њом заједно извириле на прозор. Пупавац се обазре и кад их виде, помисли: »Гле, дошле јој другарице да ме виде... Видиш, мора да им се хвалила, а знаду да ћу проћи!...« Киша поче јаче. Грмљавина и севање сустиже једно друго. Мојсило прође још једном, па опучи свом стану. Мрак се већ спустио, по кафанама се попалиле лампе и свеће. Он прилично окисао уђе у кафану »Код јаблана« и седе за један сто. Зовну гостионичарског слугу да му исплати данашњи трошак и упита га: »Колико«?

— Двадесет пет гроша! — одговори слуга.

— О, како то, зар опет двадесет пет? — упита Мојсило као слутећи нешто. Слуга му поче ређати шта је потрошио и сведе рачун:

— Равно двадесет пет гроша!

— То није због плаћања, пего како се то трефило увек двадесет пет!? — поче Мојсило, док га изнебуха прекиде један глас иза стола једног према њему:

— Ама јуче био прстен и испит Савци!

Мојсило се трже као да га нешто секну.

— Којој Савци? — упита радознало један гост за истим столом.

— Савци Николиној!... — Кад то рече, Мојсилу се окрете кафана унаоколо. — Испросила се — настави онај — за Момчила Перићева. У недељу сад биће свадба.

— Нек јој је срећно! — рече трећи гост. — Красан момак, а чуваран.

Пупавац само клону као убијен. Извади из џепа 25 гроша, па пружи келнеру и не знајући шта ради.

— Платили сте малочас — одговори овај.

— Ех, ех! — рече Мојсило расејано — двадесет пет гроша би, је ли?

— Јесте! — одговори келнер.

Сиромах Мојсило диже се у своју собу. Замишљен бијаше окренуо у шупу, па дошав до врата трже се и обазре да га ко не види, нашто се кафеџијина слушкиња гласно закикота. Он се врати, и пође уз басамаке. »Прстенована, свадба, 25 гроша, дарови!« Све му се то збркало у глави и само бучи. Поче бројати ни зашто ни крошто басамаке и наброја на велико своје изненађење и ту 25! Пође у собу и погледа нумеру коју се досад никад није сетио да погледа, кад и ту № 25! Баш тај ће Му број дохакати најпослед... Хоша сиромах Пупавац по соби, а и сам не зна што хоша и како хоша... дошло му тешко, боже, тешко — као да је убијен. Упали свећу и извади кесу па преброји паре — само још 25 гроша!... »Ружно. све се истроши. Хеј, Бранко, Бранко, Откуд сад баш да оде?!« поче Мојсило гласно викати, хошајући по соби. »Да је барем он овде, па би се можда могло и покварити...« И ту се си ромах Пупавац удуби у дубоке мисли... Између многих мисли паде му на ум и то како је вечерас неколико пута прошао испред Савкине куће. »Аха! Зато ли су онолике девојке биле код ње?!« дрекну и учини: »Хуј!« После мало ћутања поче: »Чек, колико сам оно пута прошао?« Устаде и хоша по соби, подбочио се рукама, а оборио главу, па броји у памети... Наједанпут плесну рукама: »Их, опет двадесет пет! Неће бити?« Броји опет. — »Јес' ја двадесет пет пута! О, то проклето двадесет пет, што ме се налепило... Није то добро...« Ту Пупавац ућута и загледа се, мислећи нешто, у један угао собни... Киша плушти како бог хоће, чује се где читави потоци теку улицом. »Хеј, хеј, двадесет пет!« поче опет Мојсило, па тек дрекну: »Е, баш неће бити двадесет пет!...« Брзо изиђе и затвори врата за собом, па хајд онако у плитким ципелама, те по највећем плуску поред Савкине куће. Окисао као миш, све се цеди вода с њега. Мрак — једва се види ићи. Кашто сене муња. Горе свеће у соби Савкиној. Виде се још оне њезине другарице где провирују на прозор. Мојсило погледа неће ли је видети, а утом се склизну у једну рупчагу пуну воде, те заплива до појаса. У тај мах сену муња и кроз онолику хуку од кише и воде чу се опет кикот код Савке. »Јуф! Ено оног лудака још ту! Ено ували се!...« Пупавац с тешком муком изгамбуља из рупе. Остаде му једна ципела на дну углибљена. Онако мокар, босоног и мртав од тешког умора догамбуља којекако до свог стана. Уђе унутра и поче ходати полако по соби, нити је пристао да седне ни да легне. Вода се цеди с њега и начинише се читаве बारे по соби. У том хошању поче бројати у себи колико је пута прошао. Неколико пута пребројава, па тек дрекну: »Јаох мени, па тек је сад равно двадесет пети пут!...« И доиста, малопре све је грешио, те набројавао више једанпут...

То је било за њ и сувише.

Прући се онако мокар на кревет па се чисто обезнани... Неко жестоко тиштање у једно бедро пробуди га... Погледа на прозор, већ свануће... »Их, шта ли ме то тишти? Мора да сам се убио негде синоћ.« Оно тишти једнако. Помаче ногу, опази нешто тврдо под собом. Придиже се те свуче чакшире, које беху још прилично мокре. Кад има шта видети. Некакав грдан врањ упао му кроз пармачу у чакшире, па га то жуљи. Узе га и погледа колики је, кад и на њему однекуд пише: »25!« Љутит и озлојеђен, избаци врањ кроз прозор напоље.

Диже се, па пошто је дуго и дуго мислио, ходао по соби, лупао песницама главу, вајкао се... букну тек на један мах, па оде као бесан. Јурио је улицама не гледајући никог, па хајд' право у кућу Николину. Никола седи за доручком са својом домаћицом и Савком, и још ту беше неко од млађих. Кад видеше Пупавца на један мах — онако непозната и необична — зачудише се. А Пупавац тек стаде дрекати:

— То је срамота!... Срам вас било! Зар сте ви трговац!

— Ко сте ви? — скочи Никола у чуду са столице.

— Ја толико потрошио... — дере се Пупавац још жешће... — а ви ме за нос вучете...

Савка и мати јој ђипише поплашене са столице.

— Вуците тога напоље! — викну Никола на слуге.

— Мене напоље? Срам вас било... — дрекну Пупавац већ очајнички... — Ја толико потрошио!... То је моја девојка!...

— Напоље!... — викну Никола и диже столицу.

— Те игле... те хаљине... све је то моје!... — дичи Пупавац из петних жила. Савка удари у плач. Мати у дреку. Слуге се склепташе. Пупавац се дере што га грло доноси и грди најгрђе. Дотрчаше комшије, жене, шегрти, пандури... Начини се читав урнебес. Повукоше Пупавца пандури у полицију, он се отима, дречи... Згрца се ту цела чаршија. Пуче брука на све стране. Дотрча и сам начелник... И та гужва одваља се у начелство, а још се чује дрека Пупавчева:

— Нећеш... лопове! Моја девојка!... Не дам!...

Сутрадан, двадесет петог јула, заводио је један практикант у начелству у протокол акт с оваквим натписом: »Да се унутра именовани због насртања на мирне грађане казни телесно са 25 удараца и протера...« Међутим је ишао пред пандурем покуњен кроз чаршију Мојсило Пупавац.

За њим пристала деца варошка, а граја се Дигла: »Иха! Двадесет пет! Двадесет пет! Пупупу! Двадесет пет! Иха, уха, Пупавац! Пупупу!...« док се већ не изгуби ван вароши.

Ништа се више не чу за Мојсила Пупавца — а дуго су о њему разговарали људи у доколици својој. Кад се вратио адвокат и њему испричаше, а он се баш нимало не зачуди, него хоћаше пући од смеха... Што се толико смејао, бог би га знао!

НИ ОКО ШТА

Е

j, ej — баш штето што се свадише поп Вујица и учитељ Грујица! А онако се, болан, лепо живели!...

Учитељ Грујица, није, да рекнеш, од оних старих, што још не могу да оваришу у овим новим букварима и читанкама, него човек од млађег света; учи ти он ђаке све по новом правилу. Изводи их четвртком и празником у поље, те хватају бубице, лептире, мушице, па то набада после на чиоду и суши их. Што ће му то, не зна чак ни поп Вујица, иако је кашто одлазио у Београд и тамо слушао, где има негде — те се тако купе бубе, камењице и травке. Напоследку, шта се то њега, попа, тиче? Нека их пек хватају, ако хоће, и пијавице — њему баш ни из кесе ни у кесу! Зна само да је то, ваљда, лепо и да му је сад таки адет.

Поп—Вујица воли учитеља Грујицу, никад га неће обићи а да не сврати.

Школа је наврх села.

Него, да би се боле схватило колико је поп Вујица волео учитеља Грујицу — треба знати да је село отишло некако у дужину за читаво по сата...

Еле, школа је наврх села, а попова кућа насред села. Деси се често те поп има посла чак доле у дну села у најдоњој кући; он пође — па опет неће обићи док не сврати учитељу...

Поп Вујица никад није волео, бар тако сам каже, да затече човека на ручку, јер, вели, зна по себи како то није пријатно... »Чисто ти, што се тиче на прилику, преседне и ручак и све! (Поп Вујица је често додавао уз реч ово: »Што се тиче на прилику« или само »на прилику«). Да се барем човек, на прилику, нада, па хајде де, него тек бахне ти, што се тиче, неко из небуха!«

И као за дивно чудо — поп Вујица некако увек затече учитеља Грујицу или за ручком или за вечером, или ако не то, а оно да пије кафу, вино, или... штогод присмаче! Шта ће онда, није му баш мило али тек рекне: »На здравље Ти, учитељу!« Учитељ опет добар и дружеван момчић, салети: »Ходи, попо! седи! ходи!...« Не можеш му сад кварити атера. И поп Вујица, иако је лепо код своје куће ручао пасуљца и неку лепу паприку из туршије — а вала и то знати да је поп Вујица волео, барем тако се каже, паприке из туршије — заседне с учитељем Грујицом те осмочи мало печења или

ћевапа или сланине, и увек напомене: »Баш, што се тиче, учитељу, да нећу сутра ићи у парохију, звао бих те на вечеру. Заклао сам, што се тиче на прилику, оног великог ћурана, али нека стоји други пут!« Међутим, »велики ћуран« и сутра брбља деци сеоској кад прођу поред авлије попове па му звизну.

Па још, поп Вујица ће увек рећи и лепу реч за учитеља Грујицу. Дође когод из вароши или из другог села, или ма ко са стране, па упита: »А бога вам, попо, како вам је овај учитељ?« Он се тек само унесе пред човека, па разграна: »Нисмо одавно, што се тиче на прилику, имали оваког учитеља. Окретан је, жив, као, што се тиче, млад човек... Пентра се с децом сваки дан по брдима; ваљда им нешто казује. Што се тиче на прилику — смејао сам му се шта чини с њима;... А што му иде свашта од руке — чудо је! Ето, што се тиче, начинио је мојој поши ступу; по селу свуда поградио — неком заструг, неком сланицу, неком тучак, неком преслицу... Поваздан тако дељка и мајсторише, што се тиче на прилику, као мајстор.«

И доиста, учитељ је Грујица имао сав и стругарски и столарски алат и умео је начинити све што само очима види. Чим сврши с дедом у школи и што му је већ као учитељу дужност, а он алат у шаке, па мајсторише: гради деди рачунаљке, таблице, и сам измишља неке справе да им покаже што — да боље упамте. А неком и начини понешто ако имаде залишна времена.

Осим тога, учитељ је Грујица умео вешто пунити тице. Сву је собу окитио свакојаким тицама. Сељаци се често искупе, па се чуде тој његовој мајсторији. После, кад су га већ свикли, чим убију или ухвате каку тицу, пошљу је или донесу учитељу Грујици. А он је испуни, намести у соби, па уведе ђаке и заноси се ваздан с њима, казујући им: како та тица живи, куд се сели, шта ради, како се зове — и шта ти им још неће казати!...

Еј, еј — баш штета што се свадише поп Вујица и учитељ Грујица, а тако су, болан, лепо живели!...

Уочи Ивањадне, баш тог лета кад ће се свадити поп Вујица и учитељ Грујица — натушти се озго косом изнад села црн облак, а све кркља као кад пекмез кључа у казану.

Ето, боме, града!...

Устумара се све живо у селу. Склањају стоку и све што се може склонити. Жене износе пред кућу ватраље, чанке, совре, раонике, брадве, кашике, и све изврћу — »да

град обиђе». Дуну већ и хладан ветар; учеста севање и грмљавина; облак се наднесе готово над само село, поче прокапљивати погдекоја крупна кап. Већ по нека жена стоји на прагу, маше према облаку проноском, и усплахилено зове каког обешењака или утопљеника: »Ај, Тимотије, ај, Јеротије (или како је већ коме име), гони говеда на планину!...«

Нигде нико га нема напољу; све се склонило игде што живо било. Само поп Вујица узео под пазухо требник и петрахилъ, па перја навише виноградима.

— Јо мене, шта је попу данас! — зачуди се једна жена машући проноском. — Куд ће по оваком времену?

Кад би да прође поред школе, угледа га учитељ Грујица па као год да му се нешто слутило, напе се од смеха — што никад није, па, једва уздржавајући се, упита:

— Куд ћеш то, попо?

— Што се тиче на прилику — мало до винограда — одговори поп, а измиче.

— Море, бежи амо — ето града! — викну учитељ јаче за њим и чудно му би што не сврати, кад то није његов обичај; али поп замаче навише.

Поп је Вујица стигао у свој виноград. Поче већ по која градљика пролетати. Поп Вујица стаде насред винограда, скиде читу и метну је на један чокот, одмота петрахилъ и натаче на врат, отвори требник и стаде читати молитву...

Поп Вујица је често читао молитве кад му се деси кака недаћа у мѝлу његовом. Тако једанпут занеможе му петоро назимади од гронице, а он ти њих лепо сатера у свињац, па удри молитвај, молитвај — и, хвала богу, само је четворо липсало а оно друго све оздрави као да руком однесе! Једанпут, опет, заграђујући нешто, убоде се грдним глоговим трном усред табана да није могао на ногу стати; одмах он онако седећке натуче петрахилъ, па читај, а све усркуј — колико га боли, па и ту доста поможе: није ни пуне две недеље рамао на штаци, док се убодина не огноји и трн сам не изиђе... Само једном, вели, није му помогла молитва. Утече му рој, а он натуци петрахилъ, па потеци низ трњак за њим а читај — сав се изгребе и изубија, али рој утече! Него, ту је он сам крив »што је премрсио те недеље среду«, и стада се зарекао да неће премрсити, па макар затекао учитеља Грујицу и с печеним прасетом!

Еле, поп Вујица поче читати молитву насред винограда.

— Еј, попе, немој бити луд! — виче што игда може Живадин из куће у брду према попову винограду. — Бежи, море, батали молитву — није ти вајде!...

Аја, попо Вујица чита, не шали се.

Град поче чешће — удари и пљусак. Поп узе отресати главом, као да га челе уједају. Боме, градљике згађају добро у темењачу! Чак се и Живадин смеје, гледајући

како градљике одскачу од попове главе... Суну град још жешће, а мој ти поп мантију на главу, па беж' наниже немаде кад ни читу узети.

Као за пакост, опет, она страна голетна, а нигде близу како зграде да се може склонити. И хођаше зло проћи да не наиђе чича Митар из доњег краја, онај што плете кошнице, с две кошнице што их је у потоку негде горе оплео, па једну натукао на главу, а другу ношаше под пазухом. Кад виде попу у каквој је невољи, а он потеци за њим те га стиже и натуче и њему кошницу на главу, и по вика:

— Беж', беж', попе, кући! Погибе, јадан не био!...

Сутрадан — чисто време, боже, милина ти погледати! Учитељ Грујица уранио, па лепо испекао кафу, пије и гледа у своју башту. Види, гдешто му град јуче изрешетао купус и остало повреће — али тек није много штете. Паде му на ум како је поп јуче прошао навише журно, па Тек помисли: »Што ли ово јутрос нема попа! Чудо богами! Ето ја попих и каву, а нега нема!...

Док сто ти Живадина, носи јеину под пазухом — живу.

— Добро јутро, учо!

Учитељ се осврте, па кад угледа јеину, тек само плесну рукама и узвикну:

— А јој! где је нађе, Жико!... Их, колика је!...

— Обиђох јутрос њиву доле у луци. Тек онако завирих у један шупаљ пањ, кад имам шта видети — букавац!... Ето, велим, учитељу да ујдуреше.

— Баш ти хвала, Жико!... Их, благо мени! Дајде, дајде! — рече учитељ Грујица, пун радости што је добио тако ретку тицу јутрос на уранку, па узе јеину и однесе да је некуд склони.

Живадин разгледа остале већ испуњене тице, и сам вели: »Боже, какав ти је овај наш учитељ! Радује се као дете што сам му донео ову тичурину!...«

— О, мој Жико — рећи ће учитељ вративши се у собу — ала јуче би жестока града!

— Срећа је, учо, то беше на облак. Није много штете починио.

— Винограде је, мислим, окачио добро?

— Само је попов виноград страдао, а они други нису готово ни такнути... Него ти је и поп зло прошао!

И Живадин исприча учитељу попово »страданије«, како је већ сам видео озго с брда.

— А, зато ли њега нема јутрос амо! — рече учитељ смејући се.

— Море, како је осакаћен — неће ти дуго до ћи!... Био сам сад и код њега — увратих се да видим како је. Кад — он лежи у кревету, а намотао око главе којекаких крпетина читаву чалму... Смешно и погледати! Попадија му гасила угљевље, и вели лакше му мало... Ја, збиља, поздравио те је да лепо ујдуреш тог букавца. »Баш, што се тиче на прилику, нека га добро уреди, поздрави га!«

— А видео га и он?

— Видео, ја. Попадија није смела ући у собу док га нисам изнео.

На сам Петровдан искупила се деца иза школе, иа утрини, крај потока, те се играју док не зазвони у цркву. Једно од њих, чепкајући по шушњару и грању крај обале, што је поток овда-онда придолазећи нанео, ишчепрка попову капу, па потрчи с њом међу своје другове. Диже се међу децом кикот: откуд сад попова чита у потоку! Шта ће с њом — хајде да играју »вина« (или, како то варошка деда зову, »шоркапе«).

Један ђачић од већих метну је на земљу, па поче опскакивати и бранити је ногама од осталих својих другова, који се поређаше унаоколо, па га сташе заваркивати да поткаче ногом читу испред њега и да је већ терају докле могу. Један је, боме, и поткачи, те с ноге на ногу стаде одлетати једна чита низ поток, па чак поред зида школског. Деца алачу за њом — читав урнебес!

Кад однекуд поп Вујица с црквењаком, те пред њих, а чита им се закотрља испред ногу. Стукнуше деца натраг, а поп Вујица их само као мало прекоре:

— Што се тиче на прилику, тако ли ви моју капу, ђаволи једни, а?... — Па оде у собу учитељеву.

У соби учитељевој стоји на једној грдној печурци већ напуњена јеина.

Поп Вујица се упита лепо с учитељем, рече му? »На здравље кава«, коју у тај мах беше тек узео да пије, па стаде загледати јеину, и пошто је добро разгледа, рече:

— Е, учитељу, баш си је лепо испунио, што се тиче!

— Имао сам, попо, вала, и посла читаво два дана.

— Што се тиче на прилику — окрете се сад поп црквењаку који се чудео учитељевој мајсторији — баш лепа ствар! И ја ћу да пробам да напуним коју.

— Не би ти то умео, попо — рече учитељ Грујица осмешкујући се.

— Како не бих?... Ево, што се тиче — сад, само да ми је жице и да видим како Ти то намешташ очи и кљун, па, што се тиче на прилику, ако не напуним — у што ћеш!

— У што год хоћеш, попо, не можеш напунити. Није то лака ствар! — вели учитељ.

— Вала, што се тиче, ти би видео, на прилику... — рече поп Вујица, па опет поче загледати јеину. — Ала је то големо, болан!... Ја сам гледао, што се тиче, па много мане колико кокош, није веће, па перје му није овако као у овога, на прилику.

— То, попо, нису букавци, него совице; оне су мање. А букавац је сваки крупан.

Поп, загледајући кљун и канџе, рече:

— О, па ово би, што се тиче, и човеку, на прилику досадило!... Него баш лепа ствар да стоји тако у соби. Вредно је, што се тиче на прилику, да човек има тако ретких ствари. Шта велиш, учитељу, да је наместим у оној мојој великој соби, што се тиче?

— Би лепо стојало — одговори учитељ.

— Ја баш, што се тиче на прилику, рекох Живадину, кад је пронесе: »Носи ти то учитељу нека нам је испуни; само нека лепо буде.« И одиста, удесио си је, што се тиче, не може боље бити.

Поп Вујица, тврдо уверен да је учитељ за њ испунио ону јеину, једнако се хвалио: како тек он има ретку тицу, само док је донесе — сви ће се чудити!

Помене когод како је учитељ окитио своју собу тицама, а поп се Вујица тек похвали:

— А да видите ви како ја тицу имам, ништа су оне учитељеве!

— Па камо ти, попо? — упитају га.

— Тамо код учитеља, да је још мало дотера. Што се тиче ка прилику, само док видите — сви ћете се зачудити!

Поп Вујица је волео да је у њега све најбоље, то јест да ни у ког нема што у њега има, и зато му баш није мило кад опази да други има нешто што у њега нема.

Чује учитељ Грујица то, па поред свег тога што се онако лепо живео с попом Вујицом, науми да му никако не дâ јеине. И то му се тако уврте у главу да му се чинило неће моћи преживети ако би је поп Вујица однео.

Једном беху дошли попу неки гости из чаршије; било је међу њима и неке госпде из среске куће. Поп Вујица показује им шта има, а они се само чуде; њему мило, боже, мило, па им тек чисто поносито рече:

— Ама, да ви видите друго нешто што ја имам — па зовну црквењака и шапну му: — Идиде, донеси од учитеља ону тицу!

Навалише гости питати га шта је то тако лепо и ретко. Он им се стаде хвалити како има нешто што нема ни у кога! А гости се чуде, боже, чуде, чуде! Поп једва чека да се врати црквењак, само да их изненади.

Црквењак нађе учитеља пред школом и рече шушкајући:

— Посло ме поп Вујица, учо, да му даш ову тицу!

— Коју тицу? — упита учитељ и набра обрве.

— Па ону што си је њему ујдурисао.

— Коју то?

— Па оног букавца.

Учитељ ускипе, па рече:

— Не дам!

Црквењак стаде и заблену се у њ.

Учитељ понови љутито:

— Не дам! Иди, кажи не дам!

Поп нестрпљив изишао, па хода испред куће и гледа навише иде ли црквењак. Извирују и гости, а поп им вели:

— Само док видите како је то!

Врати се црквењак. Чим он на капију, а поп упита:

— Камо?

— Не да! — одговори црквењак.

— Ко не да? — упита поп чисто не верујући.

— Не да учитељ!

Поп Вујица само помодри као чивит и ућута.

Отада поп Вујица омрзе на учитеља Грујицу и науми како било да му поткује опанке. Истина, није хтео да се инати с њим, него се опет увраћао на школу, али не тако често као пре. И кад се разговара — разговара се некако преко срца: неће ни да се нашали као пре. И сад затиче учитеља на ручку, вечери, ужини, с кафом или мезетом. И сад га учитељ нуди — као и пре, а он неће да узме; ретко да прихвати који залобај, па и то се баш види како му није слатко. Јеина стоји једнако на печурци, а поп више ништа не говори о лепоти њезиној.

Досад су попова деца ишла у школу код учитеља Грујице, и сам је поп говорио да ће их оставити ту код њега нека изуче и четврти разред. »на приват«. Сад се нешто присети, па их извади из школе и даде у варош да уче.

Досад су сви сељаци до једног волели учитеља да не може боље бити и хвалили се њиме: нигде ниси могао ниједне за њ чути. Сад, боме, почеше попове комшије они што чешће иду попу да се нешто туђе од учитеља и да зуцкају погдекоју за њим.

Па и сам поп не говори лепо о њему као пре. Упита га ко: »Како учитељ, попо?« А он чисто преко срца одговора: »Та добро је. Само човек, што се тиче, врло млад, па се заноси другим пословима, а деца сама... Гради тамо, што се тиче на прилику, и мајсторише поваздан. Али шта ћеш му на прилику, кад је немиран — не може се

скрасити на месту... Поломи, што се тиче, ону весељу децу на прилику, верући се с њима по брду и горе по потоку... Оне, опет, тиче једнако пуни; не знам што се тиче да ли му и то стоји у пропису...«

Еле — тако је било некако запето стање између попа Вујице и учитеља Грујице. И како који дан, бивало је све више запето — готово већ да пукне.

Сиромах учитељ чуди се шта је то, те се погдекоји нешто искоси на њ! Да је што попузнуо у раду — није, вала, ни у длаку. Та сад се већ много више извештио и зна шта треба и како треба с децом. Да се променио у нарави — није ни то; и сад је онако исто добар, искрен и сваком љубазан... Има ту неки ђаво!

Тако је то трајало читаву годину дана, чак до пред Петровдан.

Кад би пред Петровдан, дође ревизор да обиђе школу.

Учитељ одмах нареди да се закоље које пиле и да се спрема ручак ревизору.

Слуга окреће пиле на ражању на огњишту, а учитељ с ревизором, кметом, попом Вујицом и још двојицом сељака на испиту.

Ревизор пита ђаке. »Кажите ми, мали, ко је био први човек на свету?« упита једног, па завири у исти мах у кујну: »Премажите мало сланином да не прегори!« вели слуги. Ђаче одговори. Ревизор задовољан упита другог: »У којој је части света ово ваше село?« па одмах извири у кујну: »Нек се само добро истишти!« Ђаче одговори и то. Ревизор пита даље другог: »Кога ми морамо поштовати?« па опет у кујну: »Пази да свуд порумени кожица!« Ђаче одговори и то...

Испит се сврши, раздасе се књиге.

Зове поп ревизора на ручак. Ревизор погледа у пиле већ печено, па рече да је обећао учитељу да ту руча.

Поп опет мало позелене.

За ручком исприча ревизор учитељу како је био узгред код попа Вујице и како се поп на њ жалио и молио га да га уклони одатле, јер деца ништа не напредују, а осем тога — још се завађа с људима.

Учитељу се окрете она школа од чуда! А толи је. Сад већ зна све!...

— Али ништа — вели ревизор смешећи се и одвајајући један масан батак у свој тањир — ја сам се уверио да није тако. Видим све ти је у реду, деца ти добро одговарају...

Ревизор оде и остави учитељу врло добру оцену — што је он одиста и заслужио, јер се својски заузимао око деце.

Не може учитељ да трпи него једва чека попа — да му све искреше. Онако љут, једнако хода испред школе. Деца се шћућурила у школи, па ћуте и шапућу »Јаој, како нам се господин нешто наљутио!«

Ето ти попа Вујице. Учитељ не може да га дочека, пего изиђе чак у авлију преда њ, па поче:

— Зар баш тако, попе? Хвала ти!

— А шта то, на прилику? — упита поп, токорсе изненађен.

— Лепо, богами! — настави учитељ још полако, онако прекоревајући. — Красно! Ићи, те ме опадати и говорити што није истина... Баш ти доликује!

— Ко говорио?...

— Ти исти! — викну учитељ Грујица сасвим ускипео, и све му искреса што год је рекао.

Боме, сад и поп плану, па све дршће од љутине. Пуче псовка и вика по авлији да се чуло чак на по села... Пуче запето стање! Оде поп као помаман кући, а сваки час тек се обрне, па прети...

Поче сад и учитељ да се жали својим пријатељима на попа. А поп већ, где год седне и стане, ружи га и опада.

Попови пријатељи жале попа и псују учитеља, говорећи: »Да је он ваљао, не би га послали амо!« Учитељеви, опет, пријатељи бране учитеља и веле: »Није попу ваљало, што је то радио!...«

А већ њих двојица — где се год нађу свакад се сваде.

Напоследку поп тужи учитеља.

Трајао је испит у среској канцеларији читавих петнаест дана. Испитани неки ђаци, испитан Живадин, испитан Митар и остали сведоци; донесена и придружена актима и јеина и попова чита. Тако се то замутила жестока парница да среска власт — већ није знала шта ће.

Капетан, добричина нека, тек само слеже раменима, па рече:

— Ја не знам шта ћу им! Тај је поп пома'нитао!... Деде, ћато, прочитај опет његову тужбу, да видимо да нисмо што прескочили!

Ћато узе тужбу из гомиле аката, па стаде читати:

»Начелнику среза тог и тог. Грујица Милановић, учитељ у овдашњем селу, својим неприличним понашањем и опадајућим и клеветајућим изразима у више је прилика и пред другим личностима из поменутог села и околине вређао и опадао потписаног, које је потписани равнодушно прећутао и у више случајева истог учитеља опомињао да таково више не чини које се он оканити није хтео.

»Даље, исти учитељ присвојио је и утајао једну моју ствар, то јест, тицу, зовому буљина, или јеина, или односно букавац, коју сам ја што се тиче, нарочито њему и по нарочитом човеку послао с молбом да ми исту испуни, почем се тим искључиво и бави, а готов сам био и дати му пристojну награду за труд око испуњавања исте учињени; али је поменути учитељ Грујица самовласно присвојио себи ту ретку тицу и на моја поискавања и молбе ни досад ми није дао.

»Још имам навести овде да он — Грујица. — опорочава и исмева, што се тиче, потписаног свештена чинодејства, што ће посведочити Живадин из истог, на прилику, села и још многи други; напустио је ђаке и дотле развратио да се играју непристојно свештеним утварама потписаног на очи његове.

»Потписани се нашао побуђен да се жали тој власти на такве поступке учитеља Грујице, молећи покорно да ову ствар извиди, букавца, као својину, на прилику, потписаног одузме, а тако исто и свештене утвари, које се, као што сам могао дознати, налазе сад у некој сарачани учитељевој, и у њима држи он — учитељ — што се тиче, јаја и мекиње; а за све то молим, на прилику, власт ту да учитеља Грујицу подвргне казни по закону.

»Напоследку имам приметити и то да деца у овдашњој школи веома слабо напредују, да се речени учитељ слабо на то обазире, да их је напустио и раскалашио, да с њима излази по брдима, те пропушта школско време у дељању, стругању и тесању дрвенарије којекакве, која му није потребна ни за школу нити је по пропису школском дозвољено њему бавити се истим.

»Да је то све, као што потписани наводи, засведочиће... тај и тај, тај и тај.«

Ћато их прочита све по реду.

— Па шта ћемо сад, ћато? — упита капетан.

— Најбоље би било да ми то спрведемо преко начелства министарству, па нека се тамо реши.

— Јест, право велиш. Ми смо учинили своје и ствар испитали: нека они тамо пресуђују кака нађу — да је право.

Читав дењак аката, заједно с јеином и по повом читом — оном што су се ђаци њом играли »вина«, спроведе се министарству.

Размотрише тамо ствар добро. Видеше да је Живадин донео учитељу јеину а не попу, да се деца нису играла никаким другим »утварама« осем поповом капом, коју је он у винограду, бежећи од града, заборавио, те је бујица снела у поток а деца нашла — што потврђује и сам Живадин и Митар, који је попа гологлава стигао и набио му кошницу на главу да га град не убије. Даље, видеше да учитељ није исмевао чинодејства попова, осем што се смејао његовој молитви од града, а томе су се смејали сви по селу. Даље, видеше из оцена ревизорских и из сведоџаба, што их је поднео — да је Грујица добар учитељ и да је сасвим на свом месту. И решише да се актови баце у архив...

Напослетку, да би се стало на пут толикој свађи и гложењу попову и учитељеву, потруди се онај ревизор те поздрави учитеља да тражи премештај, што он и учини.

И тако преместише учитеља Грујицу. Дадеше му далеко бољу школу и похвалницу за његов рад и успех.

Јеина се врати учитељу, а попу чита.

Како се учитељ растао с попом — не питајте! Да није било људи, било би и за кике... Имали су посла и кметови, и капетани, и пандури!

И сад ће поп Вујица, кад чује зими какву јеину да буче, уздахнути и погледати у онај крај своје собе где је уговарао да намести ону учитељеву.

РАСПИС

Један дан око Петровадне, а баш у сам први сумрачак, почеше зврктати

насипом белошевачким мaле, прљаве таљиге неког Симице Шушкала из Меонице. Прозвали су га Симица, што је био мален и хитар као петлић; Шушкало су га прозвали што је шушкао кад говори. Његове таљиге и мршаво, мрко кљусе, сви су дизали на подсмех — иако су то била једина кола у којима се вожаху путници из Меонице и из неколико још села, кад путују у Ваљево и натраг.

Симица је био веома наиван, али је ипак увиђао шта вреди његово кљусе и таљиге у његовој околини, па није ни марио што му се подсмевају, него је сасвим поносито говорио о својим таљигама и мркову и звао их »моје кочије«.

Међутим, ко се год возио у тим његовим »кочијама«, тај већ и без календара може знати кад ће се време променити: јер не да се ни замислити да се такав путник није барем једном стрмоглавио у какав јарак или рупчагу крај пута. А већ што се труцкања тиче, сељаци су препоручивали сваком од струне, као најсигурнији лек, Симичине кочије.

Еле, кочије су Симичине зврктале насипом белошевачким, а у њима је седио Никола учитељ и Сава, општински писар из Меонице.

Сава је био живи ђаво — весељак, и говорљив, и шaљивчина, а Никола више озбиљан и ћуталица. Обојица младића око својих 25—26 година, на најбољој снази. Обојицу су сви у оној околини волели и хвалили се с њима.

Сад су њих два путници Симичини. Симица весео, боже, весео што вози тако ваљане луде, измахне некаким патрљком, за који је привезао мало узице те начинио бајаги бич, ошине свог мркова, па затегне што игда може: »Болан, Јулка, зар си још девојка?« Кљусе се мало закаса, а његове кочије а на једну а на другу страну, а с обе стране пута зија доста подубљих опасности, па још неке и каљаве. Сава и Никола држ' рукама за лотре, па се узверају на коју ће страну поискати, јер су часом могли да се начине лепи као они ћерпичари што повоздан месе блато и суше ћерпич крај Колубаре.

— Е, е, лакше, море! — Шта то радиш? — подвикнуће Сава, кад кочије труцнуше преко једне приличио дубоке и опасне опасности насред пута, те путници одскочише за читаву педаљ с оно мало кровине на којој сеђаху.

— Ништа, ништа, не бојте се! — куражи их Симица, и скочив хитро на земљу, стаде завиривати да му није што спало с кочија.

— Стани да сиђемо — биће сигурније. А и тако не може ти коњ извући уз то брдо.

Симица устави кочије, те Сава и Никола сиђоше, па оде напред шибајући сваки час свог мркова, који је једва вукао и празне таљиге уз брдо поред Беле стене.

Сава и Никола пођоше најлак пешке за њим.

— О, брате, ала ме онај данас наљути — јеси видео само! — рећи ће Сава.

— А што се ти, опет, кидаш? — примети му Никола. — Пусту га, нек говори!... Добро те није гори, а онаки се којекако могу трпити.

— Оно и тако је, али га баш не могу слушати. Где год стане и седне и с ким се год састане, све се хвали како је он најтачнији, најувиђавнији и највештији у свом послу.

— Та то је његова слабост.

— Слабост, али већ ми досади та његова слабост.

— Па шта ћеш му кад је таки... Ево, има две године како је капетан у овом нашем срезу, па га већ и деца знаду какав је и смеју се хвалисању његову. — Напоследку, ја не знам каки си Ти то! Ја се никад не бих ни упуштао с њим у такве разговоре... Знаш добро да он не мисли као ја и ти, нити га можеш обрнути да мисли, па што Тек за прабога просипати речи?!

— Али ја се нисам толико ни упуштао...

— Е, ниси ја!... Узео си му доказивати како нас наше канцеларије и оно одуговлачење и пискарање по њима скупо стаје. То ти њему не можеш никад доказати...

— Али молим те, Нико, како нећу?... Ето, узми само један прост распис шта стаје. На пример, нађе се у нашем селу какво мангуп прасе; не вреди највише двадесет гроша. Шта буде? Општински суд јави актом среској власти и моли је да се тражи прасету госа. Среска власт потражи прво по срезу, па ако нигде нема, онда јави окружном начелству и умоли га да распише. Док се то све распише куд треба, утроши се, које за састав а које за препис, близу стотине гроша саме артије!

— Смањи мало, смањи! — примети му Нико смешећи се.

— Шта смањи? Израчуни сам, па ћеш видети!

Нико се замисли и стаде рачунати у себи. Мало после махну главом и рече:

— Готово, право велиш; одиста, оде близу толико.

— А куд је још поштарина и рад око тога. — Дакле, видиш, једно шугаво прасе стане толико трошка, а колики би рачун био кад би узели рачунати неку парницу која се тера по пет-шест година?! — Истроше људи и црно испод ноката док дођу до неког свог права.

— Све је тако, ама нема ни смисла ни вајде доказивати тако што капетану Паји.

Капетан Паја био је од оних старих капетана, којих данас ретко има, и који су у своје време изучили само два-три разреда основне школе, па после дугом службом дотерали до чина капетанског.

Капетан Пајо био је у својој дужности доста добар, готово бољи од многих његових колега. Судио је и извиђао разне спорове у својој капетанији више по свом сопственом нахођењу него по прописима. Обично се старао да лепим реч'ма и саветом измири парничаре, Зато га је народ врло заволео, поштовао и слушао. Ако кога мало оштрије и покара — нико му не замера; стар је човек, а кара не што је пакостан, већ што је рад да сваког обавести.

Што се тиче његовог разумевања разних прописа, о томе неки ђаволани причају овакав случај: Једном се запали у оближњем селу неко сено, шта ли. Дође пандур и јави то капетану Паји. »Чекај«, вели му капетан, па узме неки зборник и стане прелиставати, заинтерисавши уза сваки лист: »Пожар, пожар, пожар!« Пандур у нестрпљењу жури га: »Господине, шта ћемо — гори тамо!«, »Чекај, море, чекај«, па листа даље и понавља: »Пожар, пожар!« »Изгоре све, господине, шта ћемо?« рече жустро и други пандур утрчавши у канцеларију. »Па нека гори, шта ћу му ја; овде нема никаква прописа!« одговори капетан чисто срдито и баци зборник крај.

А прича се још и ово о капетану Паји: Једном дође распис од начелства да сви срески капетани поднесу извештаје има ли у њиховим срезовима какве индустрије. После неког времена Паја одговори начелству: »По наредби начелства тражио сам у мом домаћају дотичну индустрију и нигде је нисам могао наћи.«

Капетан Паја имао је, као што се већ и Сава жали, поред својих добрих страна и једну слабост — да се хвали, ма за што било. Сава се на шао с њим у Ваљеву и ту, реч по реч, готово су хтели да се сваде зато што се капетан, по свом обичају, хвалио како је он увиђаван и како никад не ради ништа узалуд. Напослетку, у оном инату, опкладили су се у позамашну опкладу да ће Сава капетану подвалити да напише макар један распис узалуд.

— О, не могу ја нему остати дужан никако! Рећи ми, молим те, пред оноликим људма да лажем и да не знам ништа!... Вала, доскочиће њему Сава и добити опкладу, већ ако не буде жив! — готово љутито прети Сава.

— Ајде де, Саво, видећу — како ћеш му доскочити — рече Никола смешећи се.

Утом изиђоше већ на врх брда, где их Симица чекаше с кочијама. Опменуше Симицу да добро отвори очи низа страну, па поседаше. Ту се већ видело да могу мало и Симичине кочије јурити.

Било је већ неко доба ноћи кад стигоше пред меоничку механу. Сава и Никола узеше своје завежљаје па одоше навише у село.

Симица испреже мркова, тури му једну руковет сена, па уђе у механу да попије она два гроша што су му учитељ и писар на ракију дали; а већ — ако затреба, моћи ће се још који грош и од кирије открити.

У механи сеђаше неколико Меоничана и међу њима дућанџија Ђоша и поп Стеван. Мора да су нешто важно говорили, кад се ућуташе за часак — док виде ко је. Но кад видеше да је Симица — свој човек — наставише опет диванити, али прилично озбиљно.

Симица им назва бога, рече попу: »Благослови, оче«, па седе крај њих и поче пунити лулу, а међутим је и механџија, по дужности својој, већ метнуо полић преда њ.

— Ама ја вам рекох — поче поп Стеван мало потише — видећете да нећемо добро проћи, а иде Свети Илија!

— Нећемо ја! — прихвати неки Јован травар из горњег краја. — Није то, болан, шала, закопати нахоче у сеоски потес!... Ено преклане, памтиш и ти, Марјане, и ти, Манојло, а и ти, оче Стево, где по Драчићу побегла све туча... Држи људи, зови чак проту из Ваљева те носи литију, и удри чини молитву — аја!... Док једва, у зло доба, сети се онај спржени Перица, »Бог с вама«, вели, »људи! Зар не видите, да се ово пропаде? Није нама вајде ни од проте ни од литије, него де да ископамо ми оно нахоче из нашег села!...« Одмах ти, болан, гракну село, те ко будак, ко мотику, ко пијук, ископаше га и однеше, те укопаше чак негде крај Граца под обалу и, хвала богу, више ни градљике!

— Ја, шта мислите ви, море, људи — прихвати опет поп — осакатило је то народ да не може горе бити!... Ето, сви знате како је и Златарић страдао што се у потес сеоски закопао утопљеник, а камоли нећемо ми...

— Јес' попо, имате право — тврди Ђошо улагујући се — равним начином, знате ли и ја сам слушао како су та два села страдала... Летос сам, знате, излазио у вересију, па стра'ота божија — само да сте ондак видели.

— Ама ко ли то нареди да се баш у наш потес укопа? — упита Манојло.

— Нареди капетан — ето ко! — одговори Јован готово љутито. — »Нашло се«, вели, »у нашем атару...« А није, закона ми! Ено, сутра нек изиђу људи... Ето и ти си, Марјане, био онде кад смо га нашли. Казаће сви да није у нашем атару, него у паштрићком.

— Вала, људи, мени се чини — поче Марјан тако важно као да казује неку бог те пита каку тајну — да је то само капетанов инат... Још откако се терасмо оно лане око синора, од онда се он иа нас нешто изузе и стаде дувати. И ево овде сам најтањи (ту Марјан показа прстом свој замашан врат), ако вије само упркос наредио да се то дете у наш потес закопа!

— Јес', господин-попо душе ми! — прихвати сад Ђоша, метнув руку на прси и унесе се попу у очи. — Ја сам се, знате, ондак равним начином нашао у среској кући — знате, да покупим оно мало вересије. И верујете ли, господин-попо, приметио сам равним начином да ради у инат. Јес', тако ми свега на свету — баш сам лепо познао да је то његово масло...

— Чије му драго, тек није по нас, добро! — рече поп као забринут. — Него дела, људи, да како отарасимо ту беду из нашег потеса.

— Јес', богами, попо — прихватише сви попову мисао — то ће најбоље бити, да отарасимо белаја од наше куће. Само како би?

— Ласно, брате — упаде у реч Јован — ископати га, па однети у атар паштрићки, те укопати где се и нашло.

— Оно, лако је то казати — прихвати Манојло — ама ко ће га копати?... Дању се не може, видеће когод, а ноћу, ја, бога ми, не копах га, па макар ми град одбио оба ува!...

— Ако нећеш ти, има ко ће — рече Јован. — Ето Марјан, он га је и укопао.

— Та оно јес'... ама ја, газда Јово... — узе Марјан да извија, јер баш није волео да ноћу барата око мртваца и гробова. — Оно знаш... није баш ни лако!

— Па нећеш ти сам, не бој се! — куражи га поп Стеван. — Ето ти и Симице. Вас два моћи ћете зар? Симица ионако копа кашто раке, није му првина. 'Оћеш, Симо, а?

— Та могло би се, оче Стево, него знаш — поче и Симица да извија — некако, што вели Марјан...

— 'Оће, 'оће Симица — знам ја! — навали Јован. — А сутра му не гине напојница — сви ћемо дати...

— 'Оћемо, 'оћемо! Шта, зар ми нашем Сими да не дамо?! — гракнуше сви.

— Али то треба још ноћас, док није капетан докучио па нам може сметати — вели поп. — Ноћас је баш као што ваља; људи уморни, одмарају се — нико неће опазити...

И тако Симица и Марјан присташе. Сад се тек отвори жив разговор и шала. Њих два попише унапред поприлично напојнице; а већ сутра, кад се све сврши — биће још.

Било је већ превалило по ноћи. Учитељ Никола уморан, спава увелико. Док стаде лупа на вратима школским. Лупа — рекао би, сад ће врата иставити. Скочи Никола олако бунован и викну.

— Ко је то?

— Наши смо! — одговори неко споља, а једнако гура у врата.

— Који наши? — упита учитељ, промолив се кроз прозор.

— Ја, учитељу — одговори Марјан и приђе прозору, а из њега заудара као из ракијске мешине.

— А ти си то, Марјане! Откуд ноћас у ово доба?

— Имаш будак, учитељу?

— Будак?... А шта ће ти будак? — упита Никола чудећи се шта је томе ноћас наспело. — Будак... треба ми. Имаш ли?...

— Окани се ти, Марјане, ноћас будака... Иди те спавај, боље ће бити. Не дам ти ја сад ништа!...

— Ама молим те, учитељу, дај ми! Богами чуваћу ко своје.

— Не дам, Марјане, не дам. Иди — 'оћу да спавам! — рече Никола одсечно и затвори прозор.

Марјан промрмља нешто, па се упути право Савиној кући — према школи на један добар пушкет. Стаде лупати и њему на врата. Сава заркао, па баш ни у уво. Марјан лупа још жешће.

— Е, е — ко је? а! — дрекну Сава иза сна, па скочи те отвори врата.

Марјан, како беше навалио, умало не паде на нос преко прага.

— О, о! Држ' се!... А шта ћеш ти сад? — упита Сава разбирајући се.

— Имаш, ћато, будак?

— Шта?!

— Имаш будак — будак, треба ми?

— Будак?! — понови Сава у чуду. — Хи — будак... А што ће ти ноћас будак?... Имам ја — те још какав будак?... Много паметнији од тебе... А што ће ти?

— Та треба ми. Ако имаш дај — немам кад чекати!

— Не дам док ми не кажеш што ће ти.

Марјан, нема се куд, исприча Сави све — и што ће му и куд се спрема ноћас са Симицом.

— Аха, бам ти тек сад не дам!

— Па шта ме онда вараш?... Дела, богати, дај ми.

— Иди, иди кући те спавај! Окани се ћорава посла... Гле ти њега — напао ноћас бунити људе! Иди, не дам будак!... — рече Сава и затвори врата.

Марјан опет нешто промрмља, па се врати. Док се тек Сава присети, па брже за њим:

— Марјане!

— Ој!

— Оди, оди да ти дам.

Узе иза врата будак и изнесе, те му даде рекав:

— Али сутра зором да си донео — чујеш?

— Немај бриге, ћато, и пре зоре... — обећа се Марјан, затури будак на раме, па убрза Симичиној кући.

Сава се брже-боље обуче, па потеци школи. Сад, опет, он узе лупати на врата школска. Никола таман беше свео очи, трже се кад чу отет лупу; промрмља онако бунован: »Та каква је ово напаст ноћас!«... па устане и извири на прозор.

— Ко је?

— Ја, Нико! Отвори да уђем — одговори Сава пришав прозору.

— Ето ти сад опет — ти — зачуди се Никола... — Чек да отворим! — и отвори врата. — А који је бес теби ноћас? Да нећеш и ти будак?

— Зар је и од тебе искао? — упита Сава смејући се. — Ја мислим само је мене будио.

— И јамачно дао си му?

— Дабоме.

— ако учини како чудо ноћас?...

— Не бој се... Знам ја шта ће му. Него дела, облачи се.

— Да се облачим? — упита Никола узбезекнув се. — А што сад да се облачим?

— Де, де — обуци се ти само, па ћеш видети што.

— Ја, богами, не могу. 'Оћу да спавам.

— Али, молим те, обуци се!... Зар ти мени не би учинио толику љубав?

Почешка се Никола иза врата — Шта ће сад? Ту се апелује на љубав, не може му одрећи. Најпосле, хајде да се види и та комедија, па макар се сутра мало и одспавало — ионако је празник. Обуче се и Никола.

— Е сад, Нико, понеси вериге — рече Сава — па 'ајдемо!

— Вериге!? — узвикну Никола зачуђеније него да му је заискао три будака одједанпут.

— Вериге, вериге — ја! Понеси само... — потврђује Сава смејући се.

— Ја, богами, готово нећу да идем! — поче Никола да се устеже. — Ово је ноћас да бог сачува!.. Један лупа »дај будак«; други »обуци се и понеси вериге...« Хм, будак — вериге — ићи у ово доба... нису чиста посла!

— Та шта се заносиш ваздан! — осече се Сава озбиљно, па откачи изнад огњишта вериге. — Ето, ја ћу их понети ако се бојиш... 'Ајде ти само!

Никола слеже раменима и пође за њим.

Ударише све јаругом, док избише под Симичину кућу. Пред кућом таљиге и за њих привезан мрков, који токорсе мало фркну и нарогуши уши осетивши да иде неко. Сава и Никола прилегосе за један кош и ућуташе се.

Мало постаја, а шкринаше врата. Изиђе Симица, затурио некаку врећетину и мотику на раме, а за њим Марјан са Савиним будаком. Сава и Никола још више прилегосе да их како не опазе.

— Симо море, куда ћеш ти ноћас у ово доба? — виче полугласно Јулка Симичина с кућњег прага за њим.

— Спавај ти само — спавај! Шта зијаш ноћас? — осече се на њу Симица.

— Ама, не иди, море!... Јеси л' пијан — манит ли си? Како те копање снашло ноћас уочи празника!?

— 'Оћеш ти ћутати једном — ил' да ти дођем тамо?! — продера се Симица још оштрије.

Јулка тек учини: »О, бог с нама — луда човека!« па притвори врата и нешто још прогунђа...

Они замакоше за воћњак и нестале их у помрчини.

Сава и Никола поћуташе још мало, док се све утаја.

— Дед сад! — шану Сава и гурну лактом Николу — вериге за крај, па вуци и трчи око куће — али брзо!...

Никола зинуо од чуда, па га само гледа.

— Та дела — шта ти је сад! — рече Сава, а напрегао се већ од смеха. — И још укњи опако страшно, дебело, знаш... Но, де, шта си зинуо, да се не дангуби!...

— Ајде да и то чудо буде — рече Никола ни сам не знајући шта ће. — О, напасти ноћас!...

Узе вериге за крај, па јуриш око куће.

Стаде звека верига, а Никола тутњи што игда може и укће. Док ти истом узе боботати у кући престрављена Јулка. И мрков се поплаши, поче се трзати и помаче кола. Сава се већ заценио од смеха. Притрча колима те одреши мркова, па учини Николи: »пш!« да иде за њим — и обојица с мрковом отутњаше низ јаругу наниже...

Сутрадан већ по оближњим кућама почеше се жене и бабе сашаптавати:

— А знаш, јадна, шта је ноћас било?

— Шта, јадно?!

— И не питај, боме!... Овај несретни Симица п онај пијани Марјан, узео их ђаво у своју руку, отишли да ископају нахоче. Весела Јулка остала сама самцата — Док, вели, ништа ти бог не даде... стаде звека, тутањ, рика, рзање, лавез, кукурекање... ама, све што је у бога, аваза, завришта око куће! Јадна Јулка умало није пресвисла од страха!

— А шта ли ће то бити, друго моја?

— Ништа друго, него онај — у камен ударио!

— О, бог с нама и анђели божији!...

И тако жене и бабе крсте се и сашаптавају, а сиромас Симица покуњио се, па хита среској кући.

Капетан Паја уранио па седи у ходнику пред канцеларијом на хладовини, а Симица те преда њ.

— Добро јутро, господине! — поздрави капетана, па стаде гологлав и снужен.

— Бог помогао, Симо!... А које добро? Што си се окуњио, болан?

— Зло, господине! — утањи Симица.

— Како зло — наопако!

— Нестало ми ноћас мркова.

— Јес' ја?

— Јес', богами, господине! Нигде га нема... Ево од јутроске га једнако тражим; обиграо сам сву Меоницу; трчао сам чак и у Патршић, већ с ногу спадох, па — нема, господине, баш га нигде нема!...

— Па шта ћу ти ја сад? — рече капетан и слеже раменима.

— Ама молим те, господине — утањи опет Симица — ако бога знаш, нареди да ми се потражи... Сиромас сам, господине, штета — ако пропадне, не знам куда ћу.

— 'Оћеш ваљда да распишем да се тражи? — упита капетан.

— Јес', јес', господине — убрза Симица — запиши, тако ти бога, како знаш, само нек се потражи! Молим те, господине, тако ти среће, све му запиши, ама све, што год знаш...

— А што ти то ниси јавио најпре општини? — рече капетан. — Зар не знаш како иде ред? Општина би после мени јавила...

— А шта ја знам, господине, прост човек... Молим те, моћи ће зар и без општине... Свуд сам, богами, тражио, па нигде!

— 'Оди амо! — рече капетан па устаде и уведе Симицу у канцеларију; отвори једна врата од друге собе, где сеђаше за столом један дежурни практикант, дугачак, као притка, па му рече: »Деде, ћате, узми овог човека на протокол!«

Симица оста с практикантом, а капетан затвори врата за собом.

Докле је трајало то узимање за протокол — ваљда ће знати сам капетан, а знаће и Симица, који се већ беше ознојио причајући по неколико пута своју недаћу ноћашњу, а зваће најпосле и дугачки практикант капетанов, који је читав сат утрошио и неколико табака искварио — док му је једва за руком испало да којекако попише све белеге и доброте Симичиног мркова.

Међутим, док се сиромас Симица узимао на протокол, дође капетану дућанцијо Ђоша. Потпуном учтивошћу и оданошћу, каку већ може показати и један дућанција сеоски, поздрави капетана.

Одмах ти ту они затурише разговор. Капетан се жали: како је тешка служба, како се мучно живи, како га неће да унапреде. Ђоша се, опет, жали: како рђаво иде радња, новац не пада, муштерија нема. Уздише капетан, уздише Ђоша. Један се тешка како се мора трпети, други се тешка како се из своје коже не може никуда... Еле, мало-помало окрете се разговор некако случајно — те капетан сазна од Ђоше ко је синоћ био у меоничкој механи, шта се говорило и ко је ископао нахоче. Капетан само врти главом, па се чуди: »О, гледај ти њих, молим те!... Чекај ти, научићу ја њих памети!... Е, е — баш не можеш с тим људма изићи крај!« У том чуђењу капетан и заборави упитати Ђошу, кад пође, којим је послом дошао. Но, може бити, ни он му не би умео то казати начисто.

Капетан је још вртио главом, док ето ти из собе Симице и дугачког практиканта. Дугачки практикант чита протокол, а Симица заинтачио: »Јес', јес', господине! Све је тако! Ама баш све како сам казао... Молим те... Еј, моје невоље!... Молим те, господине, нек се свуд добро потражи!«

— Добро, добро! — рече капетан, па заповеди ћати: одмах начини акт начелству да се распише свуд за овога коња.

Практикант замаче у своју собу, а капетан се окрете Симици па врло озбиљно и готово љутито упита:

— А је ли ти, море?! Ко теби рече да ти копаш ноћас оно дете?

Симицу чисто као да неко посу врелом водом, па у оној забуни поче муцати:

— Ја, ја, господине, богами, ето... нисам ја, него они... Здравља ми, никад ни помислио... Иди, вели, те ископај... а ја што ћу?...

— Одмах да си ишао с ким си и копао — да вратите дете на своје место, где је и било!... Јес' чуо, сад одмах, или не, ноћас мораш! Кад си га ноћу већ једном копао, копај га ноћу и опет — јес', чуо!... Да се ниси главом шалио! Ако сутра не осване где је закопано било, одераћу те... Гле ти њих сад!... Па још бенетате којешта по механи с оним вашим људим попом!...

Капетан је прилично мрзио поп Стевана, те се тако и сад изрече о њему.

— 'Оћу, богами, господине!... Одмах ноћас — и пре зоре, господине, здравља ми!... Ја ћу то све с Марјаном... Шта ћу, господине, сиромах човек... Еј, бог их убио, куд и то да ми још натоваре на врат! Мало ми је зар моје нужде и невоље!... — окупи Симица јадиковати.

Капетан зазвони и Симица изиђе из канцеларије, бришући зној као грашак крупан, па стиште као опарен кући.

Сутрадан освануло је нахоче опет на свом првашњем месту. Већ свуда по селу говоре како је прексиноћ био тутањ, звука и рзање око Симичине куће, и како је нешто одвело његова мркова.

Симица отарасио једном бригу с врата, па не бојећи се да ће га капетан одерати — успавао се, а сунце већ прилично одскочило. Би још дуго спавао да се Јулка над њим не разраколи: »Еј, Симо, Симице! Устај, море, дижи се!« Он се само окрене на другу страну, прогунђа: »Не дирај се!« па зашиче опет.

Зва она, зва, аја, неће да устане! Повуче га најпослед за ногу. Ћипи он као бесан, збаци са себе поњаву, те јој смакну конђу и рашчупери је сву — колико је лупи оном поњавчином, па се продера:

— Јеси ли ти полудела јутрос?!

Она, смејући се весело, одговори:

— Та шта ти је, болан, што не устајеш? Ево нам мркова!

— Где је? Откуд? — кликну Симица и стаде зверати где ће да угледа свог мркова.

— Ено га у воћњаку, пасе. Пробудим се јутрос, а он везан за кола ту — исто онако као што си га ти оно вече везао.

Симица немаде кад више питати, него полети наниже у воћњак...

Прошло је скоро пет месеци. По селу се слабо говори о звеци и тутњави око Симичине куће; кашто само на какој пијанци увече, поред осталих прича о вампирима, поменуће се и то. Нахоче је на месту. Капетан није одерао Симицу. Град није ником ништа побио; готово га није ни било тога лета... Сељаци почеше увиђати да и поп покашто може млатити глогиње. Симица опет вози на својим »кочијама«

путнике и другу кирију. Све ствари иду својим редом. Једино што се десило за то време необично — онај дугајлија практикант, што је узимао на протокол Симицу због његова мркова, добио је сад за писара и премешта се у други срез, а на његово место послали некаквог дечака: изгледа као метиљава овца — јадно, суво, непокретно, не уме честито ни говорити...

Тек беше капетан ушао у канцеларију и сео за свој сто, а пандур унесе једно писмо. Капетан отвори, прочита и полугласно рече:

— Е, сиромах Симица — ништа од његовог мркова! Надао сам се од овог последњег акта да ће бити што, па бадава!.. Баш ми га жао! Носи тамо нек се сајузи!

То је био последњи акт од окружног начелства; јавља како су сва начелства и сви срески начелници већ одговорили да »траженог мркова« нигде нема...

Капетан претури још нека акта преко руку, док ето ти опет пандура, пријавио новог званичника:

— Једно момче чека.

— Пустите га.

Отвори пандур врата и уђе плашљиво нови званичник с писмом у руци. Капетан узе писмо и прочитава стаде мерити новог званичника од главе до пете.

— Јеси, море, још где био у служби?

— Нисам — одговори нови званичник.

— Па шта си досад радио?

— Учио сам.

— Занат?

— Нисам, него школу.

— Па што ниси још учио?

Нови званичник обори главу и онако збуњен протуња готово кроз нос:

— Не може се...

— Ви'ш брајко — узе капетан по свом обичају да му мало прочита — кад ниси могао учити школу, боље би било да си учио занат. Док се овде унапредиш, тамо би могао бити свој госа... Није баш ни ово лак 'леб — немој мислити!...

Нови се још више застиди и поцрвени до ушију.

— А колико си школе изучио?

— Две гимназије... — одговори нови готово шапћући и кријући очи.

Капетан га мало промотри и премери, па зазвони и рече:

— 'Ајд, иди тамо на своју дужност — показаше ти пандур. — Али пази да се добро владаш!... Немој се свађати са практикантима. Немојте тамо сипати песак један другоме на главу ни привезивати којекакве репове на капут кад излазите из канцеларије, јер не могу више трпети да вас исмевају они геаци по механи... јес' чуо, није ово лудачка кућа!... Па, онда, немојте се згађати лењирима ни брљати астале мастилом. Немојте ми дрљати по дувару којекакве куке, као онај дугачки што се сад торња одавде; јер кога у'ватим, уши ћу му ишчупати!... Сад иди, па ради чисто што ти се да, немој празнословити; владај се добро, па можеш временом бити и унапређен... 'Ајд сад на посао!...

Нови званичник, слушајући тако лекцију, збунио се да не може горе бити; похита на врата и умало не удари носом о учитеља Николу, који баш у тај мах уђе са својим Савом. Они су увратили по плату и да се јаве капетану, па да иду послом неким у Ваљево.

— А 'оћете ли на колима? — упита капетан.

— Дакако... Ишли би и пешке — лепој је време, али нам ваља петљати и носити много којекаквих ствари.

— Па 'ајд понесите н једно буренце мајстор Стојану, нека га оправи. Иде благодан — требаће ми.

— Драге воље, понећемо — рече Никола.

Капетан их испрати с буренцетом чак до кола. Кад угледа Симицу с његовим »кочијама«; насмехну се, па рече:

— Е, Симо, 'оћеш још да копаш нахочад?

— Никад, господине, далеко им лепа кућа! — одговори Симица, а намешта нешто по колима.

— Не да ти ђаво седети с миром... Него, штета, Симо, твог мркова нигде! Сад баш добих последњи одговор од начелства!...

Сава и Никола прснуше у смех. Сава само што није легао да се ваља од тешка смеха. А и Симица се заценио, па само цепти.

Капетан у чуду избегио се, па не зна шта да рекне:

— Но шта вам је сад?...

— Па сто му мркова — рече учитељ показав руком кљусе упрегнуто у таљиге, пред самим носом капетановим. Капетан се тек само узбезекну.

— О, да си ти жив и здрав, господине — поче Симица повратив се мало од смеха — ја сам га нашао још оно јутро кад сам вратио нахоче на место.

— Још оно јутро! — узвикну капетан и плесне се руком. — Их, ја грдне бруке писати толико!

— Аха, господине капетане! — прискочи Сава, повратив се од смеха, чисто заједљиво — ко оно не пише никад ништа у ветар? Моја је опклада! То је жао за срамоту — сећаш се!?!...

Капетан само што сподби оно буренце, па с њим за плот у авлију. »Дај понећемо!« вичу они. Аја — он оде као опарен у канцеларију; само тек треснуше врата за њим.

Сава и Никола поседаше, Симица ошину мркова, и опет се откотрљаше насипом Симичине кочије, а у њима путници готово оплакали од смеха.

— Шта си, вере ти, дао за тог мркова? — упита Сава Симицу кад одмакоше.

— Две рубље насред ваљевског вашара. Има од онда равно три године. И бог да поможе, добро ме послужи!

— Ето, Нико, јевтин распис — рече Сава. — Симичин мрков две рубље, а распис више и од десет рубаља!...

За кратко време пуче по целом срезу брука о мркову и распису капетанову. Сељаци то окитише, наместише и удесише још згодније. Кад стану причати где на сабору, све се живо изврће од смеха.

Капетан није неколико дана излазио у срез, него слао свог писара. И после, кад год изиђе, гледа час пре да измакне, некако му није било ни до разговора ни до хвале.

РЕДАК ЗВЕР

од Космајем, у Неменикућама, има неки Радош, ловац да га шале

нема у свој капетанији. Од њега се не може сакрити ни зечја лога, нити лисичја рупа, ни јазавчева јазбина, ни твор, нити икака у бога зверка и да је не нађе и не укâпи. Јастреба, гаврана, орла — туче у лету. Куд навије пушку — никад не промаши. Истина, у том крају слабо има ловаца: готово једини се Радош тим послом и бави. Никад ти он не скида пушку с рамена. А пошао у њиву, а у дрва, а у виноград, а у ливаду — свакад ће је понети.

Баш на Мале Врачеве поранио Радош да обиђе ниву, па онда да проврља мало по Космају — ионако је свечаник, е да улови што беспослен; а ту ноћ било је мало и кишице, па жива згода.

Његова Смиља одвраћа га да не иде. Говори му да не ваља на Мале Врачеве ићи по лову, казива му и како је некакав ружан сан уснила...

Аја! Не можеш ти њему ништа! Узео он пушку, па оде наниже у њиве.

Брзо је Радош обишао њиву доле у Трнави. Ту је у рити пуцао на једног ражња, али га промаши. Би му мало криво. Одавно му се није десило да му оде метак напразно.

Одатле Радош заобиђе испод доњег Космаја. Зађе у шуму — врљај тамо, врљај амо, док клиси испред њега зец; опали за њим и — опет ништа! »Бог с нама! шта је ово данас!« рече Радош гласно. Напуни пушку, па пође даље. Пређе преко Кошутице, али нигде ништа. Него Кошутица је ионако већ оголела, па се нема где ни зверка склонити. Дај да се зађе опет у Космај.

Препречи код Кастаљана, старог некаког манастира, и зађе у Космај. Тражи, врзај — ништа! Изби већ горе наврх Малована до Вилиних корита. Ту седе мало те подмаза и огледа пушку, па се онда упуту у Велики Космај да барем убије ког орла, ако ништа друго; а баш тад шестараху два-три изнад Великог Космаја.

Еле, врза Радош од букве до букве, од грма до грма, док ти тек смотри — нешто се миче око једног жбунића. Он онда полако, полако — при крадај се све ближе. Учини му се најпре зец је. Кад тамо, има шта видети!... Голо, наго голо дете, све чупаво а репато, врда око жбунића.

Трже се Радош и стаде. Трже се и оно дете, па стаде жмиркати и гледати право у неџа.

Радоша подиђоше неки мравци, па у оној забуни викну:

— Чији си ти, мали?

Ово само жмирка и миче губицом, па тек узе купити камењице и дрвца и бацати се на Радоша.

Радоша подиђоше још крупнији мравци. »Није чист посао!« помисли у себи, па опет повика:

— Чији си, бре, говори! Сад ћу да пуцам! — и нави пушку на њ.

Оно тек одломи од жбунића гранчицу па нанишани њом на Радоша.

Радош се сав охлади. Спусти пушку, па поче полако измицати натраг. Оно све ближе к њему, па удри камењицама. Он онда стиште бежати што игда може, а оно све у скок за њим.

Скотрља се Радош низ неку јаругу, сав се изубија и изгребе, па бежи што је жив! У оном страху осврте се. Кад оно дете баш над самом јаругом, па гледи у њега.

Радош нададе тутањ и, сав рашчупан, изгребен и узверен стрча доле пред механу у Тресијама...

— Ене де!... Шта је теби, болан?... Нуто каки је!... Где се осакати тако? — навалише сељаци питати га и сви се згрцаше око њега.

— Прођите се! — једва одговори Радош задувано и усплахилено.

— Да ниси откуд нагазио на курјака?

— Да није хајдук? — окупише запиткивати.

— Није, браћо! друга напаст!...

— Шта, забога!

— Казуј, брате!

Радош се прибра мало, па им којекако исприча на што је нагазио.

— Ала, брате, зар баш као дете! — узвикну један зачуђено.

— Право дете! Само чупаво!

— Ама јеси ли ти баш добро видео?

— Како да не видим, људи, кад ми хоћаше очи избити камењем?

— И баш чупаво? — упита други.

— Ама свуд, и по образу, и по челу, и по носу!

— О, бог с нама! — прихвати трећи. — А има, велиш, и реп?

— Као у керчета.

— Ама, да то не буде мајмун? — рећи ће неко од њих.

— Какав мајмун! — рече Радош. — Знам ја шта је мајмун; виђао сам га у Београду о Марковудне код палилулске цркве. Мајмун је, брате, много мањи, а ово је големо.

— Право каже — рече један — неће то бити мајмун, него друга нека зверка.

— О, будибокснама! — повикаше готово сви углас.

И стадоше премишљати шта би то могло бити. Неки рекоше да је анатемњак, неки да је онако некака утвара. Еле, сви слошки пресудише да није чист посао и да неће ни по село добро бити.

Кад су већ пресудили да није чист посао и да неће ни по село добро бити, онда стадоше смишљати шта да раде.

Неки говораху да га оставе, па ће ваљда само и отићи; неки, опет, рекоше да треба јавити власти; неки мишљаху да не треба бунити народ, него да они сад одмах оду и да то чудо какогод ухвате, па онда да јаве власти.

И тамо-амо сви присташе на ово последње, то јест да сад одмах оду, и да какогод ухвате то чудо.

Одабраше се њих неколико понајкуражнијих, па неко колац, неко мотику, неко оплавак и хајд' навише у шуму.

Радош с пушком напред да им покаже где је та напаст.

Кад тамо, оно село крај неког пањића, више оне јаруге, па се сунча.

— Ено га! Ено га! — шану Радош дружини.

Сви се притајише, рекао би и не дишу, и сташе се шапатом договарати како ће тој зверци кидисати.

— Да га ухватимо! Живо да ухватимо! — шануше слошки.

— Бог и душа, чудна зверка!

— Ти, Радошу, пушку на нокат, па ужди, ако дође до густа.

Само гледај добро да нас кога не осакатиш!

— Не брините се ви! — рече Радош и заседе с пушком иза једног грма.

Они се онда разредише, заобиђоше са свих страна, па све ближе. Један од њих скину и гуњац. Уједанпут халакнуше: »Држи! Не дај! А држи!« Оно се јадно препаде и приби уз онај пањ.

Утом прискочи онај с гуњцем, те га поклопи и ухвати. Добро га стеже да му се како не отме. Брже се распаса један, па га упетља добро појасом преко среде, и онда га потераше. Пође оно готово мирно пред њима. — Бог и душа, ово је дивљи човек! — рећи ће један.

— Неће то бити дивљи човек, него дивље дете! — додаде други.

— Јамачно, дете... Човек би, ваљда, био већи.

— Шта ћемо с њиме сад?

— Терај у општину!

И сва та гомила људи крете се доле у општину.

Радош, пресустао које од страха које од бежања, па оде најлак кући.

У доњем је крају судница општинска и одмах до ње механа. Већ се ту беше искупило неколико сељака, а међу њима кмет и општински писар. Кад смотрише озго гегру, истрчаше сви напоље да виде шта је. Утом они озго стигоше пред механу.

— А шта вам је то? — упита кмет зачуђено.

— Ето шта, видиш! — одговори поносито онај што држи појас. — Дивљак!

— Дивљак! Какав дивљак!

— Видиш какав! Дивљи човек! Само мали, још дете.

— Ала, брате!... Неће бити! — завикаше сви, па нагнуше око живинчета и стадоше га загледати са свију страна.

Било је ту ваздан нагађања. Кмет мисли да не буде друга кака ствар. Ћата мисли да је Дрекавац. Сељаци — дивљи човек, и ништа друго.

Еле, загледаше га, мислише и најпосле смислише да га затворе у општинску апсану, па да јаве капетану.

Нађоше појаче уже, везаше га добро и упетљаше, па онда уведоше у једну брвнару, привезаше га за дирек, па затворише...

Кмет одмах посла бирова с писмом капетану да се у Космају нашла необична зверка; нико не зна под сигурно шта је, али ће јамачно бити дивљи човек.

Душа ваља, у Космају се виђало и вампира, и вештица, и здухаћа, и дрекаваца, и сваког чуда, али — дивљих људи никад дојако.

Стари чича Ненад памти обе крајине, запамтио је више од десетину којекаких вампира, тројицу и сам пробо глоговим коцем, а већ вештица и других утвара виђао је сто пута, али никад није запамтио — барем се не сећа да је било у Космају и дивљих људи.

Па и стара баба Вишња, има јој преко деведесет, почели јој већ расти и трећи зуби, родила се у белој кошуљици и видовита је; и она је виђала много и много чуда, запамтила је и кад су куге кроз Космај пролазиле, а памти а кад су се купале виле у оним коритима наврх Малована, што се и сад виде, али се ни она не сећа да је било кадгод дивљег човека у Космају.

Али шта ћеш? Данас се свет изопачио, па, боме, и напасти којекакве наилазе и ето најпосле — дивљих људи!

Брзо пуче глас по селу: како је Радош набасао у Великом Космају на дивљака; како умало није погинуо; како су људи прискочили — ухватили га, везали, дотерали у општину и тамо затворили!

Жене се престравише, деца изјазбише. А људи као луди, једни верују, други се смеју и подсмевају.

Неки ђаволани рекоше да су они виђали доста таквих зверака по вашарима и да то није баш толико опасно. Тек сасвим је било зачудо — откуд у Космај да дође!

Радош је дошао кући сав уплахирен, уморан, прегорео од жеђи. Заиска воде, напи се; једва исприча Смиља шта га је снашло, па одмах леже, онако знојав и уморан,

на траву пред кућом. Дуго је спавао као заклан. Кад се пробуди, пожали се како га боле крста и како му је зима.

Кад би вече, спопаде га као нека грозница и трабуњање — ништа за се не зна.

Смиља се престравила, само хуче по кући и говори: »Лепо ја теби говорих — не иди, а ти не хте послушати!«

Шта да ради, него потеци некој Анђи, травари и гатари, да је пита има ли му каква лека.

— Богами, пријо, није добро! — вели јој Анђа. — Ја сам, истина, запамтила доста чуда, али дивљака није амо долазило!

— Мора ловац најпосле награбусити — вели тетка Синђа, стара Херцеговка, која такође беше дошла код Анђе да иште мало траве од изеди. — Мој покојни свекар, бог да га прости, био је ловац, какав Радош! Да га шале није било у свој Херцеговини. Једном прође поред неке пећине, кад чује где нешто у пећини пева: »Кад би знао Богдан (тако му беше име) да начини глогову полицу и удљиков запонац, па да запне овде гвожђе — би ме ухватио.« Не лези враже, оде он кући, начини глогову полицу и удљиков запонац, па запне гвожђе баш пред оном пећином. Кад дође сутра рано, али у гвожђима — срна. Приђе он ближе — девојка! Одмакне се — срна! Тако једном-два. Најпосле, вели, зажмури па, шта било да било, кидише и пусти зверку из гвожђа. Она му, вели, проговори: »Моли се богу што си ме пустио, а не би ти на добро било.« И нестаде је. Он онда побегну кући; у оном страху није имао кад ни гвожђа узети. Чим кући, падне као свећа боловати: годину дана све су га на рукама пренашали. Једва се мало придиже, али се и после дуго лецао и најпосле умро.

— Бог зна шта ће и од Радоша бити? — рече Смиља и чисто се охлади од страха.

— А шта ради, пријо? — упита Анђа.

— Лежи, ништа за се не зна; све бунца, бог овде био, као луд.

— И откуд баш он да наиђе на дивљака?

— Е кад хоће кога да снађе зло, снађе га.

— Ама, побогу, да ли је баш одиста дивљак?

— Богами, како казују, јест — рећи ће тетка Синђа. — Чича Ненад прича да је још уз Кочину крајину долазило чак отуд из Анадолије репатих људи. Кевћу, вели, као пашчад. Може бити, ово је њихово штене, па заврљало чак амо.

— Јао мени, кукавици! Шта ћу са оним човеком сад? — учини Смиља забринуту.

— Е, е, јаднице моја! — жали је Анђа.

— А не знаш ли му ти што, пријо?

— Оно ја не знам, већ ако да му салијем страву.

— Па дела, богати, ради што знаш, а ја ти нећу заборавити.

Анђа устаде и донесе из вајата некаке замотуљке. Извади из једног два-три летећа куршума. Хукну на њих, прошапта нешто, па их метну на ватраљ и гурну у ватру. Затим узео зелен чанак пун воде, и кад се оно олово у ватри растопи, узео ватраљ и сручи га у воду. Врело олово чвркну у води и начинише се од њега парчад свакојаког облика: нека као цветићи, нека као иглице, а једно повеће изиђе доста налик на дете: лепо се беше излила као глава и неке шапице тамо и амо. Анђа узео то парче, загледа отуд и одовуд, па рече неким необичним, врачарским гласом:

— Богами, пријо, ево му страве од некаке као зверке, као човека. Видиш глава, ноге и руке. Уда рило га и у главу, и у ноге и у руке.

— А јест. Кад се мало, веселник, разбере, одмах јауче да га боли глава и све кости! — рече Смиља.

— Видиш пријо — настави Анђа — ја ћу му загасити овде и мало угљевља, па ти ово понеси кући. Кад буде сунце на смиривању, изведи га на дрвљаник, па га мало умиј овом водом по челу, по прсима, по рукама и по ногама, али унакрст. Подај му преко ватраља нека се напије мало. А што остане, изнеси где на раскршће те проспи. А добро би било да откинеш мало чупе од црна мачка без белеге, па да га накадиш... Добро утуви што ти рекох!

— Хоћу, пријо. Е, бог ти дао! — учини Смиља с пуно наде да ће му то помоћи.

Анђа узео машице, па стаде једну по једну жишку турати у ону воду, а све миче уснама као да нешто шапуће. Загаси тако девет жишака, па даде Смиљи чанак.

Смиља брже-боље похита кући.

— Пријо! — викну за њом Анђа. — Ако му не буде од тог лакше, дођи опет у млади петак да гледамо шта ћемо.

— Хоћу, пријо, хоћу! О, да хоће бог дати само да се придигне. Толики рад стоји. Ми једини. Не знам шта ћу пре, или њега гледати или пословати... — говори Смиља, а све одмиче.

У то време беше у среској канцеларији неки Живан, први писар.

Тај је Живан почео у срезу служити као »бесплатежни«, па је дугом службом дотерао до среског старијег ћате. У велике вароши никад није био премештан, осем у две паланчице. Школе није више учио, осем три разреда у своме селу. Обичне канцеларијске послове знао је у прсте. Але некако му се често дешавало, те учини ма каку лудорију, и то га смете те не добије ни унапређење ни премештај онамо где жели. А он жели, особито у последње време, да какогод дође у варош.

Надао се утврдо да ће добити Београд, јер већ две године служи у овом срезу, и, богу хвала, није досад још никакве лудорије учинио.

Случајно се беше десило те је капетан отишао за неколико дана на одсуство, а оставио Живану да га заступа, као најстарији писар. Напослетку му је наручио да само ситније послове свршава, а крупније оставља док он дође... Јер чим се Живан прихвати каквог крупнијег посла, онда — дижи руке! Онда ти он не зна шта ради ни шта говори; онда обично учини ма какву лудорију.

Таман се Живан спрема да иде на ручак, кад ето ти бирова из Неменикућа, донесе му писмо од кмета. Прочита Живан кметово писмо и замисли се.

Шта ће сад да ради? Да је каква ситнија и обичнија ствар — ласно би; али ето кмет јавља да су људи ухватили у Космају дивљег човека! А дивљи човек, боме, није ситница. Да га остави капетану, као што му је наручио на поласку, не може ни то, јер кмет моли да власт што пре дође: село се узнемирило, не знаду људи шта ће Заиста, велика незгода!

Дуго се Живан премишља, па најпосле науми да причека до сутра. Дотле ће ваљда што измислити.

Сву ноћ Живан није заспао. Превртао се, мислио. Сећао се свега што је у свом веку чуо и читао о чудноватим зверкама и дивљим људима. Смишљао је како ће поступити кад изиђе на лице места.

Кад би сутрадан, он нареди двојици пандура да се добро спреме и наоружају, па оде са њима у Неменикуће.

Узгред буди речено, Живан је био прилично плашљив. Кад чује да се где јавио лопов, или курјак или хајдук, па макар то било богзна где далеко, он сав премре и за живу главу не сме да се макне никуд сам.

Кад стиже у Неменикуће, људи се већ роје око суднице; али све мало подаље обилазе око апсане. Живан се здрави с њима по обичају. Одмах му окупеше казивати каква је звер ухваћена, шта мисле о њој, казаше му и да се Радош поболео, не може никуд. Запиткују га има ли одиста дивљих људи, могу ли доћи чак и овамо, има ли их и репатих.

Ћата Живан већ поче да се сплеће. Казује им, не само да има репатих људи него има и псоглава, главе псеће а доле тело човечје; има и дивљих; има их до пола човек од пола коњ; има их с једним оком на челу, колик тањир великим. И још много им наприча којешта, а све је, вели, он то читао у неким старим књигама.

Сељаци се згледају, неки му као и верују, а неки се погуркују и искашљавају...

Напоследку навалише да отворе апсану, те да покажу ћати каквог су чудног звера уловили.

Живан оклева, заговара још, али, нема се куд, мора видети кад је већ дошао. Прибра сву своју кураж, па тек пође апсани важно, и рече да се отвори да види тог звера. Отворише врата, он завири унутра и стресе се.

— Хм, редак звер! — промрмља у забуни.

— Нутоде јако! Па нема га! — узвикну кмет завиливши унутра.

— Бог и душа, побегао! — повикаше неки што беху такође пришли.

— Шта, шта? Нема га! — упита ћата и стаде завиливати по апсани. — Хм, хм! одиста га нема!

— Па шта ћемо сад? — упита кмет.

Ћата се опет замисли, па рече:

— Хм, дивљи човек!... Опасна звер!... Гледаћемо!

— Да га потражимо, господине! — вели кмет. — Неће бити далеко.

— Јамачно је где ту у потоку — повикаше неки.

И тако сви навалише да га потраже и опет ухвате.

Одвоји се неколико људи, дочепаше што год паде шака, па хајд' у потеру.

И ћата Живан пође с њима, али некако све заобилазећи подаље и говори пандурима да се нађу поближе. Ко зна шта може бити, па нека су ту.

Позадуто врљаше око плотова и потока, док га нађоше у неким кукурузима; узабрало један, па једе. Салетеше га ту и ухватише; али једнога од њих добро огребе. Опет га везаше неком узицом и доведоше општини.

Ћата Живан намисли да пошаље ту звер начелству.

Нађоше неку сандучину од еспапа, стрпаше ово живинче и заковаше.

Живан написа писмо начелнику. Каза му: како је ухваћен у његовом домашају један редак звер; како нико не памти да је таквих зверова било у овом крају; како је врло опасан и може осакатити човека, и, напослетку, како сви мисле да је то дивљи човек! Кад написа писмо, одреди два сељака с колима и једног пандура да одмах иду у Београд и да сандук и писмо предају на челнику лично.

Енглези су некако настрани људи. Многе приче причају се о њима. Тако веле да је некакав Енглез по века прележао на свом кревету и пљуцкао у таван, вежбајући се да погоди у једно место. За другог кажу да је волео јести бифтеке на лађи, па се читаво по године возио преко Темзе тамо и амо, само да се наједе бифтека. Неки, опет, Енглез видео је у оближњој кући с прозора како се један човек хоће да убије: натегне пиштољ себи у прси, па врати, не сме да скреше. Енглез отрчи у кућу оном човеку и упита га: »Шта ћеш то?« — »Хоћу«, вели, »да се убијем, па не могу!« — »Дај овамо тај пиштољ! Овако се убија!« рекне Енглез и скреше пиштољ себи у прса. За једног, опет, причају како је неколико година путовао железницом, само да би му се догодила каква несрећа, или да прсне казан или да се сударе возови. И тако даље и тако даље. Еле, отприлике тако су настрани људи ти Енглези. Баш кад се ово десило у Неменикућама, био је тада у Београду један доста настран Енглез. Крупна нека људескара и веома снажан. Истина, није пљуцкао у таван, нити се возио на лађи за атер бифтека, али се на најјачој цичи купао свако јутро у хладној води, ломио прстима коњске потковице за опкладу, па чак учио и српски, и, после дугог учења, једва научио неколико речи, па и то сакато.

Тај Енглез беше од неколико дана досадио свима квартовима полицијским по Београду, па чак и начелству. Сваки дан ето ти га по неколико пута — тражи нешто. Натуца пола енглески, пола немачки и умеша и по гдекоју српску; моли да му се нешто потражи. Остало га ни ђаво не би разумео. Чиновници већ да изиђу из коже, колико им је досадио!

Тек беше окружни начелник дошао у канцеларију, а ето ти му донеше писмо од среског ћате из Космаја. Он прочита ћатино писмо и забезекну се.

— Богами, биће каква лудорија! — рече секретару, па изиђе у авлију да види шта је.

Кад тамо, сељаци стоварили с кола неку сандучину, и око ње се накупили пандури и практиканти те завирују.

— Хоћемо ли отворити, господине? — упита један пандур, држећи у руди неку секирицу, спреман да откује заклопац.

— Пазите добро! — вели начелник. — Овај ми пише да је врло опасан звер. Чувајте се да не осакати кога.

Пандур приђе и поче откивати пажљиво сандук.

Утом упаде у авлију онај Енглеz.

— Их! Ево га опет! — учини начелник и намршти се. — Баш ми досади!

Енглеz сасвим немарно приђе начелнику и упита:

— Има пише, тако тражи? — па прстима и мимиком запита начелника као је ли већ писано да му се тражи што је молио.

— Јест, јест! — одговори начелник, па и он му прстима показа да је писано.

— Аф, аф! — рече Енглеz и поче показивати нешто рукама и мимиком.

— Ама господине, молим вас — поче начелник говорити љутито — причекните мало! — Видите да имам посла! — и показа му мимиком да сад нема кад с њим разговарати.

— Гуд, гуд, сер! — рече му Енглеz, па сасвим немарно стаде и он завиривати око оног сандука.

Утом пандури отворише заклопац, и сви се на први мах тргоше кад видеше оно живинче унутра.

Енглеz одмах притрча и завири, па се стаде грохотом смејати и говорити нешто оном живинчету, као да му тепа. Затим се, врло радостан, окрете начелнику и кроз смех повика:

— Овде он, аф!

И наже се те извади зверку из сандука.

— Па то је мајмун! — учини начелник зачуђено.

— Јес, јес, јес! — одговори Енглеz, и стаде миловати мајмуна, тапати му нешто енглески и претити му прстом.

— Добро, сер, добро! — рече начелник и додаде полугласно: — Хвала богу, сад ми бар нећеш ти досађивати! — па оде у канцеларију.

Енглеz упрти мајмуна под пазухо, па оде у варош, клибећи се једнако на њ.

— Шта би? — упита секретар кад начелник уђе.

— Ништа, бога вам! — одговори начелник готово љутито. — Лудорија! Онај звекан нашао негде мајмуна, па мисли богзна шта је!

— Откуд тамо мајмун?

— Па ето откуд: овом лудом Енглезу, што нам већ досади од неког времена, побегао мајмун. И ђавоља трага отишла чак у Космај. Тамо га негде натрапали сељаци, па дигну вику »дивљи човек!« а онај лудак примио то за готово, као да никад није видео мајмуна!

— Може бити и није — рече секретар.

— А, избрусићу ја њега добро! — рече начелник, попрети прстом, па седе и поче писати писмо ћати Живану, заступнику капетановом.

Мора да је нешто врло оштро писао, јер се све мргодио и махао главом.

ПОСЛЕ ДЕВЕДЕСЕТ ГОДИНА

Још онда кад су Зарожани затурили вилама орахе на таван; кад су појили

врбу и сејали со; кад су ишли четомце у планину те секли чачкалице да ишчачкају зубе; кад су истезали греду, скакали у јарину, уносили прегрштима видело у кућу, и тако даље... била је у неког Живана душмана, кмета у Овчини, зачудо лепа кћи. Неки је већ почели и просити; али Живан не да ни поменути. Причају да се и побио с неким просцима... Ко зна, лажу, може бити!

Како било да било, тек Живан почео од неко доба много врчати на своју кћер. Он, истина, виче и на осталу чељад по кући, али се ни на кога не осећа онако као на њу.

Једно јутро, баш кад беше зајмила овце да истера на попас, а Живан излете из куће, па се продера:

— Чујеш ти, море, Радојка!

— Чујем, тајо! — одговори она полако, а нешто претрну.

— Ако те још једном видим с овцама под оном лужином, слободно не иди ми кући!... Шта ћеш тамо? Зар нема паше и по другим брдима?

— Та... оно... има... — замуца Радојка.

— Има, јакако! Али нема оног дроње, оног Страхиње, што поваздан ћурликâ у двојнице!... Ако ли га домчам — одраћу га!

Радојка само обори очи, па задрхта као прут.

— Гони те овце горе у гај! — повикну Живан, па се врати у кућу као смушен.

Она се упути најлак с овцама навише, пошав у гај што беше одмах изнад куће. Почесто се обзирала и послушничала.

У кући се диже читава врева. Живан праска и виче, рекао би, све поби. Двоје деце побеже напоље плачући.

Радојка окупи овце мало брже, само да одмакне, да не чује тај русвај. Била је то скромна и мирна девојка, као јагње.

Живан је био наopak човек, зато су га и прозвали — Душман. Волео је свадити се с човеком него попити чашу ракије. Често хоће и да се побије. Откако су га окметили — лепо човек побесне!...

Радојка већ изби с овцама из гаја горе на рудину, па их пусти те се пâсом спустише до буквака с ону страну брда. Ту баш поред путање сеоске седе на траву, извади плетиво из плетивачице и узе плести. Није обишла ни две-три игле, а бахну оздо из буквака Страхиња, те пред њу.

— Ух, Страхиња, ала ме уплаши! — рече Радојка и осврте се плашљиво.

— А зар ти овде изјавила овце? — упита Страхиња смешећи се.

— Прођи ме се, море; тајка да ме у топ метне!

— Знам, не да ти да се састанеш са мном.

— Чисто зебем да не наиђе откуд... Остаде код куће. Чини ми се поби ону чељад... Ја побегох да не слушам.

— Рчин човек!... — рече Страхиња.

— Хтеде се јутрос побити са чича-Средојем...

— А зар је долазио? — упита Страхиња брзо и као трже се мало.

— Ко?

— Па чича Средоје.

— Рано јутрос; тајка се тек умио, а он дође.

— Па?

— Па не знам шта су разговарали... Тек тајка беше нешто развикао. Чича Средоје изиђе, па чисто љутито рече: »Шта дробиш ту? Ако сам ти поменуо, нисам ти главу разбио...« И оде, а не рече ни збогом!

— Одиста велиш? — упита Страхиња као не верујући.

— Богами, одиста.

— Баш бих волео да ми то ниси казала... — рече и нешто се окари.

— А што? — упита Радојка као зачуђено.

— Тако!... — одговори Страхиња, па се замисли.

Таман Радојка заусте да га нешто упита, док ти се помоли озго путањом Живан, па подвикну:

— А, ту ли си, лоло!...

— Беж', Страхиња! — врисну Радојка, па побеже к овцама у страну.

— Кући се вуци! — дрекну Живан на њу, па полете к Страхињи цичећи кроза зубе: — Стани де, лоло, стани!

Страхиња се беше у први мах чисто забезекнуо и застао као укопан. Али кад виде да се Живан не шали, него још сподби и повелики камен да га гађа, а он ти загребе што игда може кроз буквик... Срећа његова те се Живан спотаче преко неке кладе и љосну колико је дуг о ледину... а ко зна што би било.

Истина, Страхиња је био врло куражан и снажан момак. Мучно би устукнуо да је био ма ко други; али Живан је отац Радојкин, па воли склонити се...

Док је Живан устао иза оне кладе, нигде Страхиње, ни Радојке, ни оваца! Он се онда упуту путањом преко буквика, гунђајући и псујући онако сам. Оде у нечију њиву да осеца потру. Тешко сад потричарима!...

Радојка је већ давно стигла с овцама кући. Ни сама не зна куд је прошла и како је дошла. Код куће је затекла сву чељад заплашену. Она жива премрла од страха!... Ко зна шта је чека док се Живан врати.

Тада је у Зарожју, подалеко од села, на реци, била, у некој грдној гудури, воденица, сеоска. Ту су Зарожани кад су год били гладни, млели жито те се хранили хлебом. Али, за чудо божје — није се могао ниједан воденичар одржати у тој воденици! Омркне здрав и читав, а осване мртав, са црвеном масницом око врата, као да је гајтаном удављен. То се чудо рашчуло надалеко и већ се нико живи није смео најмити да буде воденичар. Има неколико недеља како се Зарожани муче и петљају са самом воденицом, мељући помало дању.

И још нешто. Тада је био у Зарожју кмет неки Пурко, један од оно мало Зарожана који нису затурали вилама орахе на таван, ни појили врбу, ни истезали

греду, ни сејали со. Тај је Пурко био паметан човек, иако је носио најдужи перчин у свем селу.

Онда се Зарожани нису шишали, него су и они и свуд по околним селима носили перчине: неки низ леђа, а неки подвијене под капу иза врата.

Пред кућом Пурковом бише лепа рудиница; на тој рудиници голем, гранат орах. Под тим орахом састајали су се људи с кметом, па се разговарали и договарали о својим пословима.

Онда још није било механа. Можда је и било, али тек Зарожани нису знали да има механе на свету.

Лицем на Ивањдан беху се искупили све по избору људи из села с кметом под орах. Неки поседали, неки полегали насатке, неки потрбушке, па се помало разговарају. Кмет и још њих два-три пуше на кратке чибучиће.

Кмет легао потрбушке, па се ногата најлак; у руди му некакав патрљак, те шара њиме испред себе по земљи.

— Море, људи — почеће Пурко, запаравши мало оним патрљком испред себе — шта ћемо с нашом воденицом? Воденичара нема, нити га можемо наћи. Да бар има два витла, па би нам било доста млети и дањом, а ноћом — нек је носи ђаво! Али овако све се мучимо без брашна. Село велико, један витао, налога... Куд ће доспети да намеље свакоме, кад само дањом меље!

— Па и онако, брате — прихвати неки чича Мирко — не може воденица бити сама. Сваки час вала што оправити, јаз чистити, камен посећати.. Ми ионако имамо послова и сувише!

— Хвала богу! — рече кмет и ногатну се мало — све нам је у селу добро! Овце се близне, летина поноси, говеда се обадају, народ поштен. Само та проклета воденица!

— Ама како би било — рећи ће неки Рашко Ђебо, најгрлатији човек у свем Зарожју — да ми узмемо пусат, па преноћимо коју ноћ...

— Е... Оно јест... ама знаш... Аја! — за мрмљаше готово сви углас.

Чисто их подиђоше неки мравци. Они што беху полегали насатке, изврнуше се потрбушке, а они што беху потрбушке, изврнуше се насатке.

Сви се мало замислише.

— Ја велим, браћо — рече кмет Пурко и запара добро оним патрљком — да још једном огледамо. Да нађемо како било воденичара...

— Аја! — дочека чича Мирко. — Каквог воденичара, бог с тобом? Неће нико за живу главу!

— Ја, вала, не знам... — рече Ћебо — тек мени се чини да бисмо могли и сами преноћити...

— Вала, ја му не преноћих — дочека неки Видоје Ћилас — па макар знао туцати жито у ступи!

— Вала, синко, ни ја — прихвати чича Мирко — па макар кокао кокице те јео.

— Ама, да ми зовемо попа — рече неки Срдан — нек прочита што...

— Та читао је, Срдане, и читао — одговори Пурко и ногатну се — па никакве вајде.

— Ја велим, људи — рече чича Мирко — да ми градимо нама другу воденицу. Хвала богу, потока доста — имамо где.

— А шта ћемо с овом? — упита Ћилас.

— Па угарак у њу! — рече чича Мирко.

— Додуше, боље и то него да свет пропада... — додаде Пурко.

— Од кмета и беседа! — подсмехну се Ћебо.

— Немој ту дробити! — осече се чича Мирко и устаде.

— Та махни се, Мирко, богати! — рече Срдан. — Ко сеје со ничу му скакавци.

— А јеси истегео греду, Срдане, а? — подсмехну се Ћебо.

— Оканите се, људи! — Виче Пурко, јер виде да ће бити русваја.

— Ако си и истезао греду — рећи ће чича Мирко — ниси скакао у јарину као Ћилас.

— Ако сам и скакао одговори заједљиво Ћилас — нисам затурао вилама орахе на таван као ти, чича!

— Не лај, море! — плану чича Мирко.

Сви пођипаше на ноге.

Кмет их стаде мирити:

— Баталите, људи!... Де, да се разговоримо као људи!...

Аја! Реч по реч, заједај један другог, док ти луче шамар Ћебу иза врата. Ошамари га Ћилас.

Зачас се начини читава гужва. Сваки дочепа шта му паде шака, па удри... удри! Само се чује: »Не, Ћебо!... Станиде, чико!... Држ' се, Срдане!... Не дај, кмете!...«

Еле, бише се до миле воле, па се разиђоше куд који. Неко гологлав, неко нарамуже, неко се пипа око ре бара.

Кмет уђе у кућу да се умије, јер сав беше изгребан по лицу.

Тако се сврши тај састанак зарошки.

Рано на Петровдан, још пре сунца, сео је Страхиња код Змајевца, најхладнијег извора у свој Овчини, што је баш поред пута сеоског ниже куће Живанове. Сео је ту да се мало одмори и да запали једну, па ће већ даље. Спремио се да путује некуд. За појасом му два пиштоља и велики нож. Торбу и гуњац спустио поред себе на земљу.

Таман је распалио лулу, кад ето ти озго Радојке са судовима. Пошла на воду. Кад виде Страхињу, она се чисто трже и обазре се узверено.

— Ене, ти си, Радојка!... — рече Страхиња, па устаде и затури торбу и гуњац преко рамена.

— А куд си ти тако поранио? — упита Радојка полако и снужено.

— Та ни сам не знам — одговори Страхиња и слеже раменима.

— Остаде ли, болан, жив ономадне?

— Ја једва... а ти? — упита Страхиња чисто бојажљиво.

— Не питај!... — рече Радојка и заплака се.

— Знам већ, онај душман... — заусти Страхиња, па само одмахну руком.

— Нема ми већ живота... — наставља Радојка кроз плач.

— Вала, ни мени!... — прихвати Страхиња... — Идем у свет, па шта бог да!

— Куда, болан? — упита Радојка и погледа га.

— Куд било... Идем доле у Посавину...

— Благо теби!... А шта ћу ја, јадна!

— Шта знаш, трпи! Ваљда ће и том злу бити једном крај.

— Барем да си ти овде... Ако ништа друго, било би ми лакше да те само виђам кашто...

— Аја, Радојка!... Ја те волим као своје очи... Али шта ћу? Онај рчин не дâ да се узмемо. Казао ми је све чича Средоје. Више ми није вајде ни помињати... Премишљао сам од сваке руке. Друга није, Радојка! Морам се уклонити одавде... Барем док се ти не удаш... А после како буде.

— Зар, болан, одиста хоћеш да одеш?

— Богами, Радојка, одиста.

— А твоја кућа?

— Кућу сам затворио мртвим коцем. Боље нек зарасте у зову и коприву кад не могу бити весео у њој! — рече Страхиња одсечно.

— Баш сам ти ја несрећна! — учини Радојка, па поћутавши мало, додаде: — Кад си баш тако наумио да одеш, а ти немој, болан, далеко! Ето, можеш и у Зарожју, остати. Имаш и тамо својих познаника; имаш, хвала богу, и родбине... Тетка Мирјана, пада ти, чини ми се, баба по мајци, родом је отуда...

— Све је тако, Радојка, али баш не могу... Волим отићи мало дале!

Напоследку, Радојка га поче преклињати да не иде, или барем да не иде далеко. Све узалуд! Страхиња наумио, па га не можеш никако намолити ни одвратити.

Она се исплака, што никад дотле; изјада се Страхињи на Живана: рече да се можда неће ни удавати кад јој није било суђено да за њега пође; опрости се с њим, захити воде, па оде плачући навише кући...

Страхиња уздахну, распали боље лулу, одби два-три густа дима, па опучи путем наниже, а почесто се осврташе за Радојком — догод није већ замакла горе у воћњак.

Што је даље Страхиња одмицао, бивало му је све теже. На махове га тако стегне нешто у грлу, рекао би, угушиће га. Осећа како су му очи пуне суза, па га то чисто љути, те се мргоди. Испушио је лулу брже него обично, па се и нехотице маша за појас, те вади дуван и брже-боље пуни другу...

Кад би наврх Голога брда, стаде мало и погледа онамо у Овчину. Види се кућа Живанова, зграде око куће, гај, па горе рудина. Учини му се као да неко чељаде изиђе из куће... Нико други већ — Радојка. Чини му се, види је како још плаче... Затим

погледа мало доље. Види се она лужина, где је Радојка често изгонила овце на попас и где су се састајали и слатко разговарали. Мало више на брдашцу види се његова кућица; чини се одатле колик добра печурка, није већа. Наоколо мало њивице, нешто поврћа, ливадица. Све лепо уређено.

Страхиња је још у детињству остао сироче, без оца и мајке. Имао је, додуше, неке даље својте и у Овчини и у Зарожју, али га нико није хтео к себи узети нити се постарати о њему. Само тетка Мирјана распитивала се кашто за њега и дала му једном назувице... Еле, Страхиња се још од малена почео потуцати по туђим кућама. Служио је по Овчини код бољих газда, док је мало одрастао и ојачао. После је отишао по мајсторији. Пристао је уз мајсторе Осаћане и слазио с њима чак доле у Посавину, те градио куће, вајате, и остале зграде богатим Посавцима. Кад је тако спечалио неку парицу, вратио се у Овчину — на оно мало баштине што му је остало иза оца. Стару кулачу развалио је, па начинио сам ону кућицу и ту живео као вредан и скроман сиромашак...

Сад ће, ето, остати све пусто. Доћи ће сеоска стока те потргати оно мало њивице и утрти оно нешто поврћа. Она лепа кућица обрашће у коров, а ону белу шиндру покриће маховина.

Страхиња уздахну, опет га љуто стеже у грлу; опет повуче два-три густа дима, па похита наниже к зарошком хатару. Пресамари преко Голога брда. Пред њим пукоше дубоке зарошке гудуре, чести шевари и стене, а врло ретко њиве и још ређе куће.

Пут иде баш кроз сред Зарожја, поред вратница кметових. Страхиња помисли и нехотице да би добро било да се сврати мало код Пурка и још неких познаника, те да се алали с њима. Ко зна кад ће се видети. Ти су га људи веома запазили откако се вратио из мајсторије. Додуше, Страхињу су сад волели сви и по Овчини, осем Живана и још неких, а и по оближњим селима. Само су му неки помало замерали што је »пропалио« дуван, а још момак.

Онда се тамо врло ретко палио дуван; тек погдекоји могао се видети с чибуком у зубима, па и то само од старијих људи, а момчад — никако.

Страхиња се осврте још једном. Од Овчине се ништа више не виђаше.

Око мале ручанице беху се испунили под оним орахом, пред кућом Пурковом: чича Мирко, Ђебо, Срдан, Ђилас и други одабрани људи из села. Неки поседали по трави, а неки стоје. Слабо се разговарају а почесто погледају један другога испод очију.

Као да их је стид што су онако завршили свој пређашњи састанак на Ивањдан. Па и кмет Пурко нешто оклева. Откад су људи дошли, а он још не излази из куће. У зло доба ето ти и њега — изнесе пун бардак ракије.

— Ама где си, добар човече? — упита га чича Мирко.

— Та оно.. знаш... чељад... — поче кмет Пурко замуцкивати, као човек кад хоће да забашури што, па тек пружи Мирку бардак: — Де, богати, наздрави!

— Е, браћо, срећан дан, срећан рад, срећно виђење дабогда! — рече чича Мирко, па натеже бардак.

Пурко се, међутим, упита за здравље са Ћебом, Срданом, Ћиласом и осталима.

Они се чине — ни лук јели ни лук мирисали. — Деде, Ћебо! — рече чича Мирко пруживши му бардак. И Ћебо наздрави две-три речи, повуче добро, па додаде Срдану, Срдан Ћиласу, он првом до себе, и тако оде бардак од руке до руке. Кад су се сви обредили и кад је последњи спустио празан бардак на земљу, поче кмет Пурко:

— Вала, људи, ми смо се често састајали. Богу хвала, често смо се и споречкавали...

— А, богами, и побили — додаде Ћилас полако.

— Тек никад се нисмо онако душмански разишли — наставља Пурко, чинећи се и не чуо Ћиласа — као ономад на Ивањдан...

— Батали, кмете, богати! — дочека га чича Мирко. — Било па прошло! Што то заподиреш?

— Таја кажем само... — поче кмет.

— О кани се, море! — прихвати Ћилас. — Живи се људи кашто и споречкају, па и побију... Људи су, чудна ми чуда!

— Јест, јест!... Тако је!... Батали, кмете, батали! — завикаше готово сви углас.

Кмет мало поћута, па поче:

— Па шта велите, људи? Хоћемо ли тражити воденичара или градити другу воденицу?

— Ух, опет та проклета воденица? — прогунђа неко.

— Да градимо другу! — вели чича Мирко.

— Јок, да тражимо воденичара! — рече Срдан.

— Да чувамо сами! — виче Ћебо.

— Аја!... Да развалимо ову! — узвикује Ћилас.

— Нећемо! — вичу једни.

— Хоћемо! — деру се други.

— Полако, људи, народе, браћо! — стишава их кмет.

— Шта полако? — дичи чича Мирко, и сав се запурио. — У ову угарак! Другу гради!

— Гради је сам! — довикују му једни. — Какав угарак?

— Прво вели чича Мирко! — деру се други.

— Ама, људи, браћо!... — стишава их кмет.

Диге се читава граја. Ништа се не зна шта ко говори. Кмет млати рукама, трчи од једног до другог, умирује их...

Утом се помоли озго путем неки човек. Затурио торбу преко рамена, па хита наниже.

— Ко ли ће оно бити? — учини кмет.

Сви се упиташе и погледаше навише.

— Чини ми се Страхиња — рече Ћебо.

— Који Страхиња? — упита чича Мирко.

— Па онај наш из Овчине! — вели Ћебо.

— Јест, богами! — додаде Ћилас.

— Шта ли ће у Зарожју? — упита неко.

— Па, хвала богу, има коме доћи!... — рече кмет.

Утом Страхиња стиже доле до вратница Пуркових.

— Страхиња, брате! — зовну га кмет. — Акобогда тако? Сврати мало амо!

— Па сврати мало, Страхиња, сврати! — повика и Ћебо.

— 'Оди, 'оди, брате!... — прихватише и остали.

— Одмори се мало! — додаде кмет.

Страхиња већ уђе на вратнице и назва им:

— Помози бог!

— Де, Страхиња, пијни мало! — рече Срдан и додаде му бардак. — Може бити уморан си.

— Вала, и јесам!... — одговори Страхиња, па узе бардак и седе међу њих.

— А одакле тако? — упита кмет.

— Од куће... — рече Страхиња и натеже бардак, па брже одујми, осмехну се мало и упита: — Зар ви овако нудите путника?

— Ваљда празан? — упита Ћебо.

— Јест, богами!... — рече кмет узевши бардак и мућнувши га, па брже отрча у кућу.

— А јеси наумио далеко? — упита чича Мирко.

— Богами, далеко... — одговори Страхиња озбиљно.

— Е?... А докле?

— Може бити чак у Посавину.

— У Посавину... — завикаше готово сви зачуђено.

— А што, море? — упита кмет, који баш у тај мах донесе ракију у бардаку.

— Мора се, Пурко!... — рече Страхиња и уздахну.

Сви га погледаше мало зачуђено.

Страхиња се напи једном, извади лулу из појаса и запали, па тек онако упита:

— Ви овде нешто већате, чини ми се?

— Море, муку ти мучимо! — рећи ће Ђилас.

— Е?... А што? — упита Страхиња одбивши један дим.

— Та остали смо без воденичара — прихвати Пурко. — Не можеш ни једног наћи.

- Нико не сме, брате, не сме! — уплете се Ћебо.
- Неко чудо дави људе — настави Пурко. — Ниједан воденичар не може да се одржи. Омркне здрав и читав, а осване — мртав.
- Ама казују то и овамо по Овчини... — рече Страхиња, па се нешто замисли.
- Село велико — прихвати Срдан — воденица једна.
- Па и у њој нека анатема! — додаде чича. Мирко.
- Да градимо другу — вели кмет — богами, нисмо ни кадри.
- А не можеш наћи куражна човека... — додаде Ћебо.
- Знате, људи, шта? — рече Страхиња одважно.
- Шта? Шта? Шта? — повикаше готово сви радознало.
- Ако хоћете, ја ћу вам бити воденичар.
- Ти?!... Бог с тобом!... Махни се!... — повикаше многи зачуђено.
- Јест, ја... Барем за једну ноћ — одговори Страхиња поуздано.
- Окани се, брате — вели му Пурко. — Немој се шалити.
- Па ето ћеш и у Посавину — рече чича Мирко.
- Нећу... предомислио сам се! — одговори Страхиња и одби два дима узастопце.
- Баш сам рад да вам чувам воденицу макар само једну ноћ.
- Море, Страхиња — прихвати опет Пурко — ми тебе знамо, волимо те... па нисмо ради...

Аја, Страхиња се укопиштио, неће баш никако да попусти!

Кад Зарожани видеше да га не могу одвратити пристадоше... Нека га кад је толико навалио! Он им рече да му само спреме доста жита да воденица сву ноћ меље, а за њега нек се не брину.

Зарожани се разиђоше, сумњиво машући главом и слежући раменима.

Страхиња остаде код Пурка. Заустави га Пурко да руча и да му буде гост до мрака, ионако је празник, Петровдан. Довече ће га већ спремити у воденицу...

Одиста је страшна та гудура где је воденица зарошка. С једне стране густа шума, и дању је мрачно у њој, а камоли ноћу. С друге стране кршеви и стене, све некаке окапине, чини ти се сад ће се сурвати доле. Речица се вијуга испод оне стране где је шума, па гдешто хучи преко широких плоча стрмо у вирове, гдешто завија између крупних као плашће стена. Воденица је баш под једном таким стеном, припета као ластино гнездо уз њу.

Беше се већ давно смркло. Помрчина као тесто. Време тихо. Кашто чак доле ниже воденице на броду хукне вода јако. Нигде се не чује ни шта. Само гдешто. звонац зазвони крај реке, или совица завије у шуми, или се из села озго чује гдекоји пас да залаје два-трипут, па ућути.

Страхиња наложио у воденици ватру. Једну врећу жита сасуо у кош, две му стоје спремне. Изиђе још једном те разгледа да ли је добро око жлеба, укарари камен да ситно меље, одгрну брашно у мучњаку.

Затим увуче некакву грдну кладетину, дугачку сврх човека! Метну је поред ватре, с једног краја потури јој неки пањић, па је покри и намести тако као да неко лежи.

Кад све то намести, онда се полако попе на таванчић, што беше начињен од неколико дасака баш изнад врата. Извади обе пушке, у које беше сабио по парче челика и по један салауски марјаш, запе их и метну преда се, па се пружи потрбушке на оном таванчету, и чека шта ће да буде...

Настаде глуво доба. Не чује се више ни звонац ни совица. Само чекало чекеће, вода хуји на омаји под воденицом, и... ништа више.

Док ти на један мах уђе у воденицу повисок човек црвена као крв лица; уђе нечујно, рекао би врата се и не отворише. Претурио преко рамена крпу платна, па му се спустила низ леђа чак до пета. Приђе полако мучњаку, потури руку те узе мало брашна, загледа га на длану, па баци опет у мучњак.

Страхиња узе полако обе пушке и спреми се; чисто већ не дише колико се притајио.

Онај човек приседе крај ватре. Поседе мало, а све погледа испод ока у ову кладу, па се тек диже лако, приђе оној клади и на један мах притиште је гњавити. Али брзо одскочи и стаде, рекао би, зачуди се. Постаја тако, постаја, па тек викну да је сва воденица одјекнула:

— Еј, Сава Савановићу, деведест година вампирујеш, и не оста без вечере као вечерас!

А он то изусти, а Страхиња потеже обе пушке те гру! гру!... Само нешто писну и као мало зајеча. Дим се разиђе. Нигде ништа!...

Страхиња полако сиђе озго, старну ватру, погледа на врата, а она широм отворена. Узе угарак у једну и нож у другу руку, па изиђе напоље; разгледа свуд око воденице — нигде ништа! Врати се опет унутра, притворив врата, повади брашно из мучњака у врећу, па засу другу. Напуни пушке и запали лулу — хоће да чека баш док не сване. Иако је био куражан, беше се, боме, прилично узјазбио!

Утом запева петао у селу. Страхињи чисто лакну. Добро је, сад се већ ничег не боји!

Тако је Страхиња дочекао свануће здрав и читав.

Таман се он спрема да пође из воденице горе у село, док ето ти Зарожана — оних истих што су били на састанку, и с њема кмет.

Откако за се знаду нису се ваљда никад толико пренеразили, као сад кад су затекли Страхињу жива.

— Их, побогу, зар си жив? — викнуше сви углас од чуда.

— А жив, ја! — одговори Страхиња нешто немарно.

— Па шта би, брате?... Казуј, казуј!... — салетеше га сви, гушећи се већ од наглости да чују то чудо како је остао жив.

Таман им поче Страхиња причати све по реду, док ето ти озго кренуло се село, па и неке бабе и жене. Све се то начети око њега, пуна воденица, па још и пред вратима.

Прича он њима, а они се чуде, машу главом, узвикују:

— Их, брате, забога!

— Е чуда, људи!

— О, бог с нама!

Али кад им каза шта је вампир узвикнуо — сви се замислише. Дуго су ћутали. Ту нико није умео паметовати.

— Богами, јест — почеће чича Мирко. — Ето откад и ја памтим није се могао ни један воденичар одржати, а ионако је по селу много мрло људи.

— Ама зна ли ко каквог Саву Савановића? — упитаће Пурко.

— Аја,... Не зна нико!... — повика готово -сав онај народ.

Зарожани се опет замислише.

Утом се прогура нека бака, седа као овца и без зуба, па закрешта онако бапски:

— Знате ли, децо ко ће то најбоље знати?

— Ко, ко, ко?... — повикаше многи радознало.

— Нико други већ баба Мирјана!

— Која Мирјана? — упита Пурко.

— Па она из Овчине — рече баба и окрете се Страхињи. — Теби, синко, пада и као неки род.

— Јест — одговори Страхиња немарно, па додаде — Може бити она ће најбоље знати...

— Ја још нисам била ни проходала — настави баба — кад се Мирјана удала у Овчину. Ако она не зна, не зна нико.

— Па да зовнемо Мирјану — рећи ће Пурко. — Нек отпадне ко часом у Овчину.

— Ама она је обневидела — рече Страхиња.

— И оглухнула! — додаде Ћабо.

— И не може на ноге! — рече чича Мирко.

— Па да идемо ми њојзи! — рече кмет.

— Хајдемо, хајдемо Мирјани! — гракнуше многи.

— До ручка стићи ћемо у Овчину! — вичу Ћебо и Срдан.

— До мрака можемо се вратити! — довикује Ћилас.

— А ја велим да идемо сутра — вели чича Мирко.

— Аја!... Боље данас!... Сад!... Одмах!... — диже се граја.

— Стојте, људи! — виче кмет. — И ја велим боље данас!... Него хајдемо горе до моје куће да попијемо коју... И овај је човек уморан... (Ту кмет пружи руком на Страхињу.) А ваљао нам је!...

И тако се сви одабранији Зарожани кретоше горе у село кући кметовој. Остали народ разиђе се свак на своју страну чудећи се куражи Страхињиној.

Кмет и Страхиња изосташе мало и затурише разговор.

— Вере ти, Страхиња, да ми право кажеш што ћу те питати!

— Вала, Пурко, хоћу, само ако буде за казивање.

— Право ми кажи, шта је то тебе отерало од куће?... Ми смо, хвала богу, одавно добри знанци и пријатељи. Волим те као сина... Сви те волимо овде у селу... Баш бих волео да ми кажеш ако те снашла каква невоља.

Страхиња поћута мало, па рече:

— Вала, Пурко, могу ти казати; али мучно ћеш ми помоћи... Могу ти казати тек да ми мало одлакне. Ти ваљда знаш нашег кмета?

— Живана Душмана?... Знам, јакако... И кумови смо неки... Лане сте га тамо окметили.

— А знаш и његову Радојку?

— знам... честита девојка, само јој отац мало ценабет.

— Ја сам, видиш, Пурко... — настави Страхиња гледећи преда се — ту девојку подавно замиловао...

— А слушао сам ја то... И овде се већ зуцкало... Па Живан, бој се, не да?

— Не да... Баш уочи Ивањдане замолио сам чича-Средоја да оде до Живана и да му тек помене.

— Па шта би, добар човече?

— Ништа!... Живан се разгоропадио и, као што је већ рчин, умало се није побио са Средојем.

— Е, нуто ти угурсуза једног! А, само док му одем тамо — изрезилићу га да ће све отресати ушима!... — рече Пурко готово јетко, па упита: — А ти?

— Кад ми каза Средоје, мени се нешто смрче пред очима. Сву ноћ ти нисам свео ока на око. Премишљао сам од сваке руке. Најпосле прегах да идем у свет...

— Море, Страхиња, и ти си луд!... Какав свет! Чуда, боже, ако ти је не да! Има, хвала богу, и овде у нас добрих девојака...

— Аја, Пурко!... — дочека Страхиња одсечно. — Мени је од Ивањадне омрзнуло и оно. село,.. и људи, и моја кућа, и све... Вала, мили ми се више ни живети.

Виде Пурко да је Страхиња од тешка дерта отишао из Овчине; да је навлаш наваљивао да чува зарошку воденицу не би ли ту погинуо, и да ће одиста отићи у свет, па, можда, и пропасти гдегод... Поче га карати и одвраћати.

Једва га наговори да остане барем неки дан код њега у Зарожју, док не нађу Саву Савановића, а после ће већ гледати да му како год испросе Радојку, кад је толико замиловао, па макар је и отели од Живана.

И у том разговору стигоше горе до пред кућу.

Тамо већ беху сви одабрани Зарожани што су малопре пошли оздо од воденице. Пурко одмах износе ракије, те се обредише сви по једном-два. Затим се договорише да кмет Пурко, чича Мирко и Рашко Ћебо оду у Овчину, те упитају бабу Мирјану зна ли да је кадгод био у Зарожју какав Сава Савановић.

Подне беше увелико превалило. Пред кућом Мирјанића у Овчини седи, у хладу на некој по њавици, стара, престара бака. Већ саставило браду и колена, изгледа, као нека аветиња. Трећи зуби давно јој никли.

То је баба Мирјана. Неки је по селу зову »баба Мирјана«, а неки »тетка Мирјана«. Због ње се и зове та кућа Мирјанића, а сви у кући — Мирјанићи.

Еле, седи баба у хладу на некој поњавици, празник је, па су је изнели мало пред кућу. Радним даном баба се обично не одмиче од огњишта.

Чељад послује по кући.

Утом се отворише вратнице и уђоше Зарожани.

Кмет Пурко још с вратница викну:

— Домаћине!... Има ли кога дома?

— Има, има! — одазва се Срећко, кућни старешина, праунук Мирјанин, и истрча из куће.

— Јеси рад гостима, Срећко? — упита чича Мирко.

— Добрим у свако доба! — одговори Срећко идући им на сусрет.

Ту се лепо здравише, као људи и пријатељи.

Пита их Срећко којим су добром потегли к њему у Овчину. Зарожани му све испричаше што се ноћас догодило код њих и рашта су дошли. Срећко се насмеја, па им рече:

— Ето бабе Мирјане, па је упитајте!

— Деде, Пурко, почни ти! — вели чича Мирко.

— Немој, вала, Мирко — одговори Пурко — него дела ти!

— Па хајде де, ја ћу... кад није друга! — рече чича Мирко, и сви приђоше ближе пред бабу.

Мирко се накашља, па викну:

— Мирјана!

Баба ћути.

— Не чује она! рече Срећко и осмехну се. — Викни боље, чича-Мирко!

— Ја, вала, не могу боље — одговори чича Мирко. — Деде ти, Пурко!

— О, Мирјана! — викну Пурко што год може.

Баба ништа!

— Боље, боље, Пурко! — рече Срећко.

— Вала, не могу ни ја боље! — одговори Пурко. — Деде викни ти, Ћебо!... Хвала богу, најгрлатији си у Зарожју.

— Мирјана! — дрекну Ћебо што игда може, те се и пси поплашише и залајаше негде иза куће.

— Ој, синко! — одазва се баба Мирјана полако и диже мало главу.

— Знаш ли ти неког Саву Савановића? — дрекну опет Ћебо.

— Шта велиш, синко? — упита баба полако.

— Знаш ли ти неког Саву Савановића? — подвикну Ћебо.

— А одакле сте ви, децо? — упита баба.

— Из Зарожја! — подвикну Ћебо.

— А? — учини баба, не чувши добро.

— Их, ала је глува! — рече Ћебо дружини, па се искашља и зину што игда може:
— Из Зарожја! Пси опет залајаше и завијаше иза куће.

— Е ако, ако! — рече баба полако, па се као мало промисли шта су је питали и одговори: — А кога то, синко?

— Саву Савановића! — дрекну Ћебо и сав поцрвене од тешка напора.

— Знам, децо! — одговори баба. — Једва га памтим. Био је то опак човек!

— А где је укопан? — подвикну Ћебо опет.

— У Кривој јарузи, под рачвастим брестом... — одговори баба, па опет спусти главу.

Веома се замислише Зарожани.

У Зарожју има, хвала богу, доста јаруга и кривих и правих, а има и доста и рачвастих брестова; али нико се не сећа где је баш та Крива јаруга и рачвасти брест. Најпосле и да нађу јаругу, али — брест? Може бити да му се већ ни корена не зна... Кад је себе то било, није шала!...

Питаше још баба Мирјану би ли знала казати местимице где је. Аја! Баба ништа не чује. Ћебо промукао, па не може ни да подвикне, а остали не могу ни колико он. Ни Срећко им не умеде ништа казати. Не сећа се да је баба Мирјана икад причала што о томе.

Кад већ не могоше ништа више докучити од бабе, они се дигоше те одоше.

Пошто су изишли на вратнице, рећи ће кмет Пурко:

— Није вајде, људи, баш нам ваља тражити ту јаругу, а?

— Вала, јакако! — вели чича Мирко.

— Да се смиримо једном! — додаје Ћебо промукло.

— Него где ћемо наћи врана, непочишћена коња и воде аџијазме? — упита Мирко.

— Богами, јест! — рече Пурко. — То ће нам требати.

— Аџијазме имам ја — рече Ћебо — али врана коња?

— Имам ја неког вранчића — рече чича Мирко — али је почишћен... А твој вранац, Пурко, и ти имаш једног?

— И мој је почишћен — одговори Пурко. — У Зарожју, чини ми се, нема нико пастува.

— Већ ако овде у Овчини да упитамо... — рече чича Мирко.

— Право велиш, богами! — прихвати Пурко. — Има у мог кума Живана. Ваш могу узгред сад свратити да заиштем... Даће ми ваљда. Ви идите кући, па зовните људе да се договоримо шта ћемо.

То Пурко рече, па окрете неком путањом онамо кући Живановој. Чича Мирко и Ћебо одоше у Зарожје...

Таман Живан устаде, јер се хлад беше помакнуо, а сунце припекло, те га врућина пробудила, кад ето ти му Пурка.

— Помози бог, куме! — поче Пурко још издалека. — Ти се одмараш, а?

— А јест, ја — одговори Живан зевајући и бунован. — Легох мало, па ова врашка жега... ааа! А одакле ти, куме?

— Па озго из села — одговори Пурко и седе. — Идох с људима До Мирјанића — неким послом...

— Знаш, да питате бабу Мирјану... — рече Живан, па се насмеја и зену.

Пурко га погледа мало зачуђено, па се осмехну и рече:

— Кад си пре то дознао?

— Па што сам, хвала богу, кмет!

— Ти имаш, чини ми се, вранца пастува? — упита Пурко да се не отеже разговор.

— Имам, ја!... А што ће ти?

— Па треба нам... Знаш...

— Баш сте ви Зарожани луди!... — рече Живан, па се опет насмеја. — Тражите вампира! ...А ко вам је оно ноћио у воденици?

— Па Страхиња — рече Пурко, па да би затурио разговор, упита: — А бога ти, куме, што ви отерасте оног човека?

— Кога, куме?

— Па Страхињу!

— Вала, нико га није гонио — одговори Живан и још једном зевну.

— Вала, ти си га отерао!

— Нуто-де! — учини Живан и попридиже се мало. — А почем?

— Што не даш момку девојку?

— Зар њему?!... — викну Живан и скочи. — Зар оном дроњи што је забављао чибучић чим је испао из пелена? Море, куме, ти немаш памети!

— Куме! — викну и Пурко и скочи. — У памет се ти, море, ја сам кмет!

— И ја сам кмет! — обредну се Живан на њ. — Ако. си ми дошао за то, слободно иди! Ено ти вратнице!

— Немој тако, куме, немој! — поче Пурко блаже. — Није оно момак наодмет. Кад се деца воле и милују, нека их нек се узму.

— Јеси чуо ти, куме! — рече Живан и унесе се пред Пурка. — Е не дам му је, па макар ми седе плела!...

— Море, куме, немој да се кајеш! — рече Пурко, поћута мало, па упита: — И баш не даш?

— Више ми слободно не помињи! — одговори Живан одсечно. — Већ ако хоћеш да се свадимо.

— Како ти драго! — рече Пурко и слеже раменима. — Само да се не покајеш. Свакад је боље милом него силом.

— Дете! — викну Живан и не слушајући шта Пурко говори.

— Чујем, чико! — одазва се неки момчић из куће.

— Идиде доле с кумом на ливаду. Ухвати вранца, па му подај нек води.

Момчић истрча из куће, па оде напред у ливаду.

— Е да идем и ја, куме! — рече Пурко. — Ваља ми похитати кући да ме људи не чекају.

— Чувај ми, куме, коња!... — наручује Живан, па пође у кућу. — Другом га не бих дао за живу главу.

— Баш ти хвала, куме! У здрављу!... Памти што ти рекох! — рече Пурко и оде наниже за оним момчићем.

Живан се само окрете, погледа га и нешто промрмља...

Пурко узео вранца Живановог и оде полако у Зарожје.

Зором сутрадан искупише се готово сви Зарожани под онај орах пред Пурковом кућом. Спремљено је све као што су синоћ уговорили. Чича Мирко је ишао до попа, те га замолио да и он с њима пође, ваљаће прочитати што. Пурко извео Живановог вранца без белеге, још непочишћена. Ђилас одсекао колац од црног глога и заострио га не може боље бити. Ћебо понео у неком шишету воде аџијазме. Неки понели будаке и мотике.

Кад већ одскочи сунце с копља, крете се сав тај народ да тражи Криву јаругу и рачвасти брест. Уђоше у једну јаругу, истина, прилично је крива, али нигде бреста, и не познаје се да је ту могло бити какво дрво. Није то!

Пређоше у другу. У њој има брестова, погдекоји и рачваст; али опет јаруга није крива, него пукла права — као под конач одсечена. Није ни то!

Пређоше у трећу јаругу. Ту, опет, пуно рачвастих дрва, али ниједно није брест, него букве или друго које дрво. Јаруга је крива да кривља бити не може: али која вајда кад нема бреста. Није ни то!

Уђоше у четврту јаругу. И крива је и пуна све рачвастих брестова, али малих, једва да има најдебљем двадесет година, а куд је себе деведесет! Није ни то!

Већ почеше Зарожани да губе сваку наду; не могу наћи — сва им је мука узалуд! Хајде да виде још једну јаругу. Истина, подалеко је, али кад су већ пошли — што му драго.

Препентраше се преко једне врлети, па се спустише у неку широку, голему јаругу. Чињаше им се доста крива. Баш кад уђоше у њу, наиђоше на једну букву — дебела је, голема, рекао би, има јој сто година. Више дрвећа готово и не беше, само по гдекоји жбун и трн; али беше неколико крупних пањева, неки огорели, неки већ натрулили — начинили се готово сама прњад.

Тумараше Зарожани по тој јарузи, и тумараше, па и ту ништа. Беху већ сустали — спали с ногу.

— Стан'те, људи! — викну Пурко — да мало душом данемо! Ово се изгибе!

— Вала, браћо, баш изгибосмо — рече чича Мирко — па још улудо!

— Ама, браћо, чусте ли ви добро бабу Мирјану? — упита кмет чисто сумњајући. — Рече ли она баш »у Кривој јарузи под рачвастим брестом«?

— Чусмо, брате, као и ти, ето баш тако! — одговорише Ћебо и Мирко углас.

— Е не можеш наћи, није вајде! — рече кмет готово у очајању. — Миран, отргао се! — повика одмах утом на вранца, који се беше нешто усфрктао и почео копати ногом.

Коњ мало стане, па опет копа ђа једном ђа другом ногом; њуши ону земљу и фрче. Пурко га трже за улар и умирује, неће да се смири!

— Ама шта му је сад! — узвикну кмет већ љутит, па ожеже коња подобра штапом.

Коњ се мало смири, па опет поче копати, фркати и њушити.

— Море, кмете, гледај де! — учини Страхуња.

— Шта?

— Ама, ето ту, чини ми се, неке труловине, као од дрвета... ту где коњ копа!

— Јест, богами! — рече кмет и стаде завиривати онде.

Сви нагрнуше да виде.

— Копниде који будаком! — рече чича Мирко.

Један приђе те закопа неколико пута, и доиста се указа некакав пањ. Коњ све више фрче и копа ногом.

— Ту је! Ту је! — повикаше сви некако узјазбено.

— Дајде, дете, мало те прњади! — рече чича Мирко.

Онај што беше закопао будаком, узе мало труловине од оног пања и пружи чичи. Чича разгледа, па рече:

— Брестово, богами! Вала, ја бих смео у живот, ако то не буде пањ од оног рачвастог бреста.

— Може бити — рече неко — видиш где коњ једнако копа ногом и фрче.

— Па и ова је јаруга — настави чича — како ми се чини, понајстарија. Ниједна од оних не беше овако дубока и пространа.

— Е, људи, овде да копамо! — рече кмет.

— Да копамо! — гракнуше сви.

Они с будацима и мотикама окупише копати живо. Ископаше грдну пањину на оном месту, па копај даље. Сунце већ превалило, а још ништа нема. Готово хоћаху да се окане; али смислише да копају још мало, па ако не буде, да иду кући. Нису ударили још два-три пута будаком, док се указаше некаке даске. Сви се згрнуше да виде. То је! Што дубље, даске се све боље указују. Напоследку се познаде да је гроб. Очистише полако земљу свуд око оних дасака и спремише се да подигну капак.

Ћебо принесе воду ацијазму. Поп натаче петрахил и отвори требник. Ћилас засука рукаве, примаче онај глогов колац и спреми се.

— Добро гледај, море — вели му чича Мирко — да не прсне на те или на нас кога крв. А ти, Ћебо, одмах залиј ацијазмом. Чувај да не излети лептирак!...

Кмет викну онима што су колали:

— Дела сад подухватите полако капак будацима и дигните га!

Они то учинише... Имају шта видети! Лежи читав читавцит човек, као год да су га јуче ту спустили. Само што је претурио ногу преко ноге, руке пружио поред себе, надувен као мешина, сав црвен, чини ти се сама је крв, једно око склопио, а друго му отворено. На прсима му се познају две ране од пушке, али готово обе зарасле.

Ћилас истеже оним коцем те вампира усред трбуха.

— Ацијазмом, Ћебо! — викну Пурко.

Ђебо у оној хитњи не погоди да га залије баш у уста, него га поли по лицу. У тај мах излете вампиру из уста прамичак некаке маглице — сушти лептир и одлете некуд.

— Их, утече лептирак! — повикаше многи.

— Шта учини, Ђебо, да од бога нађеш!

Поп прочита нешто над вампиром, па га онда одмах закопаше. На гроб натрпаше камење, клада и свакојака трња, највише глогова.

Једва у сами сумрак вратише се Зарожани својим кућама, радосни што су нашли вампира Саву и заварчили га тако. Истина, утекао им је лептирак, али не мари. То не може маторим људима наудити.

Онаке части, онаког весеља није било одавно у Зарожју као у петак, на Павловдан, кад су се Зарожани вратили из Криве јаруге гладни и уморни са својим кметом и попом, и сутрадан у суботу.

Кмет их је позвао све к себи на част. Ту ти се пило, јело, певало. Ту се пило за покој душе свима воденичарима што су год дотле осванули мртви у зарошкој воденици. Ту ти се напијало у здравље попу, кмету, Страхини и свему Зарожју. Ту су се метале пушке уза сваку здравицу.

Вечера беше давно прошла. Неко је доба ноћи. Гости се веселе пред кућом. Месечина као дан, лето, милина људма седети. Неки хтедоше да иду. Пурко их уставља:

— Седите, људи!... Седи, Мирко, Ђебо! Дела још по једну! Сутра је недеља. Не чека нас никакад рад. Деде, попо, наздрави!

— Може, може, ја!... — замуца поп, па узе чашу, диже се и као да хтеде нешто рећи, па само попи и седе.

Зарошки поп није био ни онако речит, а кад се нађе на каквом весељу с људима, баш му се нешто узме језик, те не уме ништа више рећи него само: »Може, може, ја!«

— Деде ти, чича-Мирко! — нуди Пурко. — Одмени нашег попу. Наздрави што!

— Е, у здравље нашег Страхиње! — поче чича Мирко узевши чашу. — Прво његове главе, његове домаћице...

— Уха, чича-Мирко!... Не будали!... Нема он још домаћице!... — гракнуше сви гости у смеху.

— А јест, богами! — рече Мирко. — Видиш, ја се нешто претурих!... Па имаће, ако нема! — чисто се осече чича, јер му не би право што се тако претурио.

— Дабоме!... Јест!... Имаће, ако нема! — завикаше готово сви.

— Само се чудим оном лудом Живану — рече Пурко као уз реч — што му не да девојку!

— Зар онај из Овчина? — упита чича Мирко.

— А он, дабоме... Кад се воле и милују — настави Пурко — што да се не узму?

— Махни се, Пурко! — вели му Страхиња и отреса руком.

— Шта махни се! — наставља Пурко, а долази све више у ватру. — Ево овде у Зарожју свак би ти дао, ко кћер, ко синовицу, је ли, браћо?

— Јест, јест!... Страхиња је ваљан момак!... Страхиња је наш! — гракнуше готово сви.

— А онај му ценабет није дао ни поменути!... Па човек од тешка дерта оставио и кућу и све, хоће у свет.

— А што си, море, луд! — ђипи Ђебо окренувши се Страхињи. — Ако тебе само девојка хоће, нађи људе, па је одведи!

— Окани се, Ђебо — вели му Страхиња. — Нисам рад...

— Шта ниси рад? — скочи и Срдан. — Ево ми ћемо поћи с тобом!

— Богами, и хоћемо! — прихвати Ђебо. — Ево ја ћу први. Хоће ли још ко?

— И ја ћу! — викну Ђилас.

— И ја!... И ја! — завикаше доста њих, па чак и чича Мирко.

— Вала, кад ћеш ти, чича-Мирко, и ја ћу! — рече Пурко.

— Море, људи! Пурко! Ђебо!... — виче Страхиња да их стиша. — Станите да се још промислимо! Да видимо кад ћемо!...

— Сад одмах... Јест!... Одмах!... — вичу сви у тој мешавини.

— Грехота је... — заусти Страхиња.

— Нема ту грехоте! — дочека Ћебо и не даде му изговорити. — Ето ту је поп, да га питамо.

— Је ли грехота, попо, отети девојку?... — упита Пурко.

— Може, може, ја! — одговори поп, а нешто му се крпе трепавице.

— Кад је момак ваљан, честит?... — прихвати чича Мирко окренувши се попу.

— Може, може, ја!

— Кад и девојка нега милује?... — настави Пурко.

— Може, може, ја! — одговара поп ђа овом ђа оном.

— Па кад може, хајдемо, браћо! — викну Ћебо, — Хајде, Страхиња!...

Страхиња салете да их како год устави. Молио их је да се окане, да не буне народ; говорио им да се воли и уклонити куд било, него да легне, боже сачувај! и крв због њега. Аја, све узалуд! Ко ће Зарожане одвратити кад што науме!

И тако се одабраше: Ћебо, Срдан, Ђилас, чича Мирко, кмет Пурко и још два-три отресита момка. Понеше и пусат, нек се нађе — злу не требало. Немаде се ни Страхиња куд, него и он пристаде с њима.

Кмет се окрете гостима што осташе:

— Ви, браћо, седите ту, једите и пијте што је бог дао!

— Хоћемо, хоћемо, Пурко!... Хвала ти! — повикаше они.

— Кад запевају први петли — наставља Пурко — ето и нас с вођевином, ако бог да!

— И треба!... Дај, боже!... — одговорише гости углас.

— И будите, браћо, спремни ако дође до невоље да нам се нађете у невољи!... У здрављу, браћо! — заврши Пурко. — Хоћемо, брате!... Не бери бригу!... У

здрављу! — гракнуше гости за њим.

— Може, може, ја! — чу се међ њима и попов глас.

Еле, кмет одиста оде с дружином.

Брзо су стигли у Овчину, пред вратнице Живанове. Ту застадоше да се договоре шта ће и како ће.

Одмах су се договорили. Страхиња и Ћебо прескочише преко плота, полако уклонише неку грдну каменчину којом беху подупрте вратнице, па их отворише широм. Пурко, чича Мирко и остали ту код вратница. Страхиња и Ћебо прикрадоше се горе до вајата, што беше за добру пустемицу од куће, и ту стадоше.

— Знаш ли ти да је она баш у вајату? — упита Ћебо шапћући.

— Тако ми је пре говорила — одговори Страхиња.

— А Живан и кућани?

— Они свакад спавају у кући.

— Де, зовни је!... Брзо!... — шану Ћебо, па се склони за вајат.

Страхиња се полако прикраде до на врата вајатска, заклони се мало иза неког празног бурета што беше ту, па зовну тихо:

— Радојка! Радојка!

Не одазива се.

Страхиња послушну. Ништа се не чује. Он поћута мало, па опет зовну:

— Радојка! Радојка!

— Ко је? — чу се изнутра санан женски глас.

— Ја!... Страхиња! Изиђиде часом! — одговори Страхиња брзо, па принесе уво уз врата.

Унутра се чу шушкање, па тих ход, па се полако отворише врата и изиђе Радојка сасвим обучена и обувена.

— Откуд ти у ово доба? — упита шапћући Страхињу.

— Па дођох!... — поче Страхиња, па тек додаде: — Нуто-де! кад се ти пре обуче и обу!

— Не питај, мој Страхиња! — одговори Радојка још тише. — Тата ми не да живети!... Ушла сам у овај пусти вајат. Овако обучена, као што ме видиш, пала сам ва кревет, па плакала, плакала — мишљах, очи ћу исплакати. Тако ме савлада сан, те заспах. Утом ти зовну...

— А он те једнако кињи због мене, а?

— Вала, Страхиња, дошло ми је да скочим у воду или да зажмурим, па да бежим и ја куд... Више се не може дурати.

— Па хајде, Радојка, ми баш и дођосмо...

— Та шта чините ваздан! — шану Ћебо, што се утом беше прикрао до њих.

— Ко је то? — учини Радојка и стукну мало натраг.

— Не бој се! — вели јој Страхиња. — Наш познаник из Зарожја. Хајде, Радојка!

— Болан, Страхиња... како ћу?... — поче се она као устезати.

— Лепо! Хајде с нама! — шану Ћебо брзо. — С људма добрим, поштеним... Хајде, хајде!... Брзо! Да нас не опазе...

Радојка заусти опет да рекне нешто; али Страхиња и Ћебо навалише: »Хајде, хајде!« те она, готово и не знајући како, изиђе из вајата и похита с њима.

У хитњи и забуни закачи Радојка, на пакост, оно буре, те се отиште низа страну, тутњећи и ударајући ђа о дрво ђа о камен.

— Их, шта учини, болан! — рече Ћебо. — Избуди чељад!... Бежи, бежи!

И сви троје побегоше, што игда могу, на вратнице...

Док, ништа ти бог не даде, излете Живан пред кућу, па подвикну:

— Лопови! Пушку амо! Не дај!

За њим испадосе још двојица из куће. Груну једна пушка.

Зарожани нагоше бежати без душе, само да измакну из села и да се докопају чистине. Пројурише већ поред змајевца, и таман да се приме горе уза страну пошав Голоме брду, док ти учесташе пушке по Овчини и диже се вика од куће до куће: »Хај, не дај! Отеше кмету девојку!...« Зарожани само грабе навише. Вика и пушке, рекао би, све за њима.

Кад избише на Голо брдо, застадоше. Сви једва дишу колико су се задували. Радојка се прибила уз Страхињу, па сва дршће, а не уме ни речи да рекне. Пушке и вика оздо све ближе.

— Хајдемо, људи! — рећи ће чича Мирко. — Ето онога с потером, може осакатити кога!

— Вала, не бежах му више — рече Пурко задуван па макар крв легла!

— Вала, ни ја! — прихвати Ћебо.

— А станите, лопови! — чу се оздо глас Живанов.

— Ено их, Живане! Удри! — чу се други неко и груну пушка.

— Страхиња, склониде то чељаде амо за букву! — рече чича Мирко. — Они се лудаци не шале!

— Хватајте и ви бусију! — рече Пурко и осталима.

И сви стрчаше за пушкетом наниже, па западоше — ко за букву, ко за камен.

Утом изби Живан с људима на брдо, па подвикну:

— Амоде, лопови, да видите ко је Живан!

— Одмичи, море! — продера се Ћебо иза букве. — Сад ће крв лећи!

— А ти ли си, Ћебо! — подвикну Живан, па потеже из пушке на онај глас.

— Зар тако? — дрекну Ћебо, па опали пиштољ.

— У ветар удрите, људи! — виче кмет Пурко дружини — да не осакатимо кога?

— Зар си и ти ту, кмете? — викну Живан, јер чу Пурков глас. — А станиде, море! — па скреса на онај глас.

— Не на кума и светог Јована! — учини Пурко, па и нехотице опали пиштољ.

Осуше се пушке и с једне и с друге стране. Дигосе вику и једни и други. Само се чује:

— Држ' се, Пурко!

— Ха, пас ниједан!

— Овамо, људи, изгибосмо!

— Не дајте, крв леже!

— Станиде, Живане!

— Ух, погани Ћебо!

— Уједе ме пас, ја!

— На пешкир, завиј!

— Није ништа.

— Огребао га трн!

— Куршум, море!

— Та трн!... Какав куршум!

Утом се диже граја доле у Зарожју: »Хај, људи!... Потеците!... Погибе нам кмет!... Не дај!« Пушке учесташе оздо из села; граја и вика све ближе.

— Беж'те, људи, изгинућемо! — викну неко од дружине Живанове.

И док би човек оком тренуо, на брду горе остаде сам Живан. Оставише га његови. Он застаде мало, па довикну:

— А нека те, куме, нека! Наћи ћу ја тебе и сутра!

То рече па нестаде и њега.

Зарожани брже опучише наниже у село. Сретоше се са својима. И они гости од Пуркове куће и готово сав народ беше се кренуо да се нађе у невољи свом кмету и својим људима.

Кад их ту видеше здраве и читаве, диже се вика, граја, весеље. Само се чује: »Алал вам вера!... Тако му и треба!... Баш сте јунаци!«

И сва та галама оде право Пурковој кући. Сад тек поче весеље и пијанка, као на правој свадби.

Сунце давно грануло и већ оскочило с два-три копља. Зарожани, као људи, подремали мало, па поустајали и наставили опет разговор, весеље и пијанку. Недеља је, не чека их никакав посао.

Кмет Пурко, чича Мирко и још неки одабранији људи већ се беху договорили да оду са Страхинјом и Радојком до попа — нека их венча. Кумоваће Пурко, јер већ ионако пада Радојци кум; стари сват биће чича Мирко, а девер Срдан, као понајмлађи, међу њима.

Таман се они тако договорише, док зовну неко озго с Голог брда:

— О, Пурко!

— Ко то зове? — упита Пурко и погледа онамо.

— Живан, богами! — рече Срдан.

— А ено и неких људи с њим! — додаде Страхинја.

— О, Пурко! — зовну Живан још јаче озго.

— Ој, море, ој! — одазва се Пурко.

— Изиђиде, мало 'вамо, изиђи!

Пурко изиђе онамо до вратница. Сви се ућуташе да чују шта ће бити.

— Што зовеш, море, што? — викну Пурко Живану.

— Море, врати ми дете... биће белаја! — викну Живан.

— Окани се ћорава посла! — одговори Пурко. — 'Оди да учинимо весеље као људи!

— Аја! Нема од тога ништа док сам ја жив!

— А ти иди откуд си и дошао!

— Море, врати ми дете док нисам довео народ, па ће бити чуда!... Свима ћу вам судити.

— Суди ти у свом селу, овде јок! Овде ми судимо!... Одосмо ми попу, нека их венча!

— Не вреди то венчање, море ич!

— А што, море, што? Зар наш поп не ваља?

— Ваш је поп луд!

— Море, хеј! Не грди нам попа!

— Луд вам је поп, луд! Иде те копа вампире!

— Е, баш да видимо је ли луд!... — викну Пурко, па се окрете својим људма: — Хајдемо, браћо, нашем попу. Нека га нек зија колико хоће, хајдемо ми одмах попу!...

— Ама, може дићи село на нас, какав је! — рече Срдан.

— Како село, Срдане, бог с тобом! — рече Мирко. — Нема од тога ништа.

— Па нека дигне! — прихвати Ћебо. — Бојимо се ми њих!

Живан још једнако виче озго с брда, прети, псује.

зарожани баш ни у уво! Дигоше се лепо са Страхинјом и Радојком, те одиста одоше попу на венчање.

И опет је весеље код куће Пуркове. Слегло се све Зарожје на свадбу. Ту ти се пева, игра, пије, међу пушке. Подне већ увелико превалило. Кад опет неко зовну озго с Голог брда:

— О, Пурко!... О, Пурко!

— Ко виче, море, еј! — одазва се Пурко и приђе мало напред.

— Ја, море, ја!

— Нуто-де! Оно је чича Средоје!

— Шта ли ће? — упита Ћебо, и сви се утишаше да чују.

— Је ли ту Пурко? — Викну опет чича Средоје озго.

— Јест, море, јест! — одговори Пурко.

— Упитајде га је ли вера да неће бити кавге?

— Аха, боје се! — рече чича Мирко.

— Имају и кога! — додаде Ћебо.

— Ако неће, море... — виче чича Средоје — да му дођемо као пријатељи!

— А је ли тврда вера, море, је ли? — упита га Пурко.

— Јест, море, јест! — отеже чича Средоје.

— Па кажи Живану нек дође! — викну Пурко. — Врата су му отворена!

— Шта велиш? — упита чича озго.

— Дођите, браћо, слободно! — довикну му Пурко што игда може.

Чича Средоје махну руком онамо за брдо. Мало постоја, а помоли се одовуд Живан и с њим десетак људи. Сви се упутише у Зарожје. Зарожани им изиђоше подалеко на сусрет.

— Добро нам дошли.

— Срећно веселе.

— Та ми смо своји!

— Како си, Ђебо?

— Добро дошао, куме!...

Диже се весела граја међ њима.

Запрашташе пушке од шенлука. Ижљубише се ту сви као пријатељи и добри суседи, па одоше пред кућу Пуркову.

Живан се још мало мргодио, па најпосле немаде се куд — него се лепо измири и са Страхињом, и с Радојком, и са свима...

Сад тек поче весеље, какво се, ваљда, никад није запамтило. Три дана само се јело и пило, певало и играло... Кад се већ свак надовољи, рекоше неки да ваља ићи кући.

Живан и Пурко умало се не завадише око Страхиње. Пурко га уставља да остане у Зарожју, прима га у кућу и у задругу. Живан не да — већ га зове у Овчину, и он га прима у кућу и у за другу. Напослетку, Страхиња захвали и Пурку и Живану, па рече да најволи ићи у своју кућицу, јер је, вели, своја кућица — своја слободица.

И тако се Овчанци кретоше кући с младожењом и невестом. Зарожани их испратише чак горе До на Голо брдо. Ту се лепо ижљубише и расташе као пријатељи. Овчинци одоше у Овчину, певајући и пушке мећући, а Зарожани се вратише у Зарожје — и они певајући и пушке мећући.

И једно и друго село смири се. Зарожани нађоше воденичара, воденица им поче млети и. дању и ноћу. Нико се више није жалио да је гладан и да нема брашно.

Онај лептирак дуго је, кажу, још морио малу децу по Зарожју и по Овчини, па је и њега нестало.

И дан дањи причају старци и бабе о Живану Душману, о Страхињи, о Сави Савановићу и о зарошкој воденици, и куну се свим чудима на свету да је све тако било и да су им стари тако казивали.

ПРВА БРАЗДА

У

врх села Велике Врбице, чак горе — већ под планином Вратарном —

види се одовуд, с Латковачких погледи, скромна сеоска кућица и уз њу две-три зградице.

То је кућа удовице Мионе.

Покојни Сибин Џамић погинуо је у другоме рату иза Јанкове клисуре.

И сад се причају приче о Сибиновом јунаштву и куражи. Ко га год спомене у Великој Врбици, свак ће рећи: »Бог да га прости!...«

Његова Миона остаде самохрана с троје сирочади. Два синчића и једна кћи. Све једно другом до увета. Најстаријем, Огњану, беше тек седам година.

Сеоску кућу не може задесити грђа несрећа него кад остане без мушки главе.

Та је несрећа задесила још многе куће у овоме крају. Многа удовица жалила је и прежалила свога домаћина. После годину-две дана нека се преудаде; нека оде у род и одведе своју децу туђем оцу.

Сибинова Миона не хтеде се угледати на своје, по несрећи, друге. Отресита и вредна жена прихвати у своје руке и тешке ратарске послове...

Миони се све чинило — доћи ће Сибин, па како ће му погледати у очи кад затече своју кућу растурену и пусту!...

Покојни Сибин има доста браће и братанаца, одељака. Сви су вредни, отресити, добродушни људи. Нема дана кад се који од њих не сврати кући Миониној — да јој помогне штогод.

Највише је помагао Миони млађи брат Сибинов, Јеленко.

Не једанпут говорио је Јеленко својој снаси:

— Зашто ме, снахо, не послушаш? Што не пређеш у нашу кућу? Видиш ли, јадна не била, да не можеш изићи накрај с том дечицом!... Куд ћеш, јаднице, пре? Да имаш

сто руку, опет не би могла тако сама стићи да све урадиш... Што не дођеш барем док ти дечица стану на снагу?...

— Не могу, дешо! — одговорила би му Миона уздахнувши.

— Ама што не можеш, снахо? у нашој кући. било би ти и лакше и рахатније...

— Како бих ја, болан дешо, могла угасити ово огњиште, где су се ова сирочад први пут ватре огрејала?... Шта бих рекла после својој деци кад би ме запитали: »Чија је, нано, она кућа што је зарасла у коров и зову, те нико не сме ни дању у њу ући?...« Кад бих тако учинила, мене би сапрео онај хлеб и со, што сам појела у овој кући с покојним Сибином!... Сачувај боже!... Никад, дешо, никад!...

Јеленко само слегне раменима, па зајми рало и волове, те оде на њиви да узоре Миони колико јој треба за усев.

Ти добри људи помагали су јој свакад у тежем раду пољском — што већ не може да савлада слаба женска рука. Они јој узору мало њиве, посеју и среде као себи. Остало ради сама Миона. Сама окопава, плевџи, жање. Никад се неће пожалити да јој је тешко. Хоће и у томе да јој помогну. Њој чисто буде криво. Обично им одговори:

— Хвала вам! Где је било теже, ту сте ми помогли. Ово већ могу полако и сама!...

Пролази година по година.

Миона се већ навикла на самотињу и терет. Чисто сад не би веровала да може бити и друкчије! Деца јој поодрасла. Огњан узео петнаесту годину. Иде у школу. Велики је ђак. Душанка навршила тринаесту. Она увелико одмењује мајку у кућевним пословима. Ако Миона зором подрани на њиву да ужање који сноп више, или оде на ливаду да попласти оно што је Јеленко јуче покосио — неће у подне, кад се врати кући, остати без ручка. Душанка се брине о том, као каква Матора редуша. Уме чак и погачу да умеси... Најмлађи, Сенадин, узео је девету годину. Још гради понекад пуцаљке од зове, али је кадар да причува јагањце и да истера овце на попас. Вајдица је и од њега.

Хвала богу, дечица су Мионина здрава и весела, разборита и вредна. Одевена су као из најбоље газдинске куће. Миони је пуно срце кад их погледа.

— Тићи моји лепи!... — шапутала би често, уздахнувши. — Боже јаки, молим ти се, подржи ме у здрављу и снази док ми не ојачају ова крила моја!...

Добар је бог. Он је саслушао ову усрдну молитву самохране удовице.

Људи из села дивили су се дурашности Миониној. Свуд су је хвалили и њоме укоревали своје домаћице кад би се мало олениле. Само једно им беше зачудо: како је могла тако самохрана одвојити од куће Огњана и опремити га у школу! То су јој као и замерали.

И сам Јеленко прекорео је једанпут Миону због тога. Беше се свратио са својим стрицем, старим Јездимиром, па после разговора о свему и свачему, рећи ће снаси:

— Вала, свакако ти се живи чуди како се дајаниш... Јеси вредна, јеси паметна. Само си нешто слудовала...

— А шта то, дешо? — упита Миона и погледа Јеленка мало зачуђено.

— Што оно дете не остави код куће, да ти барем штогод помогне? Толики имућнији и задружнији људи, па нису кадри одвојити своје деце... Ти си ионако сирота и мученица, па...

— Не дам ја, дешо, да ми деца буду последња у селу! — одговори Миона и заплами се мало у образу. — Покојни Сибин, бог да га прости, често је говорио како ће, ако дочека, школовати Огњана. Ја сам му испунила жељу... Кад сам се мучила толико година, неће ми зар бити ништа ако се помучим још неко време...

— Оно јест, снахо — поче стари Јездимир. — Све је то лепо и корисно: али, опет, ти си, ето, сама у кући, па ти је заувек макар и мала помоћ и олакшица...

— Та Огњан ће ми сад о Петровудне изучити и остати код куће... Ако бог да здравља, даћу одмах на јесен и Сенадина. Нећу ја да ми деца буду слепа код очију!... — одговори Миона тако поуздано и одсечно да јој ни Јеленко ни Јездимир не умедоше речи рећи.

Прозборише још две-три о другим стварима, па се дигоше и одоше.

— Муж жена! — рече чича Јездимир полако, пошто одмакоше од куће Мионине.

Настао је часни пост. зима већ превалила. Не дува више оштра устака ни хладни север. Сад се бели ветар игра голим гранама високих букава — пошав од Жупе, па све до Жељина, Нерађе и Копаоника. Снег свуд готово окопнео. Само онај на

Сухомер рудишту не хаје за бели ветар: он ће се расплинути тек после — кад припеку јунске врућине.

На све стране размилели се вредни ратари. Ору њиве, попевајући и надајући се доброј години.

Тек у подне стиже Миона из чаршије. Ишла је тамо зором да обиђе Сенадина.

Она је одржала своју реч. Огњан је о Петровудне довршио четврти разред, а Сенадин је одмах по Преображењу пошао у први.

Таман Миона оздо уз воћњак, а Душанка испаде из куће. Стутољила нешто у лепу шарену торбичицу, па све некуд жури.

— Куд ћеш ти, Душанка?

— Ене-де! Зар и ти дође!... — одговори Душанка готово као и збуњена. — Баш добро, да не остане кућа сама... Ето, ја пошла тамо до брала...

— Е? А где је он?

— На њиви тамо иза лаза... Рече да му однесем ручак.

— А зар неће доћи кући да руча?

— Неће.

— А што?

— Отишао је с воловима и ралом....

— Е! — чисто ускликну Миона, — Па што ми одмах не кажеш, весела била? Дај мени ту торбицу! Ја ћу му однети...

— Нека, нано, ти си уморна... Однећу му ја... Па, онда...

— Шта, чедо?

— Рекао ми брале да ти не кажем, одмах. »Хоћу«, вели, »да обрадујем нану...«

— О, бог ми га обрадовао!... Нисам ја, дете, уморна! Та нисам ни осетила кад сам дошла... Ех, баш ти не ваља посао — што ми одмах не каза! Видиш ти њега!... Дај ми ту торбицу! Подне је ето превалило!... А је ли отишао одавно?...

— Па и није. Тек ако је сад стигао на њиву...

Миона брзо узме торбицу од Душанке, загледа шта је спремљено, па оде журно.

Душанка оста пред кућом — гледећи зачуђено за својом мајком.

Њива иза лаза нема више од дана орања. Земља потакша; кад је добра година, роди две-три крстине јарице.

Огњан таман образдио прву бразду, па хоће да оврати... кад ето ти му мајке.

— Нуто мога маторца како ми ради!... — кликну Миона радосно, притрчавши, па узе грлити и љубити Огњана.

Огњан се мало изненади.

— Па срећан ти рад, домаћине мој! — настави Миона. — Гле, гле! Како је то красна браздица, па како је дубока!... О, мене луде! Говорим којешта, а ти си уморан, радничке мој!... Дела, ево... ево, сеја ти спремила и ручак...

Ту Миона брзо повади из торбице што је спремљено. Простре торбицу, па разреди по њој: мало соли, лука, неколико печених кромпира, танку погачицу, заструг межганика, па и чутурицу, говорећи:

— Е, гле ти Душанке! Спремила ти и чутурицу вина. Маторка моја! Зна она шта ваља уморну човеку... Устави рало, сине! Доста си ми радио!

И сузе јој грунуше.

— Шта ти је, нано? — рече Огњан седнувши. — Ти плачеш?

— Ништа, сине, ништа! Ето смејем се!... Дела узми — гладан си, знам... Богами, и ја се забавих мало доле у чаршији... Да знаш како учитељ хвали Сенадина!...

— Седи и ти, нано, да ручамо заједно — рече Огњан ломећи и њој парче погачице.

— Нека, сине! Ручаћу ја код куће... Душанка ме чека — одговори Миона стојећи и као дворећи сина. — Ти мислиш и ја сам уморна. Нисам, Огњане! Могу ја ваздан стојати, синко!... Ама узми! Нека, стићи ћеш. Не мораш ти све данас узорати... Е, гле ти њега! Баш оре као маторац! Каже мени Душанка... А ја мислим — шали се, враг један!

И опет јој сузе ударише. Она их брише рукавом и смеје се.

Огњан се чисто збунио. Неки пламен ударио му у лице. Заусти да рекне нешто, па баш не уме.

Миона га опет нуди.

Поче да ћерета с њиме као дете... све стојећи. Рече како ће очувати шеницу с те њиве — само за благе дане. Месиће од ње чесницу, колач за крсно име. Најлепше је брашно од старог жита.

— Само ако добро роди — рече Огњан. — Знаш и сама, нано, да нам је ова њива понајтакша... Жито се готово свакад изглавнича...

— О, родиће, сине!... Мора родити! Та оваке земље нема ни у Морави! Овде никад није било ни главнице ни љуља... Видећеш ти како ће ту бити добра пшеница!...

Огњан поруча, па се диже те прихвати опет рало и ошину волове...

Миона стоји и гледи сина како као петлић опскакује, теглећи за ручицу и навијајући ралом час на једну час на другу страну. Рад је тежак, а детиња рука још нејачка.

Неколико пута Миона хтеде да притрчи и да му помогне... али нешто не смеде. Ни сама не зна зашто!

Прибра торбицу, па пође полако кући.

Освртала се небројено пута и гледала Огњана. Видела је — кад је узорао и трећу бразду!...

Обузе је нека чудна радост. И плаче јој се — и смеје јој се. Не зна ни сама зашто... Мало, па тек прозбори онако сама: »Та ред је једном да и мене бог обрадује!... И зар ја нисам срећна? Ко то каже!... Те како сам срећна! Море, имам ја сина! Имам домаћина, хеј... Неће мени више пословати туђе руке... Аја!... Нема нико оваквог детића. Ено га оре!... Не може боље ни Јеленко!... Момак је то!... Још годину-две, па ћу га и оженити — ако бог да! О, та и моја ће кућа пропевати!...«

Душанка не памти да је икад видела мајку веселију него тад — кад се вратила с њиве иза лаза...

Дошла је кући певајући пеку веселу песмицу.

ВУЈИНА ПРОСИДБА

Јаки бог беше дао некад Петњици доста лепих ствари... Беше јој дао оно

лепо Осоје и пећине, па оног доброг попа Мићу, па попу Мићи вредну и паметну пошу Мару и кућу под самим Осојем — пуну свачега, па пред кућом велику лиснату липу, под којом се беше једно јутро, рано, наместио његов синовац Вујо с некаквом дебелом иглом и концем у руци да пришије, Док се поп не пробуди, још једну закрпу на свој већ сасвим поцепан гуњ.

Крпи се Вуја, благодари богу на толиком дару, а често погледа на врата кућна — кад ће се помолити поп или поша да му заповеде што на уранку.

Помоли се поша, зверну тамо-амо испред куће, па кад виде Вују, упита:

— Зар се опет крпиш, јадо мој?

— Опет, пошо — протуњка Вуја.

— А јеси већ пришио?

— Још двапут да проденем.

— Е, на ти овај кључ, па трчи часом до цркве те донеси попи петрахилъ и требник. Треба му, Похитај само!

То рече поша, па остави кључ на клупици пред кућом и врати се унутра.

Вуја продену већ и последњи пут иглом, пригрте задовољан свој окрпљени гуњ, узе кључ и отрча тако брзо горе уз воћњак да су кокоши, што беху по трави поред пута, прхнуле поплашене куд која...

Вуја је био веома послушан. Слушао је попа и пошу — што му год заповеде. У цркви је вршио дужност звонара и клисара: звонио је, палио свеће и кандила, додавао попу кадионицу, а за невољу и певао кашто за певницом.

Осем тога Вуја је знао и један занат: укоричавао је књиге црквене. И сад ће се наћи у петњичкој цркви који требник што га је укоричио Вуја. Радио је поваздан као мрав. Био је, додуше, врло пипав, али тек — вредан.

Као год што је Вуја био пипав на послу, тако је био сплетен на језику: мало је туњао и није никако умео да се разговара. Почне што год бајаги и он, па се тек сплете, као пиле у кучине, и бубне какву бесмислицу да сви, што га чују, морају прснути у смех, а он се застиди и ућути...

Иако је Вуја био тако послушан и вредан, опет се никако није могао отрести сиротиње као други људи.

Био је права одрпаница. Кроз капу му вири прамен косе, гуњ већ од самих закрпа, чакшире још горе, опанци никад нови. Што рекну, одело на њему — не би имао чим ни кишницу поткадити.

Може бити узрок је томе била и нека његова луда навика: волео је спавати ноћу онако обучен; ретко би се кад свукао, као остали свет, кад леже увече. И поп и попадија покушавали су да га одуче од те навике и често су га карали, па ништа није помогло! Он би им обично одговорио: »Па топлије ми овако, попо!« или: »Може, пошо, затребати што год, хитно, па кад ћу се онда облачити?« или тако што... Еле, било како му драго, тек — неки ђаво не да човеку да се уљуди, па то ти је!

— Их, ала тај мили као пуж! — рећи ће поп Мића својој поши, ходајући нестрпљиво испред куће и чекајући Вују да донесе требник и петрахилъ.

— Сад ће он, попо — рече поша, па се осмехну и додаде: — Сиромах! Чисто ми се сажали кад га видех отоич како седи ту под липом, па се крпи као неко сироче.

— Тхе! Шта ћу му ја? Ето, нека рђа не да му никако да се отресе.

— Нема среће, веселник.

— Нема, пошо — потврди поп, па настави готово сасвим озбиљно: — Право да ти кажем, ја сам често помишљао како би му се помогло. Видим га — петља и ради као мрав, па никад ништа; нема ни честите кошуље на себи. Не знам шта ћемо му, већ ако да га женимо...

— Зар њега? — узвикну поша и прсну у смех. — Бог с тобом, попо!

— А што? — упита поп. — Ја, богами, збиља велим. Ко зна, можда ће се онда и он мало уљудити и отрести као човек.

— Окани се, попо, богати! Та погледај га само какав је! — рече поша и смејући се показа руком па Вују који хиташе у тај мах с петрахилъом и требником озго низ воћњак. — Ама, погледај га, молим те! Која би пошла за њега?

— Море, ласно је њега мало угладити и спремити за ђувегију — рече поп врло полако да не чује Вуја, па пришану поши већ на уво: — Дела размисли и ти мало о том.

— Ево, поло! — протуња Вуја пруживши попу требник и петрахилъ.

— Понеси ти! — рече му поп. — Заједно ћемо... Хајдемо! Пошо, одох ја.

И поп Мића оде с Вујом у село да чита некакој баби молитву.

Једног дана, после ручка, стајаху пред кућом поповом два лепо оседлана коња: вранац и ђогат. Поп Мића затурио руке иза леђа, хода нестрпљиво испред куће. На њему стајаће одело. Видело се да ће некуд у госте, јер није никакав празник да би човек рекао зато се обукао тако свечано.

— Ама, пошо, шта чини тај тамо ваздан?

— Сад ће он, попо — одазва се поша из куће.

Мало постоја па изиђе Вуја.

Нико га не би познао.

На њему лепе чошне чакшире, џемадан везен златом — чисто гори, па ћурче, па на глави нов фес, па се опасао тараболосом и за њега заденуо нов везен пешкир, па на ногама му чизме. И у лицу се беше Вуја променио, дошао некако бељи и руменији; није онако преплануо и груб, као обично.

— Хајде, море, јаши ђогата — рече му поп озбиљно, па се осмехну видевши пошу где стоји на прагу и једва се уздржава да не прсне у смех, и зовну је мало на страну, па упита:

— Шта ти се чини, а?

— Други човек, здравља ми!

— Ама видиш ти — рече поп — како му је сасвим таман то одело мог покојног сестрића... бог да га прости!

— Јест, и он је, веселник, био Вујиног стаса.

— Баш други човек! — рече поп смешећи се, и погледа опет Вују, који баш у тај мах тутољаше нешто око теркије.

— Само се бојим да не учини какву лудорију... — рече поша врло полако. — Не бој се! Знам ја већ како ћу... А шта

велиш, Бошко ће се зачудити кад нас види? Она његова поћерка биће таман прилика за нашег Вују. — Море, попо, да си се ти оканио Бошка...

— А што?

— Па могао би и овде у ком селу потражити девојку. Оно ти је газдииска кућа.

— Свеједно. Бошко ми неће зар одрећи. Па онда, знаш, боље је потражити мало подаље... Овуда већ свако познаје Вују какав је. Тамо у Лајковцима не зна га нико.

То рече поп, па се окрете Вуји и, видевши да још нешто петља и веже око теркије, привикну му:

— А зар ти, море још ниси узјахао?

— Сад ћу ја, попо, сад! — протуња Вуја, па поче збуњено оптрчавати око коња, гледајући како би најлакше узјахао.

Поп се хитну на вранца, па подвикну оштро Вуји:

— Седи већ једном!

И Вуја хтеде бајаги да се хитне на ђогата, али оно њему необично одело — шта ли — омете та, те се само потрбуши по седлу. Ђогат немиран, а Вуја не може никако да претури ногу до стремена. Притрча поша и поможе му, те се једва посади у седло.

— Отвори нам вратнице, пошо! — рече поп и окрете вранца напред, смејући се узјахивању Вујином.

Поша отрча те пропусти на вратнице оба коњаника, и упита:

— А кад ћеш кући, попо?

— Сутра навече ако сретно свршим посао — одговори поп — а ако не буде ништа, ето нас и раније. Збогом!

Одморни коњи замакоше зачас доле к Бањи, одакле настаје поширок лајковачки друм.

Још мало па ће и сунце превалити за планину.

Поп на вранцу каса напред, певуши неки тропар, често се осврће на Вују и жури га:

— Терај, море!

Вуја се чисто тргне, па окачи мало ђогата стременом. Ђогат се закаса, а Вуја све одскаче на њему.

Пол се тек једном осврте, па рече:

— Чујеш ти, Вујо?

— Шта, попо? — упита Вујо чисто жалостиво.

— Ти знаш зашто ми сад идемо овом човеку?

— Знам — одговори Вуја и сав се зацрвене.

— Видиш — настави поп — ово је газдинска кућа. Ти сад први пут долазиш. Добро отвори очи да ми осветлаш образ...

— Хоћу, попо! — рече Вуја тако полако да се једва чуло.

— Не шали се главом да бубаш којешта!

— Нећу, попо! — протуњка Вуја, и опет се зацрвене.

Утом стигоше до вратница Бошкових и уставише коње.

Вују спопаде некакав страх: поче му пиштати нешто у ушима: поп му се учини — бог с нама! — као туђи човек; као да му и није стриц, као да га сад први пут види.

— Домаћине — зовну поп Мића.

Залаја озго Бошков зељов, који беше привезан за неки дирек иза куће.

— О, домаћине! — зовну поп опет.

Залаја зељов још жешће.

Нека девојка извири из куће, па је опет нестало. То беше Стамена, поћерка Бошкова.

— Домаћине! — отеже поп из свег гласа.

Зељов рикну и стаде тако трзати ланцем да се чак доле до вратница чула звука.

Испаде пред кућу Бошко и одазва се:

— Ко виче, море, ко?

— Сиђиде амо доле, сиђи! — довикну му поп отежући.

Бошко похита наниже, па кад угледа попа, притрча радосно вратницама и отвори их. Поп и Вуја сјахаше с коња. Поп се здрави с Бошком, приказа му свог синовца, па одоше у разговору горе кући. Зељов лаје, рекао би земљу гризе.

Бошко навикну на домаћицу и осталу чељад да дочекају госте.

Док би оком тренуо, беху оба коња привезана иза новог вајата за шљиву. Стамена изнесе гостима столице пред кућу, пољуби попа у руку, па отрча опет у кућу. И домаћица приђе попу к руци и упита како је на дому, како поша са здрављем. Дођоше и два брата Бошкова, те се здравише с попом, па поседаше ту и затурише разговор.

Вуја само ћути и ништа не зна где је — да ли седи, да ли стоји.

Утом изнесе Стамена бардак ракије и чашу, па поче служити госте. Пружи и Вуји чашу.

Вуји се у тај мах учини да се зањиха она столица под њим, и нави се на страну, умало се не претури. Поп га погледа мало зачуђено.

Утом паде први сумрачак. Бошко навикну на чељад да спремају вечеру.

Све се ужурба и разиђе — ко у кућу, ко у подрум, ко у млекар. Пред кућом остаде сам домаћин с гостима.

Поп Мића поче, онако издалека, казивати зашто је дошао са својим синовцем. Рече како је Вуја вредан, како зна занат, како је дошло време да се и он окући, и још којешта — што се год могло рећи у корист Вујину. Затим упита Бошка шта он вели и може ли што бити од тог разговора.

Бошко мало поћута, па рече да све верује попу, као свом познанику и добром пријатељу; да он не налази момку мане; да се могу баш и опријатељити — само ако и Стамена буде вољна.

Мило попу што Бошко није ораскида, и договори се с њим да ујутру упитају девојку.

Вуја слуша тај разговор, а пробија га зној крупан као грашке.

Утом се помоли домаћица на врата кућна и рече да је вечера постављена. Бошко и гости уђоше у кућу, где их чекаху остали кућани. Седоше сви за вечеру.

Весео поп, шали се с Бошком, задиркује домаћицу, Стамену, снахе Бошкове...

Буја само ћути. Нуде га да једе, а он се ни руком не маши. Често се осмехује; ни сам не зна зашто. Учини му се да је иа Бошковој глави попова чита, а на попу домаћичина конђа. Учини му се да су за совром час све жене, час све сами попови, па чак и Стамена, анатема је било, као с брадом!... Буде му здраво смешно, па се смеје!

Поп мало-мало па тек помркне очима на њ.

— Вала, брате, требало би ово и спавати — рећи ће поп Бошку кад су већ вечерали и доста се нашалили и наразговарали.

— Сад ћемо, попо — одговори Бошко, па се окрете Стамени: — Хајде, дете, намести попи и овом пријатељу доле на чардаку.

Стамена запали зубљу луча на огњишту, па оде да простре гостима.

Буја се мало промигољи, зевну једном-два, као човек кад чује да се спомиње спавање, па тек заваара очи попу и домаћину, устаде полако и изиђе напоље.

Поп и Бошко занели се у разговор, па и не опазише куд се дену Буја.

Буја се упути право за вајат, где беху привезани коњи.

Озго са чардака светли се она зубља луча, те обасјава чак ту до коња. Види се Стамена како намешта постељу.

Буја скиде полако теркију с ђогата, па се склони мало на страну у мрак...

Стамена беше све наредила на чардаку (а то вам је обична собица над качаром, начињена тако за госте и путнике), узе луч, сиђе низ басамаке, па пође горе у кућу да каже оду да је све готово и да гости већ могу легати.

Кад би поред вајата, сукоби се с Вујом, који у тај мах бахну из мрака пред њу, па, ни сам не знајући зашто, упита је:

— Хоћемо ли, душо, спавати?

Стамена врисну уплашено, испусти луч и побеже некуд.

Буја оде горе у кућу, па, крочивши једном ногом на праг, упита:

— Попо, хоћемо ли спавати?

Да се кућа срушила попу на главу, не би се тако запрепастио као сад кад погледа Вују.

Имао је шта и видети! На Вуји нема оног чошног руха, него обична подрта капа, онај искрпљени гуњ, прљаве и поцепане чакшире... Обично његово одело, које већ носи и дан и ноћ код куће; јер, као што знамо, он се влада по оном: »У чем ходи у том и спава.«

Попу се у један мах учини да то на прагу не стоји Вуја, већ нека авет, утвара! Страхота!

— Шта је то, несрећниче? — једва умеде да га запита.

— Па, попо, да се не прља... ионако ово руво није моје... — протуњка Вуја.

Попо лепо занеме.

Бошко гледа забезекнуто час у попа час у Вују.

Утом се помоли домаћица на друга врата, па видевши Вују — трже се и проговори забезекнуто:

— Намештено је!

— Е, хајде да се спава! — рече Бошко више онако себи, па изиђе напоље.

Попо страшно заврте главом на Вују, па пође без »лаку ноћ« да спава. За њим оде полако и Вуја.

Домаћица их допрати с лучем до чардака, па се врати.

— Је ли устао поп? — упита Бошко рано сутрадан.

— И отишао — одговори домаћица.

— Одиста?

— Богами јест! Ја сам још пре сунца поранила. Видим нема коња за вајатом. Попнем се полако на чардак, провирим... Нема ни попа ни оног другог. Јамачно су отишли зором.

— Што му драго — рече Бошко и насмеху се.

Међутим су поп Мића и његов Вуја већ јездили жабарским друмом.

Пол звиждуће, Вуја ћути. Све му се чини необично — извращено. Онај пут пун некаквих јама, па хоће сваки час да се спотакне.

У зло доба окрете се поп, па рече:

— Што ме обрука, несрећни сине, да од бога нађеш?

— Богами, попо... — заусту Вујо да нешто одговори, па ућута.

— А откуд ти те прње, бог те не убио?

— Па понео сам — одговори Вуја тако полако да се једва чуло. — Метнуо у теркију...

— Хвала богу што те барем девојка није видела!

— Видела је! — рече Вујо чисто весело.

— У тим ритама?

— Јест, богами!

— Па? — упита поп и набра обрве.

— Нешто врисну и побеже!

— Их, бруко моја! — узвикну поп и плесну се руком по колену, па љутито привикну:

— Пусти узду том коњу, лудаче! Зар не видиш да ћеш се претурити у ту јаругу?

То рече, па љутито ошину коња.

СТИГОШЕ И ДО КЛИНАЧКОГ ДРУМА. ВИДИ СЕ ВЕЋ И КУЋА ПОПОВА. САД ЋЕ ДОЛЕ К БАЊИ.

Поша беше уранила, па изишла неким послом пред кућу. Спази попа и Вују где журно хитају кући, па плесну рукама и рече готово наглас:

— Наопако! Шта је оно сад?

Погледа још боље, јер чисто не верује својим очима да је Вуја у ритама.

Утом оба коњаника стигоше на вратнице.

Поша потрча те им отвори. Никад није видела тако намргођена попа. Не смеде му рећи ни »добро дошао«.

Поп сјаха љутито, отури узду Вуји, па му рече кратко:

— Одседлај те коње, па нагнај у воћњак!

Вуја брже-боље сјаха, па поче скидати с коња бисаге и остало.

— Јесте ли одавно већ из Лајковца? — упита поша.

— Пре зоре! — одговори поп кратко.

— Ама, да си ме ти послушао...

— Ћути, пошо, богати! Доста ми је и овако бруке — рече поп, па уђе у кућу.

Оде за њим и поша.

Вуја је већ одседлао коње и отерао у воћњак. После је отишао у качару, где му је алат, те узео да коричи неки стари триод.

Тај дан није хтео никако сести с попом и пошом ни за ручак ни за вечеру. Изговори се да нема кад, па узме мало хлеба и још штогод и оде подале, те поједе онако с ногу.

Поп Мића није више никад говорио о Вујиној женидби. Кад се Стамена удала, онда је тек отишао Бошку у Лајковце.

Вуја се опет крпио под оном липом, укоричавао књиге, звонио у цркви, певао кашто за певницом и слушао свога попа.

Нико се не сећа да се икад оженио.

СИГУРНА ВЕЋИНА

(САН ЈЕДНОГ МИНИСТРА)

С

едница министарска трајала је до неко доба ноћи. На дневном реду

била су питања о »претходним мерама« које би могле осигурати влади извесну већину на новим изборима.

Кад је господин министар дошао у свој стан, па ушао у своју спаваћу собу и креснуо жижицу те запалио свећу, видео је да му сахат показује 11^{1/2}.

— Гле, које је већ доба! — рече он свлачећи се полагано. — Близу поноћ!... И зевнувши једанпут, настави говорити полугласно сам себи: — Највише се бринем за те проклете изборе! Истина, постарали смо се да понаместамо своје људе по народу, али то је све још мало! Влада не може дотле бити осигурана док власт не узме у своје руке све професије у земљи... — Ту господин министар духну на свећу те је угаси, па овако већ свучен седе на кревет, зевну жестоко и настави: — Школе нам у том већ одавно иду наруку; све од реда лиферују чиновнике — људе зависне од владе... Ааа! — И господина министра поче освајати дремеж. Опет зевну и леже, па кроз сан, изговори испрекидано и без везе: — Ааа!... У држави мора бити... све чиновник... сва занимања уврстити у државну службу... сва... сва...

И господин министар, уморан од великог и тешког посла, заспа као заклан...

На један мах — ду, ду, ду! на вратима; лупа неко горопадно.

Господин министар ђипи с кревета, протрља мало очи, па викну:

— Ко је?

— Ја сам.

— Ко си ти?

— Жандар.

Господин министар брзо отвори врата. Жандарм уђе, стаде по војнички и салутова.

— Шта је?

— Зову вас у седницу.

— Зар опет? Та нема ни по сахата како смо изишли!... А знаш ли зашто је сазвана седница?

— Не знам. Послаше ме да вас зовнем. Сви су тамо. Чекају вас.

— Добро... Иди!

Жандарм опет салутова, окрете се војнички и оде.

Министар се брже-боље обуче, па оде у министарство.

Сви министри, његове колеге, беху већ за великим столом с председником министарства на челу.

— Шта је опет сад? — упита господин министар зачуђено. — Што сте се искупили у поноћ?

— Па да наредимо изборе — одговори му председник министарства.

— За кад?

— За сутра... Крајње је већ време.

— Какве изборе, бог с вама? Зар не видите да још нисмо ни упола готови с претходним мерама?!

— Ех, нисмо да!

— А откуда јесмо! Нисмо још наместили по унутрашњости ни четвртину својих људи, а камоли што друго.

— О, да си ти жив и здрав — рече му један од колега — то је већ све давно завршено!... Ако не верујеш, ево ти званичних новина па се увери!

И господин министар узе од свога колеге званичне новине (један колосалан број штампан ситним словима на две стотине пуних табака!), метну новине преда се на сто и погледа у »службени део«. Одмах на челу тога дела беше наштампан овакав указ:

»На предлог нашег министра тих и тих послова постављамо:

Ивка Ивковића, привременог попа IX класе парохије дивљачке, за привременог келнера исте класе у гостионици код »Три кеца« у Шапцу;

Лазу Лазића, галантериста IV класе у еснафу београдском, за изванредног шлосера III класе у еснафу нишком;

Косту Костића, столара II класе у еснафу ваљевском, за мутавцију исте класе у еснафу врањском; сву тројицу по потреби службе.

Јашу Јашића, шнајдера I класе у еснафу чачанском, за изванредног пандура исте класе у не готинским виноградима, а да врши дужност папуције II класе у еснафу јагодинском;

Мишу Мишића, сељака II класе села Парцана, за сељака I класе села Вишњице;

Јоцу Јоцића, изванредног сељака III класе села Стублина, за сељака II класе села Ропчева, а да врши дужност селака исте класе у Великој Иванчи и да збира летину с имања истога;

Нику Никића, шустера V класе у еснафу београдском, за изванредног кочијаша III класе за варош Смедерево, и да врши дужност амалина исте класе за варош Ниш и да прими зараду из зараде истога;

Мићу Мићића, берберина IV класе у еснафу пожаревачком, за изванредног бозацију III класе у еснафу београдском, а да врши дужности сељака II класе села Миријева и да збира летину с имања истога...«

И тако даље, и тако даље, и тако даље.

У први мах огледаше се на министровом лицу чуђење и недоумица, па затим — пријатно изненађење, па све већа и већа радост. На један мах сав устрепта од милине, поче журно и грозничаво превртати листове... Указ се отегао с краја до на крај свих две стотине табака! Господину министру ударише сузе од радости. Стаде скакати по сали — и с ноге на ногу, и у ковитлац, и у пропац. Запљеска радосно рукама и стаде узвиквати? — Ура, ура! Сва занимања у рукама власти! Дивно! Ура! А ко би се надао? Одмах да наредимо изборе! Изборе!... изборе!... Ура! Сигурна већина! Сигурна већина! Већина! већина! већи...

На један мах: буп! Трже се... Погледа око себе, а он на патосу поред кревета у својој спаваћој соби! Брзо устаде, попица се по леђима и онако бунован прогунђа: — Ух, ала сам жестоко љоснуо!

И леже опет у кревет да спава.

ТУМАЧЕЊА

Ајлук — плата за слугу или војника

ак — прâви

актер — глумац

алал — благослов

алалити — благословити

алеви — црвени

аман — милост

андрак — ђаво, обешењак

апарта — засебно, сем тога

апелирати — жалити се вишем суду

аратос ти било — проклет био, бестрага ти глава

ардија — одаја иза дућана

ардов — бачва

асли — сасвим

атер (хатер) — наклоност, обзир, некое за љубав; пријатељска љубав

аф — мајмун

ацијазма вода — мађијска вода за уништавање вампира, освећена богојављенска вода

Бат — срећа

батали — остави, мани, поквари

баталија — битка

батли — срећни

бе — бре

бѐли — свакако

биров — сеоски послужитељ; извршава наредбе општинског кмета

болта — дућан

болтација — трговац, дућанџија

брадва — велика и широка секира којом раде тесари

бразлета — гривна

бременица — мало пљоснато дугуљасто буре које се лако може носити на рамену

бурсак — ђак богословије

Вајда — корист

валити — погрешити

валити — недостајати

ванцага — хуља

ведрица — дрвени суд у који се музе млеко

вермен (ферман) — прслук

веси — зна

ветрењак — ветропир, човек који има уговор с ђаволом

ветропировић — човек немиран и неозбиљан

вираун — Циганин, свирач

виргаз — прут

вициг — досетљив

вођевина — невеста

вучија — врста малог дугуљастог бурета

Гарабиљчина — карабин, врста пушке

герга — гомила

гебилдет — образован

гемајн — просто

главница — врста гљиве која напада жито

гога — Арнаутин, надимак за људе из јужних крајева

гог-магог — демагог (човек који обмањује народ лепим речима)

гогофил — онај који воли речи — гог

голавер — непоуздан млађи човек

гран — зрно

гранда — велика

гривоња — коњина, ђаво

граница — свињска болест, врста ангине

гуд, сер — добро, господине

густ — укус, воља

Дајанити се — подносити тешкоће

дамшик (дампшиф) — пароброд

дерт — брига, туга

диванана — трем

дивит — мастионица

диреклија — шпански новац (талир)

домчати се — докопати се

допаркивати — дотрчавати

драм — 1/400 од оке (2,5 г)

дромбуља — врста малог металног инструмента који се једном руком наслони на зубе а другом удара у њега, те тако звучи

Ђа...ђа — час...час

ђугум — бакарни суд за воду

Еден — рај

елбет — ако, свакако

ерго — дакле

еснап — роба

Же — и

животно — живо биће, животиња

Заварчити — затворити, уставити, спречити болест враџбином

загојаћен — запрљан

зла
запис — исписане чаробне речи које се носе уза се ради заштите од болести или

заструг — дрвени суд за храну са заклопцем

заувар — од користи

захира — храна, зимница, збрана летина

звонац — птица што живи поред воде

збухаћ — видовит човек; бесан, немиран во

земан — време

земља потакша — земља слабијег квалитета

зенђил — богат

зијан — штета

зујанћер — штеточина

Изгамбуљати — искобељати

изед — ујед

изерен — искривљен

икс — непознат

инајет — онај који воли свађу и пркос

ирам — ткани прекривач за кревет

интересирати — давати новац под интерес

искрењаго твојего — твога пријатеља

искусурати — изравнати, намирити

испит — веридба момка и девојке пред свештеником

ич — нимало

Јабана — туђина

јабанац — туђинац

јарица — пшеница која се посеје у пролеће

јармењак — сврдло које буши велику рупу као на јарму

јеменије — врста одеће (ципеле или папуче у боји)

јордам — раскош

Каиш игра — игра са завијањем и одмотавањем каиша чије се средиште превоја погађа

калауз — човек који посредује при закључивању неког трговачког посла, доушник

канур — намотан конац

карли — брижан

кастиле — намерно

катил — крвни непријатељ

качкин — нагиздан, тврдоглав човек, угурсуз

кметовати — саветовати

кој го — кога

којасити се — јавити се, поздравити

коњџа — женска капа, саставни део старе српске ношње

контуманац — место где пробаве неко време путници који су под сумњом да могу пренети неку заразну болест

коншија — комшија, сусед

коњштак — грба (настала услед болести)

кошара — стаја за стоку направљена од плота олепљеног блатом и покривена сламом

крндељ — скраћена пушка

крутуљав — подебео

крушац — велики грумен камене соли

кубура — брига; врста пиштоља

кубурити — оскудевати

кулача — врста колибе од дрвета

кумаш — врста свилене светле тканине (атлас)

курдисати — удесити

курталисати се — ослободити се, отрести се

Лаз — стаза, њивица у камењару, искрчени део шуме

лецати се — осећати се нелагодно

логов — трећи коњ у колима

локмаш — човек који радо једе за туђим столом

лотиња — неваљалство

лотра — решеткаста ограда горњег дела кола

Ље — одиста (за појачање одречне реченице)

љуљ — уродица у пшеници

Макља — нож са дршкама на оба краја, служи за дељање дрвета

мал — иметак, благо

мала ручаница — доба ручања (око 10 часова), ужина

маса — имање банкротираног трговца или презадуженог сопственика, од чега има да се наплаћују потраживања поверилаца

межганик — папула од пасуља

мерџан — огрлица од корала

melanges — смешано

муздрак — копље

мото — побуда

мон — један

мумаказе — маказе за резање фитиља на воштаним свећама

мутавџија — занатлија који прави покровце

мучњак — велики сандук ниже воденичког камена у који пада брашно

Набелајисати — наићи на несрећу, настрадати

назиме — свиња од годину дана

назор — силом

насулити се — намирити се

Оварисати — умети се снаћи

одаџија — служитељ у надлештву

одељак — онај који се одели из задружне куће

одољеније — одолевање

оје — руда

оканица — суд који садржи једну оку

окарити се — забринути се

окоран — прекоран

омаја — вода што прска са воденичког точка кад воденица ради

оплавак — батина, штап

опорочава — прича, негира

орјантин — хуља

ороспија — неваљала жена

осмочити — у сласт појести неко јело

осој — место које лежи у хладовини

отоич — малопре

ошвањо — осрамио се

ошљарење — рад без воље, избегавање посла, магарчење

Пајанта — помоћна греда, греда о коју се вешају ствари

паламар — дебео конопац, којим се везују лађе

паласак — кутијица у којој се држи мазиво за подмазивање оружја

папендекл — тврда хартија за корице књига; картон

пасквил — пакостан епиграм, пакостан спис

пасом ићи — гонити говеда или овце лагано да могу да пасу

пезевенк — неваљалац

пећенка — врста пушке

планинка — жена која у сеоској задрузи рукује млекарком и продајом белог смока

повесма — количина лана, кудеље, памука или вуне која се меће на преслицу да се опrede

полић — стаклена посуда из које се пије ракија (1 dl)

полоканица — мера за тачност (половина оке, 640 g)

понајлак — (најлакши), лагано, полако, комотно

поп игра — игра са картама

попас — јутарња паша за време росе

поиспаличити волове — испрегнути волове из јарма

попишманити се — одустати

порус — шупљика на кожи

потес — ограда њива или ливада, више њива на којима се сеју исти усеви

потра — штета коју стока учини усевима

потричари — људи који одређују висину учињене штете

пошнофовати — ушмркати у нос

пранга — тешки окови за ноге

президијал — председништво

прелаз — уређено место на коме се ограда лако прелази

прећавац — ситан снег који ветар носи

приват — незванично

привулати се — привући се лагано

присмакати — појести неко сочно јело које се једе умакањем хлеба у њ

происходећи — који бива због

прокењкати — искривити лице на плач

прокопсати — имати успеха у животу

прокртољити се — промешкољити се

проносак — прво јаје које снесе млада кокошка

просехирити — са уживањем погледати

протолковати — протумачити

прпа — велики страх

пудар — чувар винограда, пољски чувар

пулија — сјајно метално дутме

пурењак — клип младог кукуруза

пусат — оружје

пустемица — гађање руком; грана која смета при пролазу

Радиш — ђердан од нанизаних лешника, играчка

разност — разноликост

распедлити се — раширити се, рашчепити се

рахат — лако

редуша — редара, жена која у задружној кући кува и пере судове

рога — рачвасто дрво које се причврсти стоци на врат да не би прелазила преко ограде у штету

рчин — незгодан човек

Саг ке — сад ће

сајузити акт — спојити акта која се односе на исти предмет

салауски марјаш — стари турски новац, вредео је отприлике 2 гроша. Кад се пушка напуни тим марјашем или парчетом челика, може убити сваку утвару

самарица — самар; мотка којом се учвршћује кров од сламе или шевара

салити страву — врста гатања са убацивањем потопљеног олова у воду

самсар — трговачки посредник

сарачана — остава

сатљик — боца за вино

севдах — узбуђење

северство (сујеверство) — празноверица

сега — сад

сегелтух — једна врста тканине

сербес — мирно, полако, без сметње

сехир — чудо (учинити), уживање

силав — кожни појас у који се задева оружје

симсија — лула за пушење (од печене земље)

синор — граница имања

сицаде — мали ћилим на коме се седи

скот — животиња, рђаво чељаде

слѣдователно — према томе

сопра (софра) — трпеза

спарета (шпорет) — штедњак

средотежа — средина

струна — као болест; померен желудац; иначе, длака од коњског репа или гриве.

ступа — висок дрвени суд за туцање, бућкање масла; справа за одвајање кудељног влакна од стабљике

стутољити — завити, сакрити

Такши — слабији

тараболос — појас у који се задева оружје

тенећак — лим

теркија — каиш за везивање пртљага на коњском седлу

теслимити — даровати

терц — трећина, троје

тија — ти

тоболац — кожна торба

токорсе — тобоже

триод — једна црквена књига

Ћеиф — добро расположење

ћефнути — бити мало пијан

ћилерић — остава

ћутајка — врста тканине

ћурче — старински чохани капут с кожним оковратником

Уабоносити — постати као абонос (црно и тврдо дрво); окорети се

уашити — преварити

увар — корист

увратина — место где се при орању заокреће плуг

удљиков — од удике или камишовине (бело цвеће)

узјаздити се — запрепастити се, застрашити се

уја — тренутна срџба, изненађење

указни писар — државни службеник постављен декретом

уакпити — убити

укарарити — тачно одмерити или уравнотежити, удесити, угодити

умаија — врста простог платна

усопши раби — помрле слуге божје

утувити — запамтити

фалити — десило се зло

фрас — несвест од страха или изненађена

фрлити — бацити

Хамајлија — ствар која се носи о врату ради зштите од зла

хамелеон — афрички гуштер који мења боју према боји предмета на коме се налази; превртљив човек

Цимента — лимени суд

ципун — мали отвор на дну шупље букве кроз коју иде вода на воденични точак

Чајир — ограђена ливада, пашњак

чакмак — кресиво за изазивање варница из кремена

чактара — звоно за овце

чангриза — заједа, сладљив тон говора

чапур — пањ од исеченог дрвета

часни пост — велики ускршњи пост који траје седам недеља

чесница — погача која се меси на Божић, а у њу се ставља златан или сребрн новац

чекало — парче дрвета што одскаче од воденичног камена и својим покретањем изазива равномерно притицање зрна под камен

чекмеце — фиока

чест — део

чилаш — сив коњ

чини — враџбине, мађије

чошне чакшире — чохане чакшире

чрез — помоћу, кроз

Џевап — умирење, задовољење

ценабет — зао, напрасит човек

Шара — пушка

шарабатати — писати којешта

шафољић — дрвена посуда за течност

шенлук — весеље праћено пуцањем из пушака

шмук — накит

шома — слаба ракија

шпаг — џеп

шпиритуља — ракија од разводњеног шпиритуса

шпитаљ — болница

шунегле (шен-англе) — фигура из кадрила; ексери за поткивање ципела

шут — без рогова

штрангови — покварењаци

штек — утврђени пловни објект уз који пристају лађе

шу-анасана — врста псовке

